

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU**

**ARMÁDNÍ TĚLESNÁ PŘÍPRAVA V HISTORICKÉM KONTEXTU VÝVOJE
SPOLEČNOSTI**

Diplomová práce

**Vedoucí diplomové práce:
Mgr. Vladimír STANČÍK**

**Zpracovala:
Hana VALTOVÁ**

Praha 2006

ABSTRAKT

Název diplomové práce:

Armádní tělesná příprava v historickém kontextu vývoje společnosti
A Military Physical Training in Historical Context of Society Evolution

Cíle práce:

Cílem předkládané práce je poskytnout ucelený přehled vývoje tělesných cvičení se zaměřením na prvky armádní tělesné přípravy v návaznosti na dobový kontext, s položením důrazu na vývoj v Českých zemích do 19. století.

Metoda:

Práce byla pojata jako vývojová studie fenoménu armádní tělesné přípravy v historickém kontextu vývoje společnosti s částečným použitím metod historického výzkumu. Základem vědeckého přístupu byla kritika vnější a vnitřní, dále byly použity metody: přímá, nepřímá, indukce, progresivní, retrospektivní, komparativní.

Výsledky:

Tělesná cvičení v dějinách lidstva tvořila nedílnou součást života člověka ve společnosti. Jejich význam byl společností přisuzován v závislosti na dobovém kontextu a úrovni poznání. Branné aspekty tělesných cvičení byly poprvé podrobně analyzovány a důsledně aplikovány v období antiky v podobě Aténské a Spartské systému. V souvislosti s vývojem státních útvarů a armád docházelo k postupnému vykrystalizování způsobu přípravy vojáků, v závislosti na systému vojenské organizace daného státu a dobovému způsobu vedení boje, jehož jedním z určujících prvků byla úroveň poznání. Tento fakt je nejvíce patrný na příkladu epochy národních států v 19. století, kdy Francie zavádí poprvé všeobecnou brannou povinnost, jako základní způsob rekrutace vojáků. Počáteční vítězství francouzských vojsk předznamenalo všeobecnou brannou povinnost jako vojenský systém budoucnosti. V průběhu 19. a ve 20. století byla zavedena již ve většině zemí Evropy. Jejím zavedením vzrostl okruh osob, procházející vojenským výcvikem, což vedlo k intenzivnímu hledání cest k zajišťování hromadného výcviku. Paradoxně se tak vyhrcoená revolučně-válečná situace, provázaná emancipačním bojem národů, stala iniciátorem prudkého rozmachu tělesné výchovy. Na území Českých zemí došlo ke specifickému vývoji tělovýchovného hnutí, reprezentovaného Sokolem, jehož výrazným rysem bylo vlastenecké zaměření. Jeho aktivní účast v domácím i zahraničním odboji, participace na revolučních událostech v říjnu 1918 a dobrovolnická asistence při vojenském zajišťování území, předurčila jeho čelní představitele k formování tehdejší podoby čs. armády a především podoby vojenské tělovýchovy. Prvorepublikový systém armádní tělesné přípravy byl základem, na němž byl postaven a dále rozvíjen systém po 2. světové válce do podoby, jak jej známe v současnosti. Postupným upouštěním od systému všeobecné branné povinnosti, prosazováním profesionální armády, změnou bezpečnostních rizik a tím i změnou úkolů armády došlo k přehodnocení systému výcviku vojsk. Stávající trend směřuje k stále většímu prosazování speciální tělesné přípravy, jež po svém nedávném oficiálním zavedení do systému výcviku hledá své místo.

Klíčová slova:

Společnost, armáda, armádní tělesná příprava

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně pod vedením Mgr. Vladimíra STANČÍKA a že jsem použila pouze literaturu uvedenou v seznamu bibliografické citace.

V Praze dne 12. 4. 2006

Hana VALTOVÁ

Touto cestou bych chtěla poděkovat Mgr. Vladimíru STANČÍKOVÍ za odborné vedení práce, dále za obětavou spolupráci, trpělivost a cenné rady, které mi pomohly při zpracování daného tématu.

OBSAH

ÚVOD	6
ZDŮVODNĚNÍ TÉMATU.....	6
SPECIFIKACE PROBLÉMU.....	7
KONTEXT PROBLÉMU.....	8
METODOLOGICKÝ POSTUP.....	8
ORGANIZACE HLAVNÍ ČÁSTI PRÁCE.....	9
HLAVA I. NA ÚSVITU DĚJIN	11
POČÁTKY LIDSKÉ CIVILIZACE.....	11
NEJSTARŠÍ CIVILIZACE.....	14
<i>Mezopotámie</i>	14
<i>Egypt</i>	18
<i>Čína</i>	20
<i>Indie</i>	22
ANTICKÉ OBDOBÍ.....	23
<i>Řecko</i>	23
<i>Řím</i>	27
STŘEDOVĚK.....	31
<i>Výchova rytířů</i>	32
<i>Měšťanstvo, vesnický lid</i>	35
OD RENESANCE K OSVÍCENSTVÍ.....	36
HLAVA II. V DOBĚ REVOLUCÍ	39
EPOCHA NÁRODNÍCH STÁTŮ.....	39
VZNIK SOKOLA A JEHO VÝZNAM V EMANCIPAČNÍM BOJI ČESKÝCH ZEMÍ.....	44
<i>Pád Bachova absolutismu</i>	44
<i>Sokol a legie</i>	47
HLAVA III. POČÁTKY ARMÁDNÍ TĚLESNÉ PŘÍPRAVY V ČSR	51
ARMÁDNÍ TĚLESNÁ PŘÍPRAVA MEZI SVĚTOVÝMI VÁLKAMI.....	51
<i>Systém armádní tělovýchovy</i>	54
<i>Vzdělávání odborných pracovníků</i>	56
ARMÁDNÍ TĚLESNÁ PŘÍPRAVA PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE.....	57
<i>Systém armádní tělovýchovy</i>	58
<i>Vzdělávání odborných pracovníků</i>	63
HLAVA IV. QUO VADIS...?	65
ARMÁDNÍ TĚLESNÁ PŘÍPRAVA NA PŘELOMU TISÍCLETÍ.....	66
VÝVOJ LEGISLATIVNÍHO ZABEZPEČENÍ SLUŽEBNÍ TĚLESNÉ VÝCHOVY S DŮRAZEM NA STP.....	71
OBSAH SPECIÁLNÍ TĚLESNÉ PŘÍPRAVY.....	72
ANALÝZA SOUČASNÉHO STAVU.....	74
ZÁVĚR	77
VÝBĚR POUŽITÉ LITERATURY	81
METODOLOGICKÁ LITERATURA.....	81
LITERATURA.....	81
SLUŽEBNÍ PŘEDPISY, ROZKAZY, NAŘÍZENÍ.....	86
ELEKTRONICKÉ ZDROJE.....	87
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	89
SEZNAM OBRÁZKŮ A SCHÉMAT	90
JMENNÝ REJSTŘÍK	91

Úvod

Zdůvodnění tématu

Česká společnost prošla v minulých letech mnohými změnami, které ovlivňují a budou ovlivňovat její další směřování. Rok 1989 odstartoval období hledání její nové identity, promítající se zásadním způsobem také do všech oblastí společenského života. Vstupem České republiky do Severoatlantické aliance (NATO) a Evropské unie (EU), přijmutím jistých závazků a spoluodpovědnosti na dění v současném světě nastoupila společnost cestu, znamenající rozsáhlé zásahy také do oblastí bezpečnostní politiky státu. A právě v tomto transformačním období se naskytuje příležitost inspirace minulými zkušenostmi, které sice neukazují konkrétní návod, ale mohou odpovědným osobám poskytnout důležité informace, díky nimž může být rozhodovací proces úspěšnější.

Záměrem transformace armády České republiky bylo vytvořit armádu malou, moderní a plně profesionální. Vnik nové koncepce se pochopitelně odrazil také v oblasti výcviku, do jehož rámce spadá vojenská tělovýchova. Nové pojetí tělovýchovného procesu bylo koncipováno v posledním desetiletí minulého století a znamenalo položení důrazu na tzv. Speciální tělesnou přípravu (STP).

Jednalo se o dokonalejší, více propracovanou a obsáhlejší tělesnou výchovu v ozbrojených složkách. Jejím hlavním úkolem se stala příprava vojáka do boje, kdy byl výcvik veden za účelem dosažení co nejvyšší úrovně pohybových schopností a dovedností. Proto je pro nás velmi důležité znát historické souvislosti z dřívějších dob, abychom se nedopouštěli obdobných chyb jako v minulosti a dopřáli našim profesionálům tu nejlepší péči v oblasti výcviku.

Jedním z důvodů, proč jsem si téma předkládané diplomové práce zvolila, byla snaha o rozšíření a zkvalitnění dosavadních teoretických znalostí o armádní tělovýchově. Dalším podstatným důvodem byla přirozená potřeba dozvědět se více o problematice, jež se stane v blízké budoucnosti každodenní náplní mého profesního života. Určitou výzvou se pak stal fakt, že dosud nikdo téma tímto způsobem a v tomto časovém rozmezí nepublikoval.

Specifikace problému

Tělesná cvičení hrají v životě člověka významnou a všestrannou roli. V dějinách lidstva byl na jejich provozování kladen různý důraz, v závislosti na společenských podmínkách, vývoji poznání a v neposlední řadě také vývoji vojenské organizace států.

Čelikovský a kol. (1979) uvádí, že během vývoje lidské motoriky došlo k postupné diferenciaci pěti navzájem se prolínajících základních oblastí, mezi něž patří také bojová (vojenská) motorika.¹ Ta má svůj původ v zápasení člověka s přírodou, zvířeti a s člověkem – protivníkem. Její podoba a rozsah byla a stále je určována způsobem boje (útok, obrana), používanými zbraněmi, taktikou a strategií.

Za nejstarší bojové činnosti se považují zápas, pěstní boj, boj kamenem, oštěpem, lukem a šípem, mečem, dýkou, sekerou, později střelnou zbraní apod. Tyto činnosti byly také součástí obsahu nejrůznějších her i soutěží, a zároveň byly hlavní náplní zkoušek mladých chlapců pro život dospělých mužů a pro plnění všech povinností souvisejících s obživou rodiny. Bojová činnost tedy sehrála důležitou úlohu ve vývoji člověka a stala se součástí lidského života. I v dnešní době patří bojové pohyby do výčtu schopností každého profesionálního vojáka a příkládá se jim značný význam jak ve výchově, tak i ve výcviku každého jedince. Úkolem armádní tělesné přípravy je neustále rozvíjet a zdokonalovat pohybové schopnosti a dovednosti, formovat tělesnou odolnost proti vlivům extrémních klimatických podmínek, ale také proti faktorům, které vyplývají z bojových situací (chlad, teplo, nedostatek potravin, vlhko, hluk, nedostatek spánku apod.). Dále má za úkol seznámit cvičence se situacemi, při kterých dochází ke značně vysoké tělesné a psychické zátěži a vypěstovat tak u vojáka správnou reakci na vzniklé náročné situace. Náročným výcvikem voják dosahuje nejen optimální úroveň požadovaných schopností a dovedností, ale jsou posilovány také důležité osobní vlastnosti (vytrvalost, vůle, zodpovědnost, statečnost, loajalita aj.), které hráli ve vztahu k státu a národu zásadní roli již v dobách antiky.

Cílem předkládané práce je poskytnout ucelený přehled vývoje tělesných cvičení se zaměřením na prvky armádní tělesné přípravy v návaznosti na dobový kontext s poznámkou (!), že počínaje 19. stoletím přecházíme z obecného vývoje k jedinečnému vývoji na půdě Českých zemí.

¹ 1. Základní motorika (základní pohybový fond); 2. Pracovní (profesionální) motorika; 3. Bojová (vojenská) motorika; 4. Kulturně-umělecká motorika; 5. Tělocvičná a sportovní motorika. Srov. ČELIKOVSKÝ, S. aj. *Antropomotorika: Pro studující tělesnou výchovu*, str. 33.

Ohniskem mého zájmu se stal obecný přístup k tělesným cvičením v závislosti na charakteru společnosti, charakteru armád (výzbroj, výstroj, taktika, strategie) a organizaci celkové fyzické přípravy vojáků. Jistým omezením byla dostupnost informací, nicméně i tak se domnívám, že s ohledem na požadovaný rozsah a hloubku diplomové práce by zvolený rozsah informačních zdrojů, uvedený v soupisu použité literatury, měl být dostačující.

Kontext problému

Diachronní (časové) a synchronní (kontext) vymezení tématu vyžadovalo prostudování rozsáhlého množství literatury a pramenů, které uvádím ve výběru použité literatury. Vzhledem k tomu, že téma dosud nebylo v takovém rozsahu zpracováno, předkládaná diplomová práce je pilotní vývojovou studií problému a zároveň podkladem a výzvou pro její další rozpracování a doplnění.

Metodologický postup

Předkládaná práce je vývojová studie fenoménu armádní tělesné přípravy v historickém kontextu vývoje společnosti. Zpracování tak širokého tématu vyžadovalo promyšlený postup práce v souladu s metodologickými zásadami výzkumné práce.

Výzkum byl rozvržen do čtyř základních etap: shromáždění podkladového materiálu (heuristika), rozbor a hodnocení (kritika), výklad (interpretace) a spojení a zpracování (syntéza). Jednotlivé etapy pochopitelně nelze od sebe striktně odlišit, neboť v průběhu práce docházelo k jejich částečnému prolínání (např. heuristika-kritika). V první fázi jsem po volbě tématu a stanovení problému zjišťovala, na jaké úrovni bylo zvolené téma zpracováno. Poté jsem ve spolupráci se svým školitelem zjišťovala okruh možných zdrojů informací, u nichž jsem zjišťovala jejich dokumentační hodnotu. Jednotlivé zdroje informací jsem podrobila analýze míry užitečnosti informací, a pokud byl zdroj shledán relevantním, zařadila jsem ho do databáze informačních zdrojů, které se staly výchozím podkladem pro zachycení (rekonstrukce) vývoje armádní tělesné přípravy.

Základem vědeckého přístupu při rozboru a hodnocení byla kritika vnější a vnitřní, umožňující respektování časového, obsahového a autorského původu, včetně situace, ve-

doucí ke vzniku informačního zdroje. Vzhledem k tomu, že kritická fáze výzkumu byla podmíněna odpovídající úrovní znalostí obecných dějin, jejich studiu jsem se průběžně věnovala.

S kritikou informačních zdrojů byla úzce spojena jejich interpretace, umožňující v kombinaci s dalšími metodami rekonstrukci vývoje problému. Pokud jsem prováděla popis historické skutečnosti a měla jsem k dispozici dostatek podkladového materiálu, použila jsem metodu přímou. V opačném případě jsem zvolila metodu neúplné indukce, případně metodu nepřímou.

Z hlediska časového přístupu daného problému jsem postupovala cestou progresivní a retrospektivní metody. Použitím progresivní metody jsem sledovala jednotlivé události souběžně s časovou osou, čímž jsem zabezpečila dodržení chronologie. Při určování zásadních událostí nebo jejich dílčích aspektů jsem sledovala to, co se v dalším vývoji prosadilo – tehdy jsem postupovala cestou retrospekce.

Organizace hlavní části práce

V zájmu zachování chronologické posloupnosti a logické návaznosti jsem předmět výzkumu rozčlenila do čtyř hlavních kapitol (hlav), jež jsou zároveň důležitými etapami ve vývoji armádní tělesné přípravy.

První kapitola „Na úsvitu dějin“ je retrospektivním náhledem na období od počátků lidské civilizace až do nástupu a rozmachu osvícenectví, které zásadním způsobem ovlivnilo nejen myšlení evropských společností. Nabízí přehled vývoje tělesných cvičení, včetně jejich branných aspektů, od samotného počátku vývoje člověka, přes první civilizace, antické období, středověk až do již zmiňovaného období osvícenectví.

Druhá kapitola „V době revolucí“ zachycuje výraznou etapu v dějinách Evropy, odstartovanou výbuchem Velké Francouzské revoluce, vyústěnou v expanzi Napoleonovy Velké armády. Jako důsledek této expanze byla emancipační snaha jednotlivých okupovaných národů, vedoucí k zavádění všeobecné branné povinnosti a hledání optimální cesty k hromadnému výcviku, jež paradoxně vytvořila příznivé podmínky pro rozvoj tělesné výchovy. Výsledkem politicko-vojenských událostí koncem 50. let 19. století dochází k pádu Bachova absolutismu a následnému uvolnění života ve společnosti, vytvářející předpoklady národního hnutí, spojené s vytvářením vlasteneckých spolků, a tím i k vytvoření Tělocvičné jednoty Pražské. Postupným vývojem uvnitř Sokolského hnutí do-

chází ke zřetelné diferenciaci jeho ideového směřování, vyznačující se vlastenectvím. To se ostatně projevilo v průběhu 1. světové války, kdy sokolská myšlenka sehrála významnou roli v procesu budování zahraničních dobrovolnických jednotek – Legií.

Třetí kapitola je věnována od období vzniku samostatného Československého státu do 90. let 20. století, kdy dochází k úpravě dosavadního systému tělesné výchovy v AČR v podobě začlenění speciální tělesné přípravy do jejího rámce. V úvodu se věnuji participaci Sokolů na státním převratu v podobě budování Národních stráží a Pluků stráží svobody, což bylo, kromě jiného, významným argumentem k obsazování významných postů ve státní správě právě vedoucími představiteli tohoto hnutí v osobě J. Vaníčka, nebo J. Scheinera. Dále předkládám obraz prvorepublikového systému armádní tělesné přípravy, budovaného J. Vaníčkem a plynule navazují podobou systému po 2. světové válce.

V poslední kapitole „Quo Vadis...?“ se zamýšlím nad tím, co přinesl přelom tisíciletí ve vývoji názorů a postojů k bezpečnostní situaci ve světě a jakou úlohu sehrává profesionální armáda. Předkládám podobu současného systému tělesné výchovy, jako základní části výcviku vojsk, doplněnou o stručnou analýzu současného stavu.

Hlava I. Na úsvitu dějin

Počátky lidské civilizace

Naše historie začíná dlouhým obdobím, trvajícím miliardy let, kdy se život na Zemi omezoval na jednobuněčné organismy, jako jsou například bakterie. Pak došlo k úplnému rozkvětu nejrozmanitějších forem živých organismů, žijících do této doby v moři. Evoluce života na Zemi má vsutku dlouhé dějiny. Teprve za sto milionů let po mořských živočiších se objevuje život na souši. Nejprve obojživelníci, plazi, hmyz a další živočichové, kteří se už podobají těm současným. A pak přichází ohromný nástup ještěřů – dinosaurů, o nichž se jen dohadujeme, odkud vlastně přišli a jak zanikli.

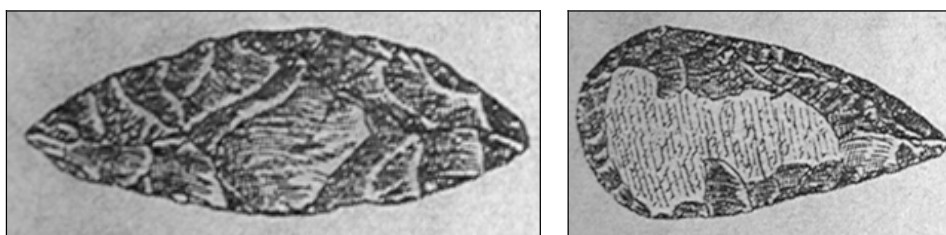
Dějiny Země zaznamenávají také katastrofy. Naši předkové – savci přežili nejméně jednu, způsobenou nejspíše srážkou s planetkou, a teprve potom postupně osídlovali celou Zemi. Z počátku to byla jen malá zvířata, ale později se z nich vyvinuly rozmanité druhy, až po naše přímé předky primáty. Vývoj člověka vyvolává diskusi o vzetupu moderních lidí, tak málo se lišících od lidoopů, a přesto nadaných schopností přetvářet svět, jakou předtím žádný živočich na Zemi neměl.

Dějiny celého lidstva začínají obdobím prvobytně pospolného řádu, které je považováno za nejstarší a nejdelší. Specifickou zvláštností lidské společnosti je výroba pracovních nástrojů. V procesu pracovní činnosti se člověk vzdaloval stále více od světa zvířat, spustil se ze stromů na zem, naučil se chodit vzpřímeně po dvou nohách, ruka se postupně stávala základní pracovní jednotkou, měnil se tvar lebky a zvětšoval se objem mozku. Na základě těchto skutečností se začaly vytvářet společenské vztahy, vyvíjely se myšlenkové schopnosti člověka a vznikl nejdůležitější prostředek komunikace mezi lidmi, řeč.

Člověk žil od počátku v kolektivu, kde společná práce mnoha lidí byla nutná pro získávání potravy. Jednotlivý člověk byl vůči přírodě bezmocný. Kolektivnost lidí umožnila vytvořit základ dalšího vývoje kultury, který stále více v jedinci upevňoval pocit „nadvlády“ nad přírodou. V prvobytně pospolné společnosti platilo, že všechno patřilo všem. Veškeré produkty, výrobní nástroje a především potraviny se rozdělovaly mezi všechny členy daného kolektivu.

Vývoj člověka byl nerozlučně spjat s rozvojem základních pohybových činností, kterými byla chůze, běh, skákání, lezení a šplh, chytání a házení různých předmětů, zdvihání

a nošení břemen, zápas a další.² V důsledku lovu, který byl pro tehdejší společnost hlavní náplní práce a důležitým prostředkem obživy rodu, se všechny tyto pohybové akty postupně zdokonalovaly a zároveň tvořily soustavu pohybových dovedností, která se stala výchozím bodem pro další vývoj tělesné kultury. Velký podíl na rozvoji pohybu měla i výroba nových a dokonalejších nástrojů, která se zasloužila především o rozvoj jemné motoriky paží, zejména prstů. Prvními nástroji byly primitivní, ale účinné zbraně. Nejprve používali neopracované kousky kamene s ostrými hranami a dřevěné kyje. Postupem doby však začali tento materiál opracovávat a dali tak vznik dřevěným oštěpům, kamenným sekerám a později vyrobili i první jednoduchý mechanismus, luk se šípy. Znalost lukostřelby umožnila lovit zvěř z bezpečné vzdálenosti a později se stala i důležitým prvkem ve vývoji vojenství.³ Všechny vyrobené nástroje se staly prostředkem, který umožnil prodloužit lidskou ruku, znásobit sílu člověka a podpořit vznik nových pohybových forem. Nové formy pohybu podpořil i zájem člověka o vodní prostředí, kdy se naučil plavat a přepravovat přes vodní tok sebe i různý materiál, a to za pomoci klád nebo jednoduchých vorů. Také se snažil najít vhodný způsob transportu předmětů na souši, což vedlo k výrobě kožených sandálů a sněžnic, které umožnili lepší pohyb v terénu.

Obř. 1 Pazourkové nástroje prvobytné společnosti⁴

Rostoucí počet nástrojů a zvyšující se požadavky na výrobní proces přinesly do společnosti nové nároky. Každý příslušník rodu byl nucen naučit se tyto nástroje vyrábět a současně si osvojit jejich způsoby použití. Proto již od útlého věku procházel každý nově narozený člen bez rozdílu pohlaví speciálním výcvikem, který ho měl připravit na budoucí život v rámci lidské komunity. Úkolem každého jedince byl rozvoj základních pohybových dovedností, adaptace těla na podmínky boje a osvojení si příslušných znalostí potřebných pro život ve společnosti. Celé přípravné období bylo završeno tzv. iniciačními slavnostmi, které umožňovaly každému jednotlivci stát se plnohodnotným členem společenství.

² ČELIKOVSKÝ, S. *Antropomotorika*, str. 10.

³ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 24.

⁴ Tamtéž, str. 48 (obrazová příloha).

V průběhu slavností musel každý dospívající jedinec veřejně prokázat, že je schopen postarat se o svůj rod. V první fázi slavnostního ceremoniálu probíhaly zkoušky v podobě hladovění, mlčení a osamění, které prověřovaly schopnost zvládat stresové situace při dlouhodobém vystavení zátěžovým vlivům. Hlavní náplní ceremoniálu byly bolestivé zásahy do lidského těla (např. řezné a bodné rány, vyrážení zubů, lámání kostí nebo veřejné bičování), při kterých jedinci prokazovali schopnost snášet bolest a odolávat únavě. Závěrečnou část slavností tvořil zápas prokazující fyzickou obratnost. Úspěšným vykonáním všech zkoušek skončila přípravná fáze každého člena společnosti.⁵

Slavnosti se staly významnou součástí lidského života a tvořily náplň volného času. Kromě zkoušek dospělosti obsahovaly i různé pohybové aktivity. Nejoblíbenější zábavou se stal tanec, který představoval komplex jednoduchých pohybů těla a jeho částí.

Prvobytně pospolná společnost, která existovala statisíce let, osídlila téměř celou zeměkouli a osvojila si velkou část planety, vhodnou k životu. Důsledkem přechodu od sběru lesních plodů k zemědělství (k pěstování užitečných rostlin) a k chovu dobytka se začaly primitivní společnosti rozpadat a tím otevřeli cestu novým lidským civilizacím.

⁵ OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry*, str. 18.

Nejstarší civilizace

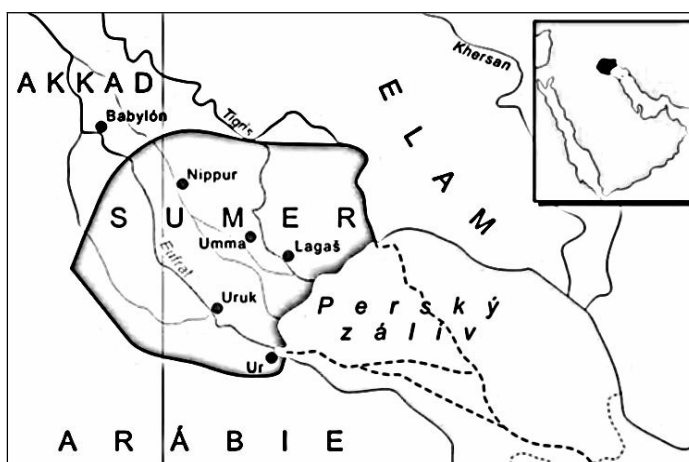
Rozpad prvobytné společnosti vedl k vytváření tzv. orientálních despocií, které v některých zemích vyústily v otrokářský řád. Despota, neomezený vládce či tyran, vlastnil veškerou půdu, kterou obdělávala občina. Svobodní rolníci byli na despotovi závislí, považovali ho za boha. Charakteristickým znakem těchto orientálních despocií byl pomalý rozvoj otroctví, který se vyznačoval hlubokými změnami v hospodářství, ale i ve společnosti. Docházelo ke spojování jednotlivých sousedních kmenů, čímž byly položeny základy vzniku nejstarších civilizací. První civilizace vznikaly v oblastech velikých řek vhodných pro zemědělství. Mezi Eufratem a Tigridem se zrodila Mezopotámie (3000 – 331 př. n. l.), v údolí Nilu vzkvétala Egyptská říše (3000 – 332 př. n. l.), na Indu se vytvořila kultura Indie (2500 př. n. l. – 700 n. l.) a na řece Hoangh vzrostla Čína (2205 – 206 př. n. l.).

Nejvýznamnějším rysem tohoto období bylo uvedení části obyvatelstva v poddanskou závislost. Nestalo se tak ovšem bez odporu. Zotročený lid se bouřil a odmítal poslušnost. Zároveň rostly i útoky ze strany vnějších nepřátel a vykořisťování poddaného lidu. Z těchto důvodů došlo k přechodu od ozbrojené organizace všech lidí k vytvoření malých stálých armád. Tyto armády měly plnit na jedné straně funkci vnitřní, kdy zabraňovaly vzpourám poddaného obyvatelstva, a na straně druhé funkci vnější, kdy sloužily jako obranný prvek proti všem nepřátelským výbojům a staly se útočnou zbraní při dobovačných válkách za novým územím. Základem přípravy každého vojska se stala tělesná výchova, která svými prostředky přispívala k rozvoji tělesné zdatnosti vojáka.

Mezopotámie

Prvními obyvateli Mezopotámie byly Sumerové, kteří vytvořili v oblasti dvou rozlehlých řek (Eufrat a Tigris) nejstarší civilizaci lidstva a dali jí jméno Sumer. Zakládali svá vlastní sumerská města, která mezi sebou záhy začala vést spory o vodu, o pozemky apod. Do těchto sporů se vložili i přistěhovalci z hor, kteří si budovali svá vlastní města. Králové, nejvyšší panovníci v zemi, si uvědomovali možnost nebezpečí ztráty území, a proto se v důsledku neustálých bojů přeměňovali na válečné vůdce a ze svých poddaných tvořily první pravidelná vojska. V Mezopotámii žili různé populace. Ve střední části

země se usadili Akkadové, kteří neustále usilovali o sjednocení jednotlivých mocností, a severní část země osídlili Asyřané, kteří na základě sumerského vojska dovedli armádu takřka k dokonalosti. Vyznačovali se prvním pěším vojskem, jejichž výraznou vlastností byla vytrvalost, projevující se při dálkových pochodech až do vzdálenosti 480 kilometrů. Tato rychlost byla překonána až nástupem spalovacího motoru.⁶

Obr. 2 Mapa Sumeru⁷

Armáda byla ve všech oblastech z počátku nesystematická a velmi malá, ale nevyhnutelné válečné okolnosti nutily k vytvoření armády trvalé.⁸ Jejich výzbroj už netvořily pouze primitivní zbraně, které nemohli uspokojovat tehdejší potřeby vojáka v boji, ale museli být rozšířeny o nové, dokonalejší prostředky.

Zásadní změna nastala v době, kdy si lidstvo osvojilo umění opracovávání kovů. Objevily se nové metody zpracování tohoto materiálu (tavení, odlévání, slévání, pájení), jenž doprovází lidstvo až do současnosti. Nejstarším výrobkem vzniklým sléváním a odléváním je sekyrka a bronzová hlavice, k níž se snadno dala upevnit dřevěná násada.⁹ Dále vznikaly dýky a meče, jejichž používání se rychle rozšířilo i do ostatních zemí.

Specifickým znakem vojáků byla jejich výstroj a výzbroj, která byla různá vzhledem k územním oblastem. Sumerští vojáci nosili těžké dlouhé látkové nebo kožené hábity a bronzové přilby, doplněné o vysoký čtyřúhelníkový štít a dlouhé kopí. Akkadové se naopak vyznačovali jednoduchostí, kterou spatřovali v lehkém oděvu bez ochranného štítu,

⁶ KEEGAN, J. *Historie válečnictví*, str. 149.

⁷ *Škola hrou: Dějepis I. (12 – 16 let)*, [CD-ROM] LANG Master.

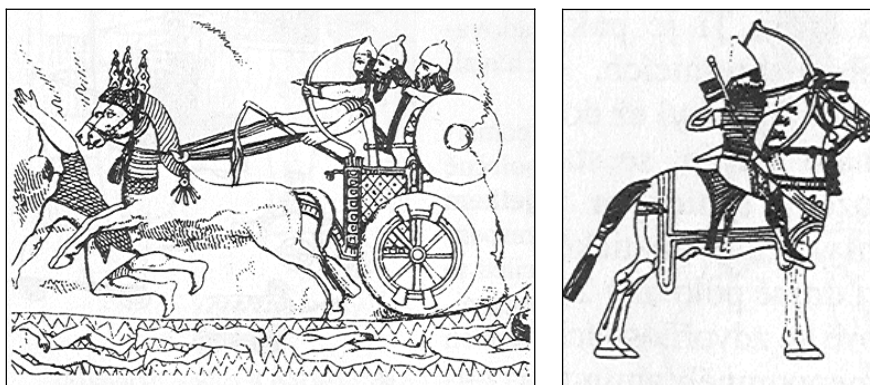
⁸ Systém pravidelného vojska se podle vojenských historiků poprvé objevil v Sumeru a Asyřané jej dovedli bezmála k dokonalosti. Srov. KEEGAN, J. cit. dílo, str. 195.

⁹ KEEGAN, J. cit. dílo, str. 122.

za to však se sekýrou či oštěpem nebo lukem.¹⁰ Velmi dobrou výzbrojí se vyznačovala asyrská armáda, která používala luk a šípy s kovovými hroty, krátká kopí, meče, sekery, dýky a palice. Jejich výstroj byla tvořena ochrannou přilbou a štítem, který měl různé tvary – kulatý, čtyřhranný nebo s přístřeškem proti útokům shora.¹¹

Největšího úspěchu dosáhl bojový vůz, který byl považován za jednu z nejlepších zbraní doby. Poprvé se dvojkolový vůz objevil u Asyřanů, kde se stal nejdůležitějším prvkem armády. Vynález bojového vozu znamenal přelomový bod v taktice vedení boje, neboť byla několikrát znásobena rychlost přesunu vojenských jednotek, což přineslo novou hybnou sílu, která umožňovala nenadálé objevení se na bitevních polích. První bitva válečných vozů, o níž máme zprávy, byla bitva u Meggida v severní Palestině.

„Pozdě večer se faraón utábořil na pláni před Meggidem a příštího rána seřikoval své vojsko k bitvě. Nepřátelé rovněž postoupili kupředu, ale když uviděli šíři egyptské legie s křídlem na každé straně údolí a faraóna velícího z válečného vozu uprostřed, opustila je odvaha a v panice se utekli pod ochranu hradeb Meggida ve svém týlu.“¹²

Obr. 3 Asyrský vůz a jezdec¹³

Válečný vůz, který se neustále vylepšoval a zdokonaloval, byl postupem času překonán, a to samotným koněm. Kůň byl v prvobytně pospolné společnosti loven pro potravu. Teprve na začátku 2. tisíciletí př. n. l. se začal využívat jako tahač nákladů. Člověk velice dlouhou dobu objevoval metodu zapřahání koně do vozu. Dokud nevytvořil obruč nebo polstrovanou ohlávku obepínající koňský krk, nebylo možno koně kvalitně ovládat. Kůň nebyl stavěn pro těžké povozy, a tak musel být vytvořen lehký dvojkolový vozík. Ten sloužil zpočátku k zemědělským účelům, ale později vedl ke vzniku skupiny válečníků na

¹⁰ GLASSNER, J. J. *Mezopotámie*, str. 105.

¹¹ PERÚTKA, J. *Dejiny vojenstva a brannej výchovy*, str. 12.

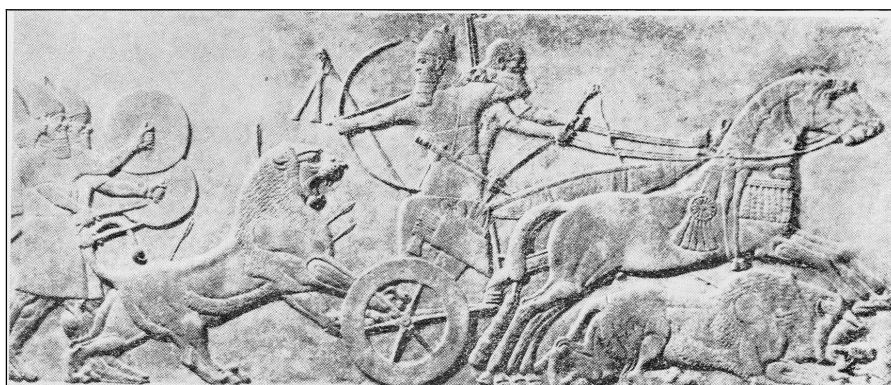
¹² KEEGAN, J. *Historie válečnictví*, str. 154.

¹³ GLASSNER, J. J. cit. dílo, str. 106.

lehkých bojových vozech.¹⁴ Postupně se přesedlalo z válečných vozů na jízdní koně, což mělo za následek účinnější taktiku v boji a lepší manipulační podmínky při bojových situacích.

Armáda a její vojsko se staly chloubou nejvyššího panovníka v zemi. Král, jako nejvyšší hlava státu, se věnoval celý život vojenské činnosti, kterou doplňoval o lovecké činy. Lov již nepředstavoval prostředek, jehož pomocí by se získávala potrava jako v době prvobytně pospolné společnosti, ale byl provozován pro radost z pohybu, pro potěšení, pro rychlost a pro ukrácení volného času. Způsoby lovu byly různé: štvanice, lov na koni, na voze, se psy, se sokolem, s oštěpem, s bodnou a sečnou zbraní nebo lukem.¹⁵ Lovila se zejména dravá zvěř jako lvi, vlci, kanci, leopardi, ale také sloni a všemožné ptactvo. Z počátku se lovilo jen ve volné přírodě, ale s rostoucím počtem přihlížejících lidí se lov přesunul do ohraničených prostorů neboli do ohrad. Zde měl již spíše rituální charakter. Vítězstvím král dokazoval nejen fyzickou zdatnost a mimořádnou sílu, ale zároveň upevňoval i své postavení ve společnosti. Výsledek boje byl daný již předem, král musel vždy zvítězit a jeho protivník (dravec) nebyl nikdy ušetřen.

Tělesnou přípravu u poddaného obyvatelstva zajišťoval jediný prostředek zábavy. Tím se staly pravidelné lidové slavnosti, při kterých si byli všichni rovni. Bylo to období veselí a radosti, vyplněné hudbou, tancem, pijáckými scénami a zápasením mezi dvěma lidmi.

Obr. 4 Královský lov na lvy¹⁶

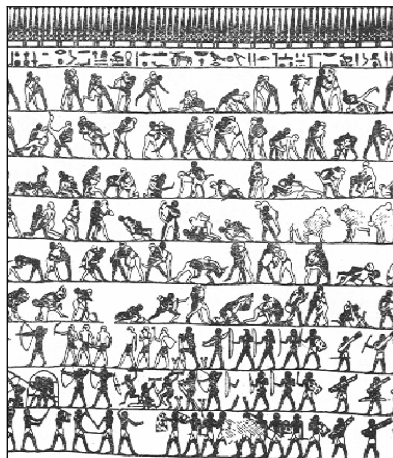
¹⁴ GLASSNER, J. J. *Mezopotámie*, str. 140.

¹⁵ *Tamtéž*, str. 260.

¹⁶ OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry*, str. 38.

Egypt

Tělesná příprava Egypta představovala významnou složku výchovy, která byla rozvíjena od raného dětství. Děti faraónů a příslušníků vládnoucí třídy (chlapci i dívky) se učily běhat, plavat, skákat a zápasit. V pozdějším věku si oblíbily přetahování lanem, šplh, veslování, šerm a lukostřelbu.¹⁷ Ve volném čase se věnovali činnostem, které přinášeli radost ze života. Zejména holdovali jídlu a pití. Stejně tak vyhledávali i společenské aktivity, které prostřednictvím pohybu (lov, různé hry, tanec) dávaly vyniknout kráse lidského těla. Ideálem tělesné krásy se stala štíhlost, kdežto otylost byla znakem hlouposti. Lidská krása se nejvíce projevovala při tanci, kterému se věnovaly především ženy a mladé dívky. Obsahoval nejen taneční pohyby, ale i akrobatické a gymnastické prvky. U mužů se velké oblibě těšil lov ryb a vodních ptáků. Zpočátku používali k lovení kopí, ale postupem času se naučili využívat vlečné sítě a ohočené pelikány. Kromě lovu ve vodním prostředí byl oblíben i lov na souši, jehož cílem se stali sloni, hroši, nosorožci a býci. K celkovému rozvoji zdatnosti, obratnosti, síly a rychlosti přispěl zápas, který dosáhl vysoké úrovně a dokonalosti. Největší uplatnění nabyl ve vojenském výcviku armády, kde se stal součástí předvojenské přípravy.¹⁸ Zápas je i v dnešní době stálou doménou Egypta.

Obr. 5 Zápas a předvojenská výchova¹⁹

Egyptská říše neměla z počátku válečný charakter. Podnikala pouze krátké nájezdy vojska proti kočovným kmenům, kdy nebylo zapotřebí žádného speciálního výcviku, neboť spor vedl rychle k egyptskému vítězství. Při všech těchto obranných akcích bylo nutno svolat všechny bojeschopné muže do zbraně. Když byl útok nepřátel odražen a celá

¹⁷ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 76.

¹⁸ Tamtéž, str. 78.

¹⁹ Tamtéž, str. 78.

země byla v bezpečí, mohli se tito muži vrátit zpět k rodinám a ke své práci (k zemědělství). Jejich hlavními zbraněmi byly kyje a pazourkové oštěpy. To svědčí o pozdním přechodu k metodě zpracování kovů, neboť v jiných zemích byly bronzové zbraně značně rozšířeny. Egypťští bojovníci neměli při bojích ani pořádnou výstroj, chodili s odhalenou hrudí a s nepokrytou hlavou. Jediným ochranným prvkem byl krátký štít.²⁰

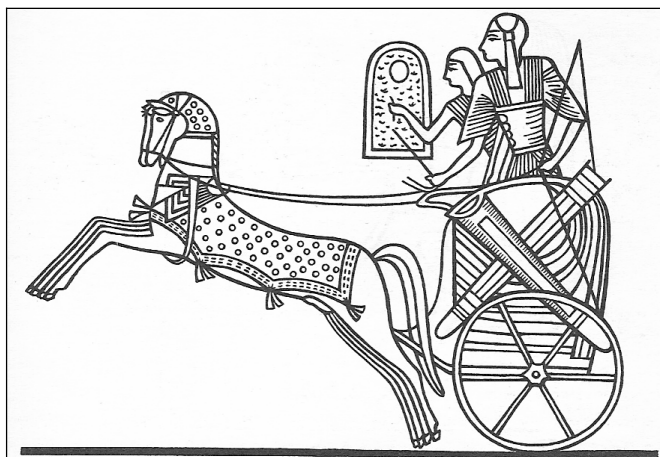
Útoky nepřátel sílily a pracující dobrovolníci již nebyli schopni zvládnout situaci a ochránit tak svou zemi. Proto se musela vytvořit trvalá armáda, která by tento úkol zastávala. Zprvu byl vstup do armády dobrovolný, ale válečné okolnosti donutily společnost odvádět schopné muže i proti jejich vůli. Začal jim nový život, ve kterém se učili kázni, odvaze a odolnosti. Jejich výcvik se specializoval především na zápas, který rozvíjel všechny pohybové dovednosti, a na cvičení se zbraní (kopí se štítem, luk a šípy).²¹ Jejich výstroj byla také jednoduchá. Tvořila ji krátká zástěrka a ozdobné péro ve vlasech. Z uvedených skutečností můžeme vypozařovat, že egyptská armáda používala zbraně prosté. V boji muže proti muži se nejvíce využíval dřevěný kyj nebo pazourkový nůž. Novým obranným prostředkem se stali štíty v podobě kůže napnuté na dřevěném rámu. Chránily se jimi pěší oddíly, které používaly zároveň i helmy vyrobené z kůže a bronzu.

Egyptské vojsko neznalo taktiku jezdeckého a vozatajského boje, dokonce ani koně nebo jejich způsob využití. Proto se země s růstem nepřátelských útoků dostala pod nadvládu Hyksósů, kteří ve válkách používali převážně bojové vozy. Aby se Egypt oprostil od těchto dobyvatelů, převzal od Hyksósů jejich mnohem vyspělejší vojenskou techniku, a změnil tak radikálně válečnou taktiku využíváním neočekávaných obchvatů nepřítele. Boj se stal rychlejší, prudší a krutější. Bojové vozy umožňovaly prorazit i hustými zástupy nepřátel. Tyto vozy postupem času tvořily elitní jednotky tehdejší armády. Byly to lehké dvoukolové vozy tažené párem koní s obsazením pro dva muže, jeden byl ozbrojen lukem a šípy, druhý chránil jeho i sebe štítem.²²

²⁰ KEEGAN, J. *Historie válečnictví*, str. 120.

²¹ STROUHAL, E. *Život starých Egypťanů*, str. 241.

²² Tamtéž, str. 244.

Obr. 6 Dvoukolový bojový vůz tažený párem koní²³

Čína

Čína se proslavila nejstarší soustavou tělesné výchovy a zároveň vlastní i nejstarší světovou literaturu tělovýchovy. Za toto dědictví může poděkovat legendárnímu císaři Chuang-ti, který v té době vládl celé zemi. Během jeho působení vznikla soustava léčebné a zdravotní gymnastiky nazvaná Kung-fu (Umělec-muž),²⁴ která je i v dnešním světě považována za významné sportovní odvětví. Její základ byl postaven na jednoduchých pohybech (prosná cvičení) doplněných o nezbytná dechová cvičení.²⁵ Tato nová forma pohybové aktivity měla svá hlavní centra převážně v klášterech, odkud postupně pronikala do ostatních zemských oblastí. O její rozšíření se zasloužili kněží, kteří se stali i prvními lékaři. V pravidelném cvičení spatřovali blahodárné účinky na celé lidské tělo, především na zdraví. V Číně vznikala i jiná gymnastická cvičení, např. Šenga (cvičení určená starším generacím), Wu-šu nebo soustava pohybových her pro děti, kdy se snažili napodobovat pohyby zvířat (tygra, medvěda, jelena, opice).²⁶ Bojová umění se zbraní a beze zbraně, která jsou v dnešní době velice oblíbená a vyhledávaná, mají svůj dlouholetý původ také v Číně.

²³ STROUHAL, E. *Život starých Egyptanů*, str. 243.

²⁴ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 58.

²⁵ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, str. 9.

²⁶ KRÁTKÝ, F. cit. dílo, str. 59.

Obr. 7 Ukázky cviků z čínské soustavy Kung-fu²⁷

Chuag-ti věnoval velkou pozornost i své armádě. Jeho zásluhou se mezi jednotlivé vojáky rozšířila jízda na koni a lukostřelba, která kromě vojenského účelu zastávala i funkci loveckou. Obě tyto disciplíny, doplněné o vzpírání železné tyče a o nošení 30 kg břemene nad hlavou, byly základními prvky tzv. zkoušek zdatnosti, které tvořily soustavu tělesné výchovy pro tehdejší armádu.²⁸

V době starověku neměla Čína k dispozici trvalou armádu. Vojsko bylo tvořeno čtyřmi druhy vojáků. První skupinu tvořili trestanci, kteří si vojenskou službou odpykávali své tresty. Druhou skupinu tvořili tuláci nebo oběti přírodních katastrof, jenž byli do armády neverbováni násilím. Do třetí skupiny patřili lidé podléhající nuceným pracím a čtvrtou skupinu tvořili žoldnéři, najatí pro konkrétní válečné operace.²⁹

Organizovaná profesionální armáda byla vytvořena až v roce 722 našeho letopočtu. Hlavními důvody byla obrana státu proti nepříteli (armáda pro obranu hranic) a bezpečnost nejvyšší moci v zemi (císařská garda).³⁰ Všichni vojáci museli nosit předpisový oděv (uniformu). Součástí vybavení vojáka byl i krunýř, přilba, vysoké kožené boty a v některých případech kroužková suknice. Ale i výzbroj vojáka byla důmyslně propracována. K nejoblíbenějším prostředkům patřil samostříl, válečný vůz a dokonale promyšlené pasti.³¹ Díky tomuto vybavení probíhal výcvik v čínské armádě velmi dobře, neboť udržoval vojáky ve výborné fyzické formě.

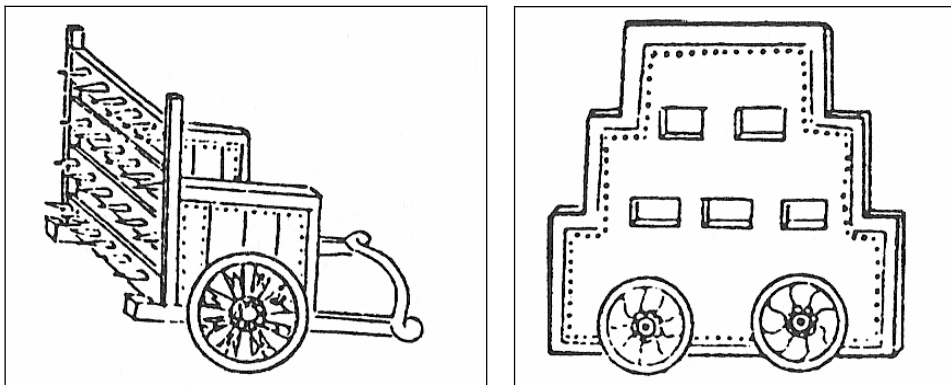
²⁷ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 48 (obrazová příloha).

²⁸ Tamtéž, str. 58.

²⁹ KAMENAROVIC, I. P. *Klasická Čína*, str. 99.

³⁰ Tamtéž, str. 100.

³¹ Tamtéž, str. 101.

Obr. 8 Vojenské obrněné vozy pro čelný a boční útok³²

Indie

Tělesná výchova v Indii byla určena převážně pro vyšší společenské vrstvy. Na knížecích dvorech se uplatňoval požadavek všestranné a harmonické výchovy, který v sobě zahrnoval výchovný systém zahrnující desetiboj tvořený z pěti duševních a z pěti tělesných disciplin. Duševní pětiboj obsahoval výklad starých děl, znalost rostlin a zvířat, umění psát, gramatiku a matematiku. Pětiboj tělesný zahrnoval šerm, zápas, rohování, skoky a plavání.³³ Je zajímavé, že s výše zmíněným požadavkem všestranné a harmonické výchovy se setkáváme již ve druhém tisíciletí v Indii, neboť jeho vznik je připisován antickému Řecku v podobě kalokagathie.

V Indii se zrodil také gymnastický systém jóga, který svými cviky usiloval o dokonalost těla i ducha prostřednictvím různých příkazů, zákazů, meditace, dechových cvičení a různých jógových pozic.³⁴ Náročnost cviků jógy kladla velký důraz na pevnou vůli, vytrvalost a na správnou životosprávu. Jóga byla v minulosti, a v dnešní době stále ještě je, součástí tělesné přípravy vojáků.

Indický stát měl k dispozici obrovskou armádu, která stavěla na dokonale propracovaném systému vojenského výcviku. Vojáci byli nejen výborní jezdci, ale ovládali i chov a drezúru koní zapřažených k lehkým válečným vozům. Jejich specializací byl dále šerm, hod oštěpem, zápas a lukostřelba. Účastnili se veřejných zábav, kde vystupovali jako zápasníci nebo boxeři. Také se věnovali zvířecím hrám, z nichž nejoblíbenější byly koňské dostihy nebo zápasy slonů. K armádě patřila i skupina říčního a námořního loďstva.

³² KAMENAROVIČ, I. P. *Klasická Čína*, str. 100.

³³ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 66.

³⁴ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, str. 10.

Antické období

První polovina 1. tisíciletí př. n. l. byla obdobím nových úspěchů lidské společnosti v rozvoji výrobních sil. Bylo to období rychlého hospodářského rozmachu, kde se postupně rodil „zázrak“, který určil vývoj celého starověkého světa. Řekové vytvořili základy materiální a duchovní kultury – architekturu, sochařství, vázové malířství, divadlo, olympijské hry apod. Tím stvořili fenomén zvaný antika. K bohatému dědictví antické kultury se stále navracíme i v současnosti. Trvalým odkazem zůstává především ideál harmonické výchovy neustále propagovaný pedagogy, lékaři, umělci i politiky. Dále idea olympijská a spartakovská, čili ideál míru a svobody.

Tempo dějinného vývoje lidstva zůstávalo v tomto období ještě pomalé, ale přesto se stále více zrychlovalo. Stoupla produktivita práce a oblast hospodářského života znamenala pokrok kupředu.

Řecko

Řecko je považováno za první nejstarší evropskou kulturu, která je současně označována i za kolébkou tělesné vyspělosti. Řekové vyzdvihovali ideál všestranné a harmonické výchovy, tzv. kalokagathii, ve které slučovali tělesnou zdatnost s rozumovou a mravní vyspělostí.³⁵ Spojovali zdraví a krásu lidského těla s duševní stránkou člověka.

Společnost antického Řecka tvořily skupiny bezprávních otroků a polosvobodných lidí, kteří vytvářeli blahobyt pro svobodné občany. Ti byli zbaveni každodenní tvrdé práce. O hospodářství a o rodinu se jim starali otroci. Získali tak více volného času na sebevzdělávání (umění, kulturu), na rozvoj tělesné zdatnosti a mohli se účastnit i politického života ve státě. Postupně vznikala propracovaný výchovný systém, který měl dvě odvětví: systém spartský a systém aténský. Příslušníci spartského státu se živili především zemědělstvím, kdežto Atéňané zakládali města a věnovali se výrobní činnosti. Byly to dvě naprosto odlišné výchovné soustavy, které se vzájemně ovlivňovaly.

Život ve Spartě měl čistě vojenský charakter a jeho výchovný systém byl určen pro muže i pro ženy. Krutost Spartanů se projevovala hned po narození dítěte. Podle spartských zákonů muselo být každé novorozeně podrobena důkladné zdravotní kontrole.

³⁵ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, str. 14.

Narozené dítě, které mělo fyzické nedostatky, málo síly a nevypadalo zdravě, bylo nemilosrdně usmrcováno.³⁶ Proto byly i ženy nuceny k tvrdému výcviku, jehož hlavním cílem bylo vychovat silnou a zdravou matku, která bude schopna v době těhotenství posílit své dítě. Domnívali se, že čím více bude žena zdatnější, tím bude dítě silnější, zdravější a odolnější.

Obr. 9 Sparťanka předávající státu syna k výchově³⁷

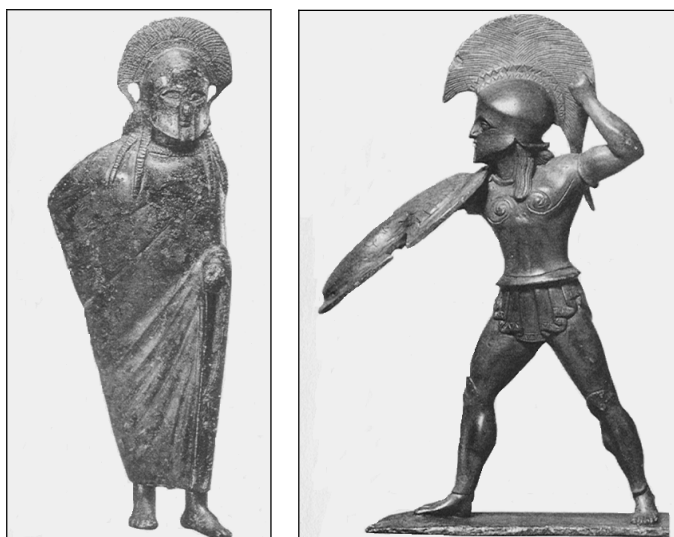
Militaristické zaměření spartské výchovy, vojenský režim a tvrdou kázeň můžeme pozorovat už při výchově malých dětí. Do sedmi let zůstávaly děti u rodičů, kde byly vychovávány k tvrdému a drsnému životu Sparťana. Nesměly se rozmazlovat, ochraňovat a dokonce se ani mazlit s rodiči. Děti se musely naučit novým pohybovým dovednostem a přitom zároveň rozvíjet vrozené pohybové schopnosti. V době od sedmi až do dvaceti let procházeli jednotlivci výchovou v kolektivu. Tato výchova se vyznačovala tvrdostí a jejím hlavním cílem byla příprava mladých Sparťanů pro válku. Od 7 do 12 let se učily snášet tělesnou zátěž, hladovění a skromnosti v odívání i bydlení. Cílem bylo vychovat statečného jedince ochotného obětovat vlastní život. Od 12 do 18 let probíhal státem řízený fyzický výcvik mládeže. Muži se zdokonalovali v zápase, věnovali se atletice, válečným tancům a cvičili se zbraněmi. Ženy pěstovaly běh, zápas a házely oštěpem nebo diskem.³⁸ Od 18 do 20 let byl pokládán důraz především na vojenskou přípravu, z které byly ženy vyloučeny. Když muži dosáhli plnoletosti a nabyli občanských práv, byli zařazováni do oddílů spartského vojska a v jeho stavu zůstávali až do stáří. Podle zákonů bylo zakázáno, aby se zabývali jakoukoli jinou činností kromě vojenské. Také řeč

³⁶ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 87.

³⁷ *Škola hrou: Dějepis I. (12 – 16 let)*, [CD-ROM] LANG Master.

³⁸ FLACELIÉRE, R. *Život v době Periklově*, str. 72.

Spartanů připomínala svou stručností a úryvkovitostí slova vojenských povelů. Většinu svého času trávil spartský občan ve společnosti svých druhů z vojenského oddílu, společně s nimi se stravoval a účastnil se společných hostin. Rodinu si mohl založit až po 30 letech svého života. Nebyl to konec jeho vojenské kariéry, stával se učitelem a vychovatelem mládeže.

Obr. 10 Sošky spartských bojovníků³⁹

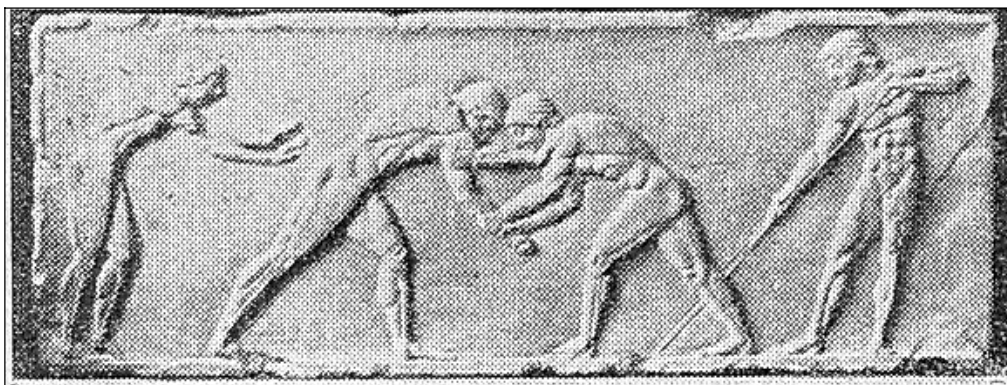
Důraz ve výcviku byl kladen především na obratnost, rychlost a sílu, neboť celá výchova směřovala k jednomu cíli – vyhrát v každé válce. Ve vojenské přípravě nešlo o zábavu, vyplnění volného času nebo o soutěživost mezi jednotlivci, byla to státní povinnost, pravidelná každodenní činnost, která byla náplní života každého Spartanů.

Aténská výchova měla zcela jiný charakter než výchova ve Spartě. Především byla určena jen pro muže. Ženy se mohly věnovat pouze hudbě, tanci a gymnastice. Výchova dětí proti spartskému systému byla soukromou záležitostí rodičů. Ale ani v Aténách nesměli rodiče své děti rozmazlovat. Koupali je ve studené vodě, nutili je v chladném počasí chodit lehce oblečené a za prohřešky je trestali holí. Stát do výchovy zasahoval až při dosažení věku školní docházky. Chlapci od 7 do 16 let cvičili zprvu společně, později byli rozdělováni do jednotlivých skupin podle věku (10 – 12 let, 12 – 14 let, 14 – 16 let)⁴⁰. Učili se zejména gymnastice, základům branné výchovy, muzice (hra na lyru a píšťalu, zpěv, tanec) a gramatice (výuka čtení a psaní). Stupeň vzdělání byl ovlivněn společenským postavením rodičů. Bohatí měli výchovu lepší a kvalitnější, chudým se dostávalo

³⁹ VOLNÝ, Z. *Toulky minulostí světa*, 2. díl, str. 54.

⁴⁰ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 90.

jen základního vzdělání. Dívky byly vychovávány k domácím pracím a připravovaly se na roli budoucích matek. Ucelená výchova a vzdělání bylo určeno jen pro chlapce. Přibližně ve 14 letech začali chlapci navštěvovat zápasnické školy, tzv. palaistry (zápasišťe).⁴¹ Zde se věnovali především zápasu, ale cvičili i běh, skoky a vrhy diskem nebo kopím. Vrcholného vzdělání se dosahovalo v gymnasiích (veřejných školách), kde se vyučovalo filosofii, řečnictví, literatuře a politice státu. Od 18 do 20 let podstupovali dospělí jedinci mužského pohlaví vojenskou službu. Učili se zde válečnému umění, které zahrnovalo schopnost plavat, běhat v plné zbroji, jezdit na koni, střílet z luků a z praků a zacházet s válečnými přístroji. Ve 20 letech se stali právoplatnými občany státu. Aby si udrželi tělesnou kondici, nadále navštěvovali gymnasia, kde zastavali funkce vychovatelů nebo učitelů mládeže. Výcvik Atéňanů nebyl tak tvrdý jak ve Spartě a účast v něm byla dobrovolná. Aténský systém vyzdvihoval kromě krásy těla i duševní stránku člověka, jeho rozum, cit a vůli.

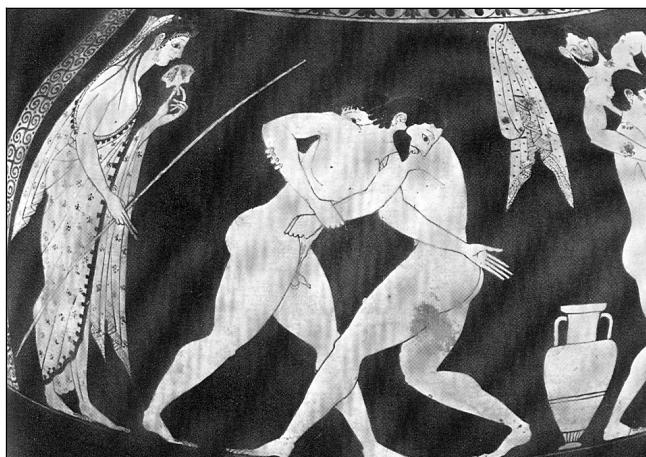
Obr. 11 Cvičení v palaistře⁴²

Řekové svůj volný čas vyplňovali hrami a slavnostmi. Uměli se radovat a veselit. Po celý rok pořádali různá sportovní klání, průvody, umělecké výstupy a závody. Za nejvýznamnější slavnosti je považována čtveřice panhelénských her – her nemejských, pýtijských, istmických a olympijských.⁴³ Velké přízně a účasti se dočkaly hry olympijské, konané jednou za čtyři roky v Olympii, která byla vybavena stadióny, hipodromy, různým sportovním zařízením apod. Hry byly zpočátku zpřístupněny jen mužům, a proto se založily i hry pro ženy, tzv. Héřiny hry. Pro každého Řeka znamenaly hry důležitou součást výchovy. Jednotlivci se stále více věnovali svému tělu, životosprávě a hygieně. Program her se postupně rozšiřoval a olympijské hry se staly vyvrcholením řecké tělesné výchovy.

⁴¹ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, str. 15.

⁴² ZLATKOVSKÁ, T. D., aj. *Starověké Řecko*, str. 159.

⁴³ Tamtéž, str. 92.

Obr. 12 Zápasníci Řecka⁴⁴

Řím

Charakter římské tělesné kultury byl částečně ovlivněn Řeckem. Římané ale pohrdali řeckým ideálem krásy, nerozuměli mu a nedokázali přijmout harmonickou výchovu těla a ducha. Tělesnou výchovu rozvíjeli spíše v oblasti vojenského výcviku, který měl připravit vojáky na úskalí spojené s válečnými konflikty.

Příprava mladých Římanů začínala již od dětství. Rodiče posílali denně své syny k vojenskému výcviku, kde se učili šermovat, zápasit, běhat se zátěží a jezdit na koni.

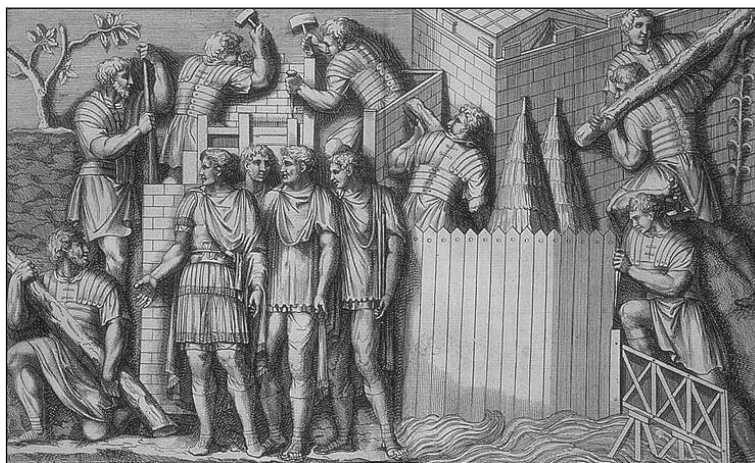
Povinností každého občana bylo absolvovat vojenskou službu v délce 16 – 20 let. Při vstupu do armády hrálo velkou roli římské občanství a zdravotní stav jednotlivce. Jelikož si vojáci museli sami platit výstroj a výzbroj, lišila se jejich výbava podle výše majetku a postavení. Nejčastěji používali kopí, vrhací oštěpy, krátké meče a dlouhé štíty. Na sobě měli prilbu z bronzu nebo z kůže a náprsní kroužkový krunýř.⁴⁵ Vojáci se cvičili především v dlouhých pochodech na 15 – 20 km denně, při kterých si s sebou museli nosit těžkou výzbroj (zásoby obilí, sekeru, proutěný koš, kola na stavbu palisád apod.). Velký důraz kladli i na stavbu opevněných vojenských táborů, kterou prováděli každý večer. Cvičili se i v atletice (běh, skoky, zdolávání překážek, házení oštěpem) a v plavání. Bez povšimnutí nezůstal ani zápas, jízda na koni, šerm či lukostřelba. Pozornost byla věnována i lovu.⁴⁶ Bohatší příslušníci vojska procházeli speciálním výcvikem v jízdě na vozech.

⁴⁴ OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry*, str. 89.

⁴⁵ ROBERT, J. N. *Řím*, str. 106.

⁴⁶ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 108.

K rozvoji tělesné vojenské zdatnosti přispěl také běh ve zbroji a se zbraní. Všechny tyto pohybové činnosti společně s lehkou výstrojí a výzbrojí přispěly k lepšímu pohybu vojáka na bojišti.

Obr. 13 Římsí vojáci při stavbě opevněného tábora⁴⁷

Řím byl ve srovnání s Řeckem obrovskou říší se silnou a akceschopnou armádou, která se stala mocností starověkého světa. Obrovská expanze říše vedla k růstu počtu vojáků, kteří bojovali za připojení sousedních provincií a okolních států. Náplní vojáka byla i síla představující zajištění nejvyšší moci v římském státě. Dokonce byla zřízena osobní císařská garda pro ochranu císaře, která byla charakteristická zvláštní vojenskou jednotkou rozdělenou do několika oddílů o počtu 500, později 1000 mužů, jejich příslušníci jsou známí jako tzv. pretoriáni.⁴⁸ Pretoriáni sloužili oproti obyčejným vojákům jen 17 let, měli trojnásobný plat a lepší výzbroj, jejich služba se pokládala za čestnější než u ostatního vojska. Základním prvkem celé armády byly legie a jejich mocná zbraň – válečný stroj, který vzešel z dřívějšího provedení praku a luku. Jeho dominantou bylo vrhání kamených balvanů, svazků šípů nebo kúlů s kovovou špičkou na nepřítele.⁴⁹

Problémem, se kterým se armáda potýkala, bylo zaopatření vysloužilých vojáků neboli veteránů. Tato situace musela být řešena, a proto byla zřízena tzv. státní vojenská pokladna, ze které dostávali jedinci při odchodu z armády určitou finanční částku, která jim měla zajistit další živobytí.⁵⁰ To ovšem nevedlo k vyřešení vzniklé situace a v důsledku toho vznikly gladiátorské hry, které vedly v pozdější době k úpadku celého Říma.

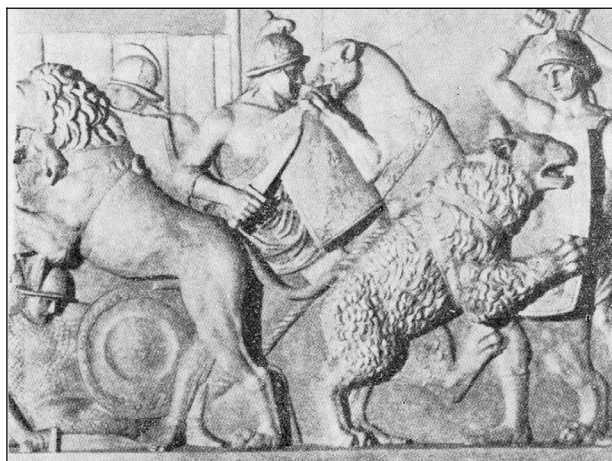
⁴⁷ Škola hrou: Dějepis I. (12 – 16 let), [CD-ROM] LANG Master.

⁴⁸ BURIAN, J. *Římské impérium*, str. 32.

⁴⁹ Tamtéž, str. 35.

⁵⁰ Tamtéž, str. 33.

Gladiátorské hry se vyznačovaly soubojem na život a na smrt, a ať už to byl souboj mezi člověkem a člověkem, nebo člověkem a zvířetem, vždy se stal velkým lákadlem pro širokou veřejnost. Prvními gladiátory byli váleční zajatci. Pak začaly vznikat specializované gladiátorské školy, kam chodili cvičit i svobodní občané, kteří tak řešili své finanční problémy. Hry se tak velmi rychle rozšířily a pro jejich konání se budovaly velké stadióny, tzv. amfiteátry, které měly schopnost pojmout obrovské množství nadšených diváků. Zpočátku mezi sebou bojovali jen dvojice, ale postupně se souboje rozšířily na velké skupiny, kde bojovalo několik válečníků pohromadě. Zároveň to byl i impuls pro použití nových zbraní v souboji, čímž se zvýšila atraktivnost celých her. Nejvíce se používali meče a podlouhlé štíty nebo trojzubce se sítí.⁵¹

Obr. 14 Zápas římských gladiátorů se zvířaty⁵²

Kromě gladiátorských her pořádal římský lid různé veřejné hry, které sloužily pro pobavení lidí. Oblíbené byly i hry v cirku, kde se odehrávaly různé atletické závody a vojenské přehlídky. Jejich součástí byly i vozatajská a boxerská utkání.

Římský stát využíval na veškeré těžké práce (na stavby, v lomech, v dolech) válečné otroky, kteří byli neustále středem zájmu na velkých trzích. Jejich počet v poměru k svobodným občanům hrozivě stoupal. Vykořisťování otroci se začínali bouřit a plánovali povstání, čímž byla ohrožena vojenská moc Říma. Největší povstání vypuklo pod vedením Spartaka, velkého organizátora a vojevůdce z řad otroků.⁵³ Spartakus se vyznačoval velkou fyzickou silou, obratností a uměním v ovládnutí zbraní. Původně to byl svobodný občan, kterého Římané zajali a prodali do otroctví. Vyučoval v gladiátorské škole

⁵¹ ROBERT, J. N. *Řím*, str. 192.

⁵² OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry*, str. 154.

⁵³ PERÚTKA, J. *Dejiny vojenstva a brannej výchovy*, str. 16.

v Capui, kde z otroků vytvořil svou vlastní armádu, která se stala postrachem pro římské otrokáře. Velikost armády byla přibližně 60 000 až 120 000 mužů.⁵⁴ Spartakovo vojsko se stalo příkladem organizované armády starověkého světa. Spartakus dokázal připravit a zorganizovat útočné boje tak, aby překvapil nic netušícího nepřítele. Stal se vzorem boje za svobodu.

Koncem 3. století n. l. se začalo šířit nové náboženství – křesťanství,⁵⁵ které odsuzovalo antický svět. Církev nelítostně a tvrdě potlačovala veškeré zábavy a sportovní hry. Pod jejím tlakem byly koncem 4. století zakázány slavné řecké olympijské hry. Přes velký odpor širokých vrstev obyvatelstva se jí podařilo prosadit zákaz pořádání gladiátorských her, které se udržely do počátku 5. století. Postupně zanikly všechny společenské slavnosti a kolektivní hry, což vedlo k úpadku antické tělesné kultury.

Tak jako mnohokrát v dějinách lidstva zaplavovaly rozvrácená města a osady nové národy, barbarské kmeny, které bořily stavby, ničily a zabíjely. Antický svět se rozpadal, ale její odkaz se uchoval a za několik stovek let se stal opět středem zájmu.

⁵⁴ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 115.

⁵⁵ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, str. 25.

Středověk

Po zániku západořímské říše, byl bývalý starověký svět vydán na pospas novým dobyvatelům. Země se změnila v tříšť barbarských království, která mezi sebou vedla neustálé boje, čímž dokonale likvidovala zbytky antické civilizace a kultury. Stará města upadala a život se přenesl do venkovského prostředí. Zde se pomalu začala rodit nová, feudální společnost.

Vývoj společnosti ve feudalismu probíhal nerovnoměrně, a to ve třech obdobích. Začátek nové feudální epochy je datován do 3. – 7. století našeho letopočtu, kdy se vytvářejí a upevňují feudální vztahy (raný feudalismus). K největšímu rozkvětu feudálních vztahů dochází v období vrcholného feudalismu (11. – 15. století). Jejich úpadek a rozklad probíhá v období pozdního feudalismu, který začíná na rozhraní 15. a 16. století a jeho konec se datuje přibližně od anglické buržoazní revoluce v první polovině 17. století, kdy dochází k postupnému přechodu do kapitalistického světa.

Centrem nové moci byl královský dvůr. Jeho sídlo bylo zpočátku nepevné, proto byly k ochraně krále stavěny mohutné hrady a později královská města. Odtud se rozvíjel řetězec nových lenních vztahů mezi králem a jeho služebníky. Panovník uděloval svým poddaným léna (půdu a statky), a ti byli proto povinni svému pánovi věrně a oddaně sloužit.

Celý feudální řád se opíral o náboženství a o církev, která se snažila o upevnění moci v zemi a chtěla si podmanit všechny lid. Tento systém se v západní a střední Evropě značně rozvinul a s křesťanstvím se šířil dále na východ. Cesta na východ byla spojena s osvobozením Božího hrobu, což je považováno za příčinu vzniku křížáckých výprav. Skutečnou příčinou těchto výprav byla ale zkreslená představa církve, jak snadno lze dobýt východní země a získat tak nesmírné bohatství. Tou dobou se stavěla církev k antické kultuře nepřátelsky a snažila se odbourat veškerý přežitek z jejího dědictví. Na druhou stranu shromažďovala díla antických autorů a uchovávala je ve svých knihovnách. Církev zakazovala veškeré fyzické aktivity, s čímž souvisela i péče o tělo. Nahota, která byla v Řecku tak hojně opěvována jako ideál krásy, se ve středověku stala hříchem a musela být zakrývána. To mělo za následek úpadek hygieny a městských lázní. Církev se snažila probudit v lidech zájem o lidskou duši. Tak vznikl na jedné straně ideál světce, který trýzní své tělo, aby se připravil na život posmrtný, a na straně druhé světský ideál

hrdiny, který je zbožný, ale žije plným životem.⁵⁶ Tato církevní představa vyústila ke vzniku rytířstva, čímž vzniklo nové pojetí tělesných cvičení a došlo ke zjemnění společenských mravů.

V období feudalismu si výchova udržela vojenský charakter. Základem středověkého vojska se stali těžkoodění jezdci, rytíři. Jejich výchova byla téměř čistě vojenská. S tím ztratila svůj význam pěchota, neboť jezdectvo se stalo rozhodující silou ve válkách. Výstroj a výzbroj jezdectva byla v podstatě stejná jako v období otrokářské společnosti. Základem se stal meč, kopí, sekery a dýky. K ochraně sloužila přilba s drátěnou sítkou a velké dřevěné štíty.

Taktika rytířského boje byla velmi primitivní a v porovnání s předchozím obdobím nezaznamenala výrazný pokrok vpřed. K boji nastupovali rytíři v jedné řadě s 5 – 10 metrovými rozestupy, neboť potřebovali dostatečný prostor pro manipulaci s koněm a se zbraní. Po zahájení boje se tento řad rozpadl a změnil se na souboj jednotlivců. O výsledku bitvy tedy nerozhodovala celá skupina, nýbrž jednotliví rytíři.⁵⁷

Výchova rytířů

Rytíři byli ozbrojení jezdci tvořící královské družiny. Jejich výchova byla směřována k válečným účelům (k vyhrávání válek), které přinášely církvi stále větší a větší bohatství. Proto byla rytířská výchova jedinou, církvi uznávanou, tělesnou přípravou. Rytíři byli podle církve boží bojovníci, kteří pomáhali bezbranným a ošetřovali raněné. S její podporou se zúčastňovali křížáckých výprav, během nichž se rytířský stav dočkal největšího vzestupu.

Postupem času získala výchova rytíře ucelenou podobu. Všeobecné vzdělání bylo určeno jak pro chlapce, tak pro dívky. Rozdíl se projevil až ve fyzické přípravě,⁵⁸ která byla určena jen chlapcům a jejímž úkolem bylo vychovat zdravé a silné rytíře, kteří se stanou přínosem pro královskou družinu. S výchovou se začínalo již od sedmi let, kdy byl chlapec vychováván matkou a připravován na budoucí život rytíře. Příprava se stala všestranným tělesným výcvikem. Chlapci se museli naučit běhat, skákat a šplhat, museli umět házet kopím, střílet z luku a zápasit mezi sebou. Tyto základní pohybové prvky

⁵⁶ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, str. 28.

⁵⁷ PERÚTKA, J. *Dejiny vojenstva a brannej výchovy*, str. 21.

⁵⁸ OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry*, str. 173.

sloužily jako průpravná cvičení pro rozvoj specifických dovedností rytíře, zejména při jízdě na koni a při ovládnutí zbraní. Důležitou složkou výchovy byl i lov, kde chlapci prokazovali svou obratnost a fyzickou zdatnost.⁵⁹ Ve 14 letech byl chlapec, budoucí rytíř, poslán z rodného domu do služeb lenního pána, kde sloužil jako panoš. Učil se zde nejen dvorným způsobům, projevům úcty a obdivům k dámám, ale zároveň prodělával tvrdý výcvik, při kterém se zvyšovala jeho fyzická síla, zručnost a obratnost. Kromě toho se účastnil i různých rytířských her a cvičných turnajů. Jeho povinností bylo také doprovázet svého pána na válečných i mírových výpravách, na turnajích a slavnostech, starat se o jeho výzbroj a výstroj, nosit mu štít s erbovním znamením nebo vyřizovat různé vzkazy. V jednadvaceti letech byl panoš pasován na rytíře. Tento přijímací obřad měl své kořeny v iniciačních slavnostech, kdy byli mladíci přijímáni mezi dospělé. Pasování předcházely půst, pokání, modlení, zpověď, svaté přijímání a symbolická koupel. Poté se panoš bez zbroje odebral do chrámu, kde poklekl a před svědky odpřísáhl, že povede život křesťanský a rytířský, k ochraně slabých a bezbranných, v úctě paní a ve věrnosti králi. Ten, kdo nového rytíře pasoval, musel být sám rytířem. Zlehka udeřil klečícího panoše plochou stranou meče, a to buď na krk, nebo po obou ramenech a potom přes šíji, a pronesl slavnostní formuli. Nový rytíř přijal meč, zlaté ostruhy, přilbu a štít⁶⁰ a divokou projížděkou na koni v plné zbroji oznámil své povýšení široké veřejnosti. V jednotlivých zemích se přijímací obřad do rytířského stavu různě obměňoval. Změny však byly nepatrné.

Ve výchově rytířů hrála důležitou roli znalost sedmi rytířských ctností,⁶¹ které získávali rytíři učením během své služby u lenního pána nebo na královských dvorech. Tyto ctnosti rozvíjeli nejen fyzickou zdatnost, ale i duševní stránku rytíře. Jednou z nejdůležitějších ctností byla jízda na koni, neboť kůň k rytíři neodmyslitelně patřil a pomáhal mu nést těžkou váhu brnění a zbraní, kdy jistým způsobem ovlivňoval i výsledek boje. Přes veškerou snahu církve zakázat koupání v řekách, navštěvování městských lázní a zanedbávání čistoty těla se rytířskou ctností stalo plavání. Tato dovednost bývala využívána zejména při dobývání hradů, které byly chráněny vodním příkopem a jedinou přístupnou cestou, most, byla stržena v zápalu boje. Další ctností byla střelba z luku, která se nejvíce využívala při útoku z koně. Dále sem patřil šerm a zápas, jenž rozvíjel obratnost, rychlost a sílu. Teoretické vzdělání zastupovali dvě ctnosti, hra v šachy a veršování, nebo-

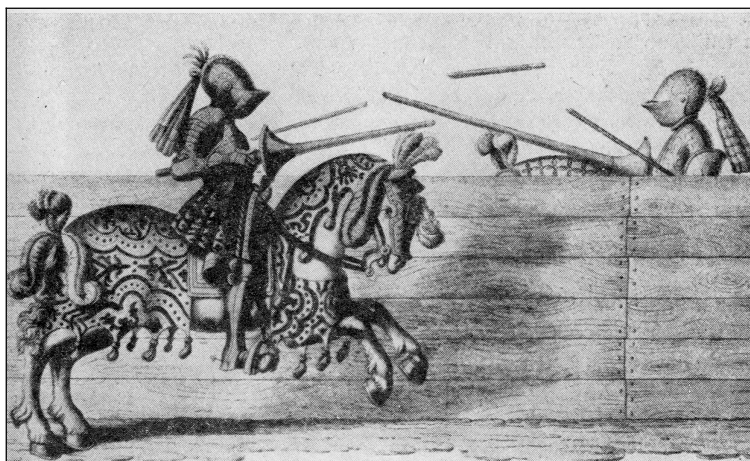
⁵⁹ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, str. 29.

⁶⁰ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 130.

⁶¹ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. cit. dílo, str. 29.

li přednes básní zpaměti.⁶²

Rytířský způsob života se snad nejvýrazněji projevil v nejrozšířenějším středověkém sportu pro rytíře, v turnajích.⁶³ Rytířský turnaj, neboli klání či kolba, se stala honosnou podívanou s mimořádně nákladnou výpravou, kde muži, rytíři, předváděli svou bezmeznou statečnost i drahocennost brnění. Každý turnaj byl velkou společenskou událostí. Byl však i hrou na válku, veřejnou ukázkou výsledků namáhavého tréninku a mírovou náhražkou boje. Kolébkou středověkých rytířských turnajů byla Francie, odkud se tato zábava rozšířila po celé Evropě.⁶⁴ Rytířských utkání byla celá řada, nejčastěji se proti sobě rozjeli dva těžkooděnci na koních a snažili se jeden druhého vyhodit ze sedla. Pro zábavný turnaj se užívalo tupých zbraní, převážně speciální kopí z měkkého dřeva. Tomuto druhu jízdního turnaje se říkalo tjust. Oblíbený byl i skupinový nebo též polní turnaj, zvaný burhurt, kde proti sobě bojovali skupiny pěších rytířů.⁶⁵ Každý turnaj byl doprovázen bohatým programem, od kejklířů a hudebníků až po plesy nebo lovy, velkými hostinami a bujarými pitkami.

Obr. 15 Rytířský turnaj⁶⁶

Postupně se smysl rytířských turnajů měnil. Bojovalo se nejen pro čest, ale začínalo se soutěžit i o ceny, kdy vítěz v souboji získával koně i zbroj poraženého, a to v době stře-

⁶² KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 130.

⁶³ Ze středověkých rytířských turnajů vycházel v 19. století F. L. Jahn, když hledal vhodný výraz (podle něho německého původu) pro řeckou gymnastiku. Nalezl jej ve slově Turn – turnen a domníval se, že tento pojem je, stejně jako rytířské cvičení – turnaj, německého původu. To byl ale omyl. Základem je latinské slovo Tornare a slovo turnaj má svůj původ ve Francii. Srov. KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, str. 48.

⁶⁴ KRÁTKÝ, F. cit. dílo, str. 132.

⁶⁵ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. cit. dílo, str. 30.

⁶⁶ OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry*, str. 205.

dověku představovalo slušné jmění. Turnaje přestávaly být formou zábavy, ale staly se prostředkem obživy chudších obyvatel. Jak se měnila celá forma turnajů, docházelo k úpadku tělesné zdatnosti a obratnosti rytířů. S objevem střelného prachu a s rozvojem palných zbraní byla rytířská sláva na konci svého vývoje.

Měšťanstvo, vesnický lid

Tělesná příprava měšťanstva a vesnického lidu byla zcela odlišná od rytířské výchovy. S církevním zákazem využívat městské lázně a podrobovat své tělo pravidelné hygieně, vystoupila na povrch různá úskalí a nemoci, které pustošily celou zem. To pro rozvoj tělesných cvičení nemělo pozitivní charakter. Ale i přesto měla středověká města a vesnice rozkvetlou tělesnou kulturu, jejíž náplň byla určena mužům i ženám.

Vesnický lid se věnoval především zemědělství a tak mohl provozovat tělesnou aktivitu pouze v zimním období nebo ve sváteční dny. Všechny pohybové činnosti byly ovlivněny vývojem rytířstva a vycházely z rytířských ctností. Jízda na koni, střelba a ani hody různými předměty nebyly pro venkovský lid cizí záležitostí. Nebyla zde ale organizovaná výchova, jednalo se spíše o uspokojování lidských potřeb formou pohybové aktivity, tím byl běh, různé dětské a míčové hry, u žen převážně tanec a u mužů různé formy zápasu.⁶⁷

Tělesná výchova ve městech měla organizovaný charakter alespoň zčásti. Ale i zde se provozovaly lidové hry a zábavy převzaté od vesnického lidu. Města se stala pro loupeživé rytíře lehce dostupným cílem, proto se organizovaly různé pěší oddíly, které by chránily města před vykořisťovateli. Členové těchto sekcí se velmi pilně věnovali vojenskému výcviku za městskými hradbami. Učili se zacházet se zbraní, cvičili se v obraně města a věnovali se šermu i střelbě.⁶⁸ Výcvik byl nedostatečný a v důsledku toho byly založeny městské školy zbraní.⁶⁹ Ale ani ony nedosáhly takového úspěchu, jaký byl při založení předpokládán a tak vznikly spolky specializované jenom na šermířství. Ty však postupem času a zejména s objevem střelného prachu upadaly, až zanikly úplně. Nahradily je spolky střelecké, které se staly oblíbenou formou zábavy.

⁶⁷ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury I. díl*, str. 32.

⁶⁸ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 136.

⁶⁹ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. cit. dílo, str. 33.

Od renesance k osvícenství

Církev, která ve středověku zakazovala jakoukoliv činnost vedoucí ke zdokonalování lidského těla, k jeho kráse, byla poražena. Jejím největším odpůrcem se stala Itálie, u které nebyly nikdy přerušeny antické tradice a která si i přes veškerý zákaz církve uchovávala nejvíce z antického dědictví. Na přelomu 12. a 13. století se italská města postupně vymanila z nadvlády feudálního systému a začala vytvářet vlastní městské státy. Došlo k oživení antického odkazu, což způsobilo rozvoj nové kultury, renesance a humanismu.

Renesance (znovuzrození) je vlastně návrat k antickému světu, k hodnotám antické kultury.⁷⁰ Itálie se snažila obnovit vztah k lidské kráse, k nahému tělu, ale církev tento akt v minulosti tak přísně hanobila, že se nedosáhlo stejného výsledku jako v antické době. Proto se začaly požadavky ubírat jiným směrem a do popředí se dostávaly různé cvičební úbory určené mužům i ženám. Nadále však byl zachováván a rozvíjen požadavek harmonického stylu života, k čemuž nejvíce přispělo zakládání gymnasií, neboli přípravných škol na univerzity. S rozvojem školství se zvyšovalo vzdělání nejen u nižších vrstev obyvatelstva, ale i u žen.

Vznikl nový systém výchovy mládeže, který se těšil velkému zájmu. Byl určen pro mládež z rodin, které na sebe strhly politickou moc, ale i pro mládež z rodin zbohatlých obchodníků a řemeslníků. Ve školách se vyučovaly různé vědní obory – rétorika, poezie, teologie, práva, přírodní vědy. Výuky na školách se ujali italští vychovatelé, kteří vnesli do výchovy poznatky z antického světa, především ideál kalokagathie. Touto změnou pronikla do škol i tělesná výchova, při které byla mládež nucena trávit nejvíce času v přírodě, kde měla rozvíjet svou tělesnou a duševní stránku, a to na základě krásného prostředí typického pro antickou výchovu. Žáci procházeli výcvikem ve zbrani, v zápasu, v šermu, v jízdě na koni, učili se atletické disciplíny, plavání a míčové hry.⁷¹

Velkého rozkvětu se dočkala i gymnastika, která představovala léčebný prostředek proti nemocem, přispívala k ochraně zdraví a měla pozitivní vliv v období rekonvalescence. Také se stala základem pro veškerou pohybovou činnost. Lékař Hieronymus Mercurialis (1530 – 1606)⁷² rozdělil gymnastiku do třech skupin: gymnastika zdravotní, která vede ke zdraví a blahobytu; gymnastika vojenská, která vychovává k obraně vlasti;

⁷⁰ ČORNEJ, P. *Dějiny evropské civilizace*, str. 278.

⁷¹ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, str. 35.

⁷² KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 164.

gymnastika profesionální, kterou neuznává, neboť vede k bohatství.⁷³

Časté a občanské války způsobily v 12. – 15. století postupný rozpad feudálních vztahů, čímž vytvořily podmínky pro rozvoj výrobních sil, řemesel a obchodu. Tím byla započata nová cesta pro rozvoj dokonalejších pracovních nástrojů, účinnějších zbraní apod.

Převratným bodem v dějinách lidstva se stalo objevení střelného prachu. Kolem 11. století n. l. objevila Čína látku, která měla výbušné a zápalné vlastnosti. Byla to látka, kterou v dnešní době označujeme jako střelný prach. Začátkem 14. století se začal objevovat i v Evropě. Za jeho objevem stojí alchymisté, kteří prováděli různé experimenty. Střelný prach nabyl vojenského významu ihned poté, co byly prokázány jeho výbušné vlastnosti. Nejvíce se uplatnil při vzniku děl a palných zbraní.⁷⁴

Trvalo několik desítek let, než armáda začala běžně používat palné zbraně. Důvodem byla nedůvěra a strach z nového mechanismu, který s sebou v počátcích nesl i nebezpečí předčasného výbuchu. Prostředníkem pro používání palných zbraní byla kuše, která představovala mechanismus podobný palné zbraně. Pažba kuše, kterou si voják opíral o rameno, se stala vzorem pro podobný dřevěný tvar, kam mohla být uložena dělová hlaveň a zpětná reakce kuše po výstřelu ušetřila ránu do ramene, která byla stejná jako u palné zbraně.⁷⁵

V souvislosti s rozvojem a s používáním střelných zbraní se hlavním prvkem armády stala opět pěchota. Těžké rytířské jezdeckvo bylo nahrazeno jezdeckvem lehkým, které mělo ve výzbroji přílby, meče a pistole.

Feudalismus postupně upadával a na jeho místo se začínal tlačit kapitalismus, založený na maximálním využití nových, vyspělejších způsobů výroby. Tento pokrok učinil ze středověkého nevolníka volného a svobodného člověka, který se už nedá koupit ani prodat. Stal se z něho námezdný dělník, který je naopak nucen svou práci prodávat vlastníkům výrobních prostředků.⁷⁶

Rozvoj stále nových pracovních prostředků v oblasti strojírenství, zemědělství a v

⁷³ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 164.

⁷⁴ KEEGAN, J. *Historie válečnictví*, str. 264.

⁷⁵ Tamtéž, str. 272.

⁷⁶ KRÁTKÝ, F. cit. dílo, str. 179.

mnoha dalších odvětví odstartoval průmyslovou revoluci (1750 – 1850), která měla své počátky v Anglii. Došlo k rozpadu existujících feudálních struktur a začala se rodit nová společnost. Na anglickém venkově se rychle rozvíjela tovární průmyslová výroba, jejímž důsledkem bylo proměňování vesnic v města. Zemědělství upadalo a přestávalo být hlavním zdrojem anglické ekonomiky. Nahradila ho průmyslová výroba, která se stala významným bodem v dějinách lidstva – byla zdrojem hospodářského růstu a napomohla ekonomickému rozvoji. Příčinou hospodářského rozmachu bylo odstranění rostoucí masy chudých lidí, a zároveň vytvoření vrstvy průmyslových dělníků.⁷⁷

Kapitalistická tovární a zemědělská výroba nepotřebovala nevzdělané a odborně nepřipravené, tělesně slabé a neodolné dělníky. Stále se zvyšující nároky na výrobu vyžadovaly určitý stupeň všeobecného a odborného vzdělání, ale i tělesnou a duševní zdatnost, jak u pracujících mužů, tak i u žen. V důsledku toho byly zakládány školy pro širokou veřejnost, ale jen pro děti pracujícího obyvatelstva. Potomci zámožných byli stále vedeni k samostatné individuální výuce, která probíhala ještě před vznikem kapitalismu ve šlechtických rodinách. Základní vzdělání se dostávalo i pracující vrstvě, ale jen v takovém rozsahu, který byl nutný pro potřebu práce. Stejně to bylo i s tělesnou výchovou. Pracující lid prováděl cvičení za účelem udržení si zdraví pro potřebu výroby. Věnoval se zápasu, vzpírání nebo kolektivním hrám (kopaná, házená, bruslení). Vládnoucí třída byla oproti tomu obklopena několika druhy sportu, jako byl např. jachtink, golf, tenis nebo automobilismus.⁷⁸

Rozšíření kapitalistického systému a utváření jeho vztahů ve společnosti vedlo k třídním sporům, což vyústilo ve Velkou francouzskou revoluci v roce 1789. Tato politická událost byla z velké části ovlivněna myšlenkami osvícenství. Osvícenství, světový názor 18. století vycházející z humanismu a renesance, požadovalo politickou svobodu a sociální rovnost. Jedna z příčin, která způsobila francouzskou revoluci, byla osvícensky orientovaná společnost, která už nedůvěřovala starému systému vládnoucí vrstvy, jenž způsobil hospodářskou krizi a sociální bídu. Důsledkem revoluce byl rozpad šlechty a poprava krále, úpadek církve a zákaz církevních slavností. Z konstituční monarchie se stala republika (1792), jejíž vedoucí silou bylo měšťanstvo oslavující přírodu, člověka, jeho práci a rozum.⁷⁹

⁷⁷ HARENBERG, B. *Kronika lidstva*, str. 576.

⁷⁸ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 182.

⁷⁹ HARENBERG, B. cit. dílo, str. 603.

Hlava II. V době revolucí

Epocha národních států

Velká francouzská revoluce odstartovala novou etapu ve vývoji lidstva, čímž zároveň způsobila konečný pád feudálního světa, a podnítila politickou a sociální myšlenkovou linii v celé evropské společnosti. Nenašla by se snad země, která by byla jejímu vlivu ušetřena.

Revoluce s sebou přinesla i nevyhnutelné změny v oblasti ozbrojených sil. Hlavní změna spočívala v nových principech doplňování vojsk, to způsobilo vytvoření armády s obrovským počtem vojáků.

Francie byla první zemí, která vytvořila velkou národní armádu pravidelně doplňovanou o nové členy. Z počátku byla tvořena převážně ze šlechtického důstojnického sboru a z placených naverbovaných vojáků. Velký význam měl pak nástup dobrovolnických oddílů, které vytvořili Národní gardu. Ta byla hojně využívána při vnitřních bojích v zemi a nepředstavovala žádnou velkou vojenskou sílu.⁸⁰ Později, podle zákona z roku 1793 (23. srpna) o všeobecné vojenské povinnosti, podléhali odvodu všichni svobodní mladí Francouzi ve věku od 18 do 25 let. Jejich jednotky se měly sloučit s Národní gardou. Vojenská služba se stala základní občanskou povinností, což vedlo k novému ocenění tělesné zdatnosti a k pochopení jejího významu.⁸¹ Tímto doplňováním zvýšila francouzská armáda početnost svých řad. Výsledkem bylo zkrácení vojenské služby na 2 – 6 let a vytvoření velkých záloh z vycvičených vojáků pro vojenské potřeby v období válek. Tento způsob doplňování vojsk se rychle rozšířil i do jiných států, např. do Pruska, Rakouska, ale i Ruska. Postupné zavádění všeobecné branné povinnosti způsobilo změny ve výcviku vojsk, neboť byly hledány nové cesty k dokonalému rozvoji tělesné zdatnosti.

Francouzská armáda byla tvořena z pěchoty, jezdeckta, dělostřelectva a vznikalo i ženíjní vojsko. Příslušníci pěšího a jezdeckého vojska, které se dělilo na těžké a lehké, byli vyzbrojeni křesadlovou ručnicí s hladkou hlavní. Jezdectvo vlastnilo navíc meče, lehké šavle a kopí.

Všechny druhy vojsk byly podrobovány stejnému výcviku, který kromě pořadové přípravy obsahoval i dokonalý výcvik ve střelbě, v boji s bodákem a vedl k boji ve vzájemné součinnosti. Současně byl u vojáků rozvíjen vztah k vlastenectví a k plnění bojových

⁸⁰ KEEGAN, J. *Historie válečnictví*, str. 289.

⁸¹ OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry*, str. 454.

úkolů. Výcvik měl u vojáka rozvinout iniciativu, pohotovost, houževnatost a odvahu.⁸²

Velkou úlohu ve vojenské přípravě francouzských vojsk sehrál Napoleon Bonaparte, který zorganizoval velké výcvikové tábory. V táborech cvičil všechny druhy vojsk a zavedl pro ně společná cvičení (nácvik bojových tvarů, jejich rozptýlení apod.), čímž se na základě hromadného výcviku snažil o vytvoření přesně fungující armády, která měla být neporazitelná.⁸³ Výsledkem jeho tvrdého výcviku byla vítězství roku 1805 u Slavkova, roku 1806 u Jeny a u Auerstädtu, roku 1809 u Wagramu a mnoho dalších vyhraných bitev. Napoleonova vítězství ale nebyla odrazem jeho výcvikových metod, i když ve výcviku zastávaly důležitou úlohu, nýbrž tím, že jeho protivníci stále disponovali se zaostalou feudální armádou. S rozvojem nových strategických a taktických způsobů vedení boje i do ostatních evropských zemí, se Napoleon dočkal válečných neúspěchů a nakonec byl poražen.

Obr. 16 Napoleon Bonaparte (obraz od Jacquese-Louise Davida)⁸⁴

Války vyvolaly potřebu, která spočívala v dokonalé tělesné zdatnosti všech lidí, jenž se zároveň odvíjela od všeobecné vojenské povinnosti branné přípravy, a tím podnítily vznik tělovýchovných systémů. Výsledkem těchto systémů byl rozmach tělesných cvičení ke všem vrstvám obyvatelstva a vytvoření prostoru k hledání optimálních forem hromadných cvičení.

Velká francouzská revoluce, Napoleonova vláda a přítomnost francouzských vojsk v Německu ovlivnily mimořádnou silou německý vývoj. Na jedné straně způsobily úpadek

⁸² PERÚTKA, J. *Dejiny vojenstva a brannej výchovy*, str. 35.

⁸³ Tamtéž, str. 36.

⁸⁴ BĚLINA, P. aj. *Dějiny evropské civilizace II. díl*, str. 95.

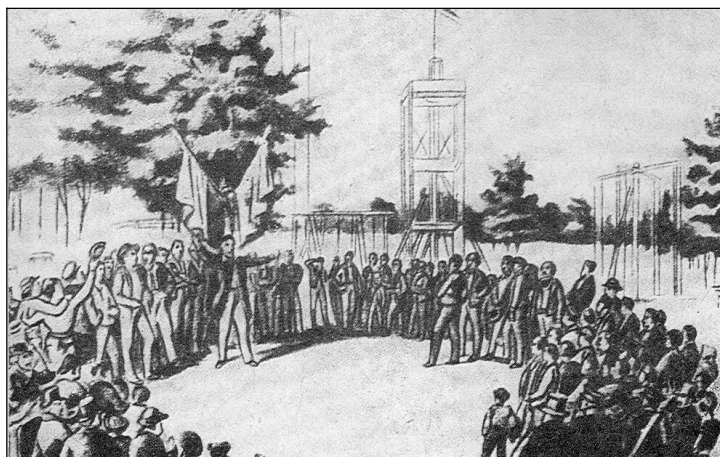
dosavadní třídní a společenské struktury, s čímž souvisely změny v politické a sociální oblasti (rušení nevolnictví, vyšší míra samosprávy pro měšťanstvo, rozvoj nových kapitalistických vztahů) a na straně druhé vyvolávaly značnou nespokojenost, neboť Německo v té době usilovalo o sjednocení a snažilo se vyhnat francouzské okupanty ze své země. Pomocnou rukou se jim stala pruská armáda, která se stejně jak Francie uchýlovala k branné povinnosti obyvatelstva. Armáda potřebovala co největší počet vojáků, ale kapacita byla omezena. Proto došlo ke zkrácení vojenské služby na dvouměsíční kurz, který se zaměřoval především na výcvik ve střelbě.⁸⁵ Po kurzu následovalo absolvování roční služby v rodné obci, která byla zakončena soutěží ve střelbě. Výcvik byl povinný nejen pro muže, ale i pro studenty univerzit, žáky gymnasií a škol, kteří se výcviku zúčastňovali ve svém volném čase. Jak se zvyšoval počet cvičících, rostl požadavek o navýšení počtu učitelů. To mělo za následek rozvoj nové formy tělesných aktivit, což se projevilo vznikem turnerských cvičení.⁸⁶ Jejich cílem bylo zlepšit tělesnou přípravu všeho lidu, které tvořilo zálohy pro vojenské potřeby.

V té době vystoupil na veřejnosti německý filozof Johann Gottlieb Fichte, který vyzýval lid k obraně vlasti, k obrození německé kultury, ke zlepšení mravů a fyzické zdatnosti. Tyto výzvy ovlivnily mladého Friedricha Ludwiga Jahna (1778 – 1852), který začal pracovat jako učitel na soukromém výchovném ústavu, kde se seznámil s Karl Friedrichem Friesenem (1785 – 1814), učitelem tělesné výchovy. Na jeho podnět začal pořádat cvičení pro mládež, která se konala na veřejném cvičišti Hasenheide u Berlína. Cvičení bylo určené pro každého zájemce bez rozdílu tříd a stavu. Do výuky zařazoval především cvičení prostná a pořadová, lehkou atletiku a nářadový tělocvik (bradla, hrazda, kůň, koza).⁸⁷ V zimním období probíhala cvičení v uzavřených budovách nebo v tělocvičnách. Postupně se tato cvičiště rozšířila i v dalších německých městech, což mělo za následek vznik tělovýchovného hnutí. Jeho jádrem byly tělocvičné spolky branně zaměřené na osvobození německého národa od francouzské okupace, které spojovala stejná vidina o sjednocení Německa.

⁸⁵ OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry*, str. 480.

⁸⁶ *Tamtéž*, str. 481.

⁸⁷ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 205.

Obr. 17 F. L. Jahn zahajuje slavnostně cvičení na Hasenheide (1811)⁸⁸

I když tělocvičné spolky měly velkou řadu příznivců, našli se i odpůrci. A to hlavně z církevního prostředí, kteří ve fyzických aktivitách viděli nezáměr mládeže o studia a o práci a také o církevní život. Tento odpor vyvrcholil až k úplnému zákazu turnerských cvičení.⁸⁹ Tyto zákazy, odborně nazývané Turnsperre, nebyly dodržovány a průběh tělesných cvičení se dále rozvíjel. Proto, když roku 1842 byly zákazy zrušeny, byl nářadový tělocvik již zcela znárodněn.

K velkému rozvoji gymnastiky, která hrála v tělesné přípravě vojsk velkou roli, došlo v severských státech, především ve Švédsku. O zavedení gymnastických cvičení do vojenského výcviku se zasloužil Pär Henrich Ling (1776 – 1839), který působil na vojenské akademii v Carlsbergu jako učitel gymnastiky. Zajímal se o lidské tělo a o jeho princip fungování, čímž dospěl k myšlence, že správně prováděné cviky mají nenahraditelné léčebné účinky, a že pravidelné cvičení odbourává zdravotní obtíže a posiluje psychickou stránku jedince. Ze začátku preferoval pouze cvičení prostná spojená s dechovým cvičením, ale později začal využívat i různé náradí a náčiní (lavičky, žebřiny, kladiny, lana nebo bedny), které zvyšovaly účinnost prováděných cviků. Jeho tělocvičná soustava byla určena široké veřejnosti, zdravým i nemocným, učitelům i studentům a také vojákům. Se zavedením branné povinnosti ve Švédsku (1812) získal Ling souhlas k založení Královského ústředního tělocvičného ústavu ve Stockholmu,⁹⁰ kde měl za úkol stále zvyšovat fyzickou zdatnost vojáků a mládeže. Pro potřebu vojsk napsal práci *Obecný návod o užitečnosti a nezbytnosti gymnastiky pro vojáky* (1820) a pak ještě několik příruček, např.

⁸⁸ KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I. díl*, str. 176 (obrazová příloha).

⁸⁹ OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry*, str. 490.

⁹⁰ KRÁTKÝ, F. cit. dílo, str. 208.

o šermu bodákem. Také pracoval na uceleném systému tělesné výchovy, který vyšel v písemné formě až po jeho smrti jako *Všeobecné základy gymnastiky*. Toto dílo obsahovalo šest částí, jedna část byla věnována i základům vojenské gymnastiky.⁹¹ Lingův švédský tělovýchovný systém velmi intenzivněji pronikal do ostatních evropských zemí, kde se stával jednou z forem výcviku vojsk a mládeže.

⁹¹ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, str. 57.

Vznik Sokola a jeho význam v emancipačním boji českých zemí

Pád Bachova absolutismu

Na českém a slovenském území probíhaly také velké změny ve společenském a politickém životě, i když s určitým zpožděním, nežli tomu bylo v ostatních evropských krajích. Příčinou byla vláda rakouského císaře, který se cestou policejního dozoru zasloužil o umlčení vůdčích osobností a o vytlačování českého jazyka ze škol. V 50. letech se Rakousko dostalo do hospodářské krize a zaznamenalo sérii neúspěchů završené porážkou v Prusko-italské válce (1859), což znamenalo oslabení mocenského postavení a ztrátu části území. Výsledkem byly reformní kroky panovníka. Vydáním říjnového diplomu se císař zřekl moci, což vedlo český národ ke snaze získat základní politická práva, a s tím souvisel i rozvoj kulturní činnosti.⁹² Začaly se zakládat zájmové, vzdělávací, podpůrné a jiné spolky, ze kterých se postupně vytvářela velká sdružení s neustálým přísunem nových členů. Jedním z těchto spolků byla i Tělocvičná jednota Pražská, pozdější Sokol Pražský, první česká tělovýchovná organizace.

U zrodu Sokola stáli roku 1862 dvě významné osobnosti: Jindřich Fügner (1822 – 1865) a Miroslav Tyrš (1832 – 1884).⁹³

Obr. 18 Miroslav Tyrš (vlevo) a Jindřich Fügner (vpravo)⁹⁴

Vznik Sokola znamenal pro český národ pokrok kupředu. Nebylo to pro ně jen další využití volného času, ale spatřovali zde i účinný prostředek v boji za získání svých vlastních práv. Tyrš na základě svých studií vytvořil hodnoty národní brannosti a zároveň zdů-

⁹² REITMAYER, L. *Přehled vývoje tělesné výchovy na území ČSSR*, str. 53.

⁹³ KÖSSL, J., KRÁTKÝ, F., MAREK, J. *Dějiny tělesné výchovy II. díl*, str. 22.

⁹⁴ HORA-HOŘEJŠ, P. *Toulky českou minulostí 8. díl*, str. 79.

raznil požadavek na sjednocení cvičení. Tato národní brannost neměla vlastnosti ozbrojené armády, ale jejím cílem bylo u obyvatelstva nabýt dojmu, že členové Sokola mají schopnost včas odvrátit útok nepřátel.

K naplnění tělovýchovného úkolu vytvořil Tyrš sokolskou tělovýchovnou soustavu, kterou uveřejnil ve svém nejvýznamnějším díle *Základové tělocviku*. Zde rozdělil cvičení do čtyř skupin: cvičení bez náradí, cvičení s náradím, cvičení ve skupinách a úpoly (odpor, zápas, rohování, šerm).⁹⁵ Všechny cvičební hodiny, určené pro chlapce i pro dívky, rozdělil na několik podskupin a v každé z nich se věnoval jinému druhu cvičení. Kromě cvičení v tělocvičně pěstoval i několik branných disciplín. Vyučoval pochod, běh i poklus, rozvíjel možnosti překonávání překážek v přírodě, učil šplh a otužoval organismus v parném, deštivém i větrném počasí.⁹⁶ Pozornost soustřeďoval i na plavání a veslování.

Obr. 19 Nejstarší fotografie cvičitelského sboru Sokola z r. 1864, inscenovaná jako barokní obraz (cvičitelé pózami i rekvizitami symbolizují disciplíny olympijského pětiboje)⁹⁷

Sokolnictví jako takové získalo velký ohlas a poměrně rychle se šířilo do českých měst, v kterých se začaly zakládat Tělocvičné jednoty sokolské. Kromě obyvatelstva, které si do sokolských jednot chodilo zacvičit, se jejími členy staly i necvičící skupiny. K jejich seskupení sloužily společenské výlety, jejichž cílem bylo posílit národní sebevědomí.⁹⁸ Sokol nabyt takového úspěchu, že začaly vznikat i první organizace v zahraničí. Tyršovi proto utkvěla v hlavě myšlenka o sjednocení všech sokolských skupin. Snažil se vytvořit nejvyšší orgán, který by řídil a dohlížel na organizaci ostatních tělovýchovných jednot. Tato snaha však byla zastavena rakouskými úřady z obavy, že členové Sokola by

⁹⁵ KÖSSL, J., KRÁTKÝ, F., MAREK, J. *Dějiny tělesné výchovy II. díl*, str. 24.

⁹⁶ HORA-HOŘEJŠ, P. *Toulky českou minulostí 8. díl*, str. 80.

⁹⁷ Tamtéž, str. 81.

⁹⁸ REITMAYER, L. cit. dílo, str. 59.

obrátili zbraně proti nim.

V následujícím období došlo k poklesu sokolské činnosti. Příčinou byla hospodářská krize, chybělo tělocvičné nářadí, nebyly vhodné podmínky pro provádění cvičení a cvičitelů byl nedostatek. Postupně zevšedněly i sokolské výlety a některé jednoty se přeměnily na Tělocvičné hasičské spolky. Většina jich však úplně zanikla. Tato sokolská krize měla především následky v úbytku počtu členů, které se během tohoto období zmenšily na třetinu.

Zlepšení podmínek pro další rozvoj sokolské práce přinesl ústup hospodářské krize a navrácení aktivní politické činnosti. Tuto událost využil okamžitě Tyrš ke svolání sokolského sjezdu (1879 Olomouc), kde hovořil o prostředcích, které povedou k obnovení sokolských jednot.⁹⁹ Důsledkem byl nárůst nových členů a podpora hromadného cvičení, které vedlo ke vzniku nových tělovýchovných spolků. Tato skutečnost vedla Tyrše k uskutečnění prvního sokolského sletu, který se konal u příležitosti 20. výročí vzniku Sokola, 17. – 19. června 1882 na Střeleckém ostrově v Praze.¹⁰⁰ Náplní veřejného vystoupení byla cvičení prostná, cvičení na nářadí a průvod krojovaných členů všech sokolských jednot. Tento sokolský slet vzbudil opět myšlenku jednotné organizace Sokolstva, a proto se jednoty rozhodly poslat stanovy ke schválení. Stejně jako dříve byla žádost zamítnuta. Tím vznikl nový nápad, organizovat Sokol založením župních celků. Roku 1884 byl tento návrh přijat a župy se začaly poměrně rychle zřizovat. V tomto roce se Miroslav Tyrš vzdal funkce náčelnictví Sokola, a aniž by se dožil první sokolské župy, tragicky zemřel v Tyrolském Ötzu, kam odjel na léčení.¹⁰¹

Neustálé usilování o sjednocení sokolských spolků nabylo konečně úspěchu, a to v roce 1904 založením jednotné České obce sokolské, jež zahrnovala jednoty z Čech i Moravy.¹⁰² Hlavním úkolem těchto obcí bylo vychovat cvičitele, kteří by byli schopni zvládnout jednotně učit v různých tělovýchovných spolcích. Během útlumu sokolské činnosti při hospodářské krizi se vytvářely sportovní kluby, kde se cvičilo pro pobavení a bez nějaké dozorské kázně. To bylo Sokolu trnem v oku, a proto se snažil výchovou nových členů tomuto rozmaru zabránit. Pozitivní ohlas měl článek Františka Kožíška, ve kterém

⁹⁹ KÖSSL, J., KRÁTKÝ, F., MAREK, J. *Dějiny tělesné výchovy II. díl*, str. 67.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 67.

¹⁰¹ Tamtéž, str. 26.

¹⁰² KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, str. 110.

odmítl sport jako jednostrannou, nenárodnostní a nevychovnou činnost.¹⁰³ Tento argument se ujal a byl hlásán především sokolskými odpůrci sportu. Výsledkem bylo omezení sportovních aktivit, i když sport ze Sokola nikdy úplně nevymizel. Udržel se zejména ve vesnických jednotách a v jednotách malých měst, které dali později vznik české házené, atletice, ale i košíkové.

Koncem 19. století nastalo období politických rozporů, kdy se členové dělnických tříd snažili o založení vlastní politické strany, s tím souvisela i představa samostatného organizování dělnické tělovýchovy. Vzniklo tedy několik dělnických tělovýchovných spolků a důsledkem toho bylo vylučování takovýchto členů z celé sokolské organizace. Odezvou na toto rozdělení bylo založení Dělnické tělocvičné jednoty v Praze roku 1897,¹⁰⁴ která již o dva roky později uspořádala první veřejné cvičení (prosná mužů, cvičení na nářadí a hry). I přes celkem pomalý rozvoj tělovýchovy dělnictva byl roku 1903 ustanoven Svaz dělnických tělovýchovných jednot. Dělnická cvičení pokračovala nadále v duchu Tyršovy tělocvičné soustavy a stejně jako v Sokole byl sport odsuzován, tak i v této organizaci se k němu stavěli zády. Hlavní náplní hodin byla cvičení prosná, pořadová a pochodová a doporučovalo se i věnovat hrám. Do budoucna se připravovalo veřejné hromadné vystoupení, jehož plány byly zmařeny politickými válečnými okolnostmi.

Ale ani církve v tomto období nezůstávala pozadu a založila katolickou tělovýchovnou organizaci Orel (1909), která měla podchytit mladou věřící generaci. Důvodem byl velký nezájem Sokola a Dělnické tělovýchovné jednoty o církve a její víru. Stejně tak jako předchozí organizace se i toto sdružení řídilo tělovýchovnou soustavou od Tyrše. Jedinou jejich odlišností byl kladný postoj ke sportovním aktivitám.¹⁰⁵

Sokol a legie

Den 28. červen 1914 se zapsal do historie sarajevským atentátem na rakouského následovníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este (1863 – 1914), což byl čin, který dal bezprostřední podnět pro vypuknutí první světové války. I přes veškeré vybavení válečnou technikou, se plánovaná blesková válka změnila ve válku zákopovou a posléze týlo-

¹⁰³ KÖSSL, J., KRÁTKÝ, F., MAREK, J. *Dějiny tělesné výchovy II. díl*, str. 69.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 77.

¹⁰⁵ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*, str. 112.

vou, kdy se snažila o podmanění veškerého společenského a hospodářského života.¹⁰⁶ Přinesla s sebou nesčetná strádání a velmi nepříznivě zasáhla i tělovýchovnou činnost, kdy zanikla většina sportovních organizací, a tisíce sokolských členů opustily tělocvičny, aby odešly za vojenskou povinností. Tyto těžké doby ovšem neodradily práci České obce sokolské, neboť se postavila proti válce doma i za hranicemi státu a snažila se zmírnit důsledky válečného konfliktu. Nabádala v pokračování cvičení ve všech jednotách a vybízela členstvo těchto jednot k aktivní pomoci v různých oborech, jako byly polní práce, zdravotnictví, ale i jiná důležitá odvětví.

Sokolové neskrývali svůj odpor k válce a jejich emoce vyústily v založení aktivního sokolského odboje, kdy otevřeně dávali najevo své vlastenectví a hromadně odcházeli k nepříteli. Vstupovali dobrovolně do řad ruské, francouzské, britské a italské armády, kde vytvářeli nové vojenské jednotky, tzv. legie.¹⁰⁷ Tyto organizace československého odboje v sobě uchovávaly sokolskou myšlenku a Tyršova tělocvičná soustava v nich plnila důležitou funkci rozvoje tělesné zdatnosti každého vojáka, která se společně se sokolskými písněmi a pochody stala projevem síly, mužnosti a tělesné krásy.

První český prapor odbojného vojska, tvořený tisícovkou dobrovolníků, povstal roku 1914 v Kyjevě pod názvem „České Družiny“. U jeho zrodu stáli čeští kolonisté žijící v ruských městech, kteří hned po vypuknutí války hledali cestu, jak by český národ mohl pomoci ve světovém konfliktu.¹⁰⁸ Z počátku jejich činnost spočívala v ošetřování raněných vojáků v nemocnicích či v jiných zdravotnicích zařízeních, ve shromažďování darů pro vojsko na frontě nebo ve sbírání drahocenných knih. Později se rozhodli pro významnější krok, a to postavit rotu českých dobrovolníků, která by plnila důležitou funkci na bojištích. Příslušníci této roty začali na svých úkolech pracovat velmi tvrdě a již během prvních dnů byla možnost pozorovat jejich sokolský duch a vlastenectví. Červenobílá páska na vojenských čapkách byla znakem českých dobrovolníků, se kterou poprvé vyšli 28. září 1914 na náměstí sv. Sofie v Kyjevě, při příležitosti slavnostní přísahy, doplněné o vysvěcení českého válečného praporu. 22. října vyjeli poprvé na frontu, kde byla družina rozdělena na menší skupiny a využívána k průzkumnické nebo tlumočnické práci. Postupně se jejich řady rozšiřovaly o Čechy, kteří do Ruska přicházeli z rakouské strany a vznikl tak

¹⁰⁶ URBAN, O. *České a slovenské dějiny do roku 1918*, str. 243.

¹⁰⁷ REITMAYER, L. *Přehled vývoje tělesné výchovy na území ČSSR*, str. 99.

¹⁰⁸ *Památník VII. všesokolského sletu v Praze 1920*, str. 35.

první pluk, jenž se rozšířil v první československou střeleckou brigádu.¹⁰⁹

Podobně jako v Rusku reagovali na vypuknutí války čeští příslušníci tělovýchovných spolků Sokol ve Francii. Uspořádali demonstraci (28. července 1914) a rozhodli se pro vstup do francouzské armády, kde postupně založili legii českých dobrovolníků o síle asi 250 mužů, které se začalo říkat „Nazdar“.¹¹⁰ 23. října 1914 odjela na frontu a 11. listopadu téhož roku byla poslána do zákopů první linie. Počátek jejího působení na frontě probíhal celkem v poklidu, osudové se pro ni stalo až odpoledne 9. května 1915, kde většina z příslušníků zahynula nebo byla zraněna. Následovalo její stažení z fronty. To přispělo k jejímu zániku a 16. června 1915 se prapor rozpadl úplně.¹¹¹

Obr. 20 Členové Sokola Paříž (1914) – všichni byli dobrovolníky české roty „Nazdar!“ ve Francii¹¹²

V červnu 1917 se začala ve Francii utvářet československá legie, která byla nejprve tvořena rumunskými zajatci. Později (13. listopadu 1917) se k nim připojila ruská skupina tvořená českými hochy a dále pak ještě zajatci z Itálie. Skupina z Ruska představovala nejdůležitější složku legie. Hned po příjezdu do Francie začala nedočkavě pátrat po nějakém prostoru, který by mohla využít ke svému cvičení. Městský spolek katolických gymnastů jim vyšel vstříc a umožnil jim využívat své prostory 3x týdně ke cvičení, které se velmi rychle rozšířilo i do francouzských škol. Sokolský tělocvik byl zaveden povinně i v celém českém vojsku a na každý týden se sestavovaly osnovy povinných cvičení, jejíž uspořádání měla na starost tělocvičná komise. Velkou oblibu si naše vojsko získalo také uspořádáním veřejného cvičení na letním hřišti, kde své umění předvedlo asi 2000 našich

¹⁰⁹ *Památník VII. všesokolského sletu v Praze 1920*, str. 36.

¹¹⁰ PICHlíK, K., KLÍPA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1920)*, str. 22.

¹¹¹ *Tamtéž*, str. 24.

¹¹² *Památník X. Vsesokolského sletu v Praze 1938*, str. 11.

vojáků při cvičení prostných.¹¹³

Také v Itálii byla založena zajatecká revoluční organizace (15. 1. 1917 v Santa Maria Capua Vetere) pod názvem „Československý dobrovolnický sbor v Itálii“.¹¹⁴ A jak již název napovídá, jejími členy a zakladateli byli zejména zajatci, z nichž polovina byla vycvičena v sokolské škole a druhá polovina byla alespoň se sokolskými ideály obeznána. Tento sbor se taktéž zviditelnil pořádáním veřejných vystoupení a závodů, a to vždy s výborným umístěním.

¹¹³ *Památník VII. všesokolského sletu v Praze 1920*, str. 38.

¹¹⁴ *Tamtéž*, str. 39.

Hlava III. Počátky armádní tělesné přípravy v ČSR

Armádní tělesná příprava mezi světovými válkami

Válka skončila a od 28. října 1918 se datuje vznik samostatného Československého státu, kdy veškerou moc převzali do svých rukou představitelé Národního výboru. Při vytváření nových státních úřadů v právě vzniklé Československé republice nemohla být opomenuta myšlenka pro organizaci československé státní branné moci. Tato idea vyplynula z předešlého válečného období a také z přehodnocení životních hodnot, kdy válečnou výhodou má pouze ta strana, která je technicky i takticky připravena pro jakýkoliv boj a její tělesná zdatnost je na vysoké úrovni. Proto vznikla snaha o organizovanou a úspěšně vedenou tělesnou výchovu pěstující mravní vlastnosti, která povede ke zvýšení branné schopnosti nejen u každého občana, ale především u vojáka. To se bude nadále odrážet i ve vojenské přípravě, kde zbude více času na technický a taktický výcvik vojska, neboť tělesná příprava mládeže zabezpečí zdatnost a otužilost jedinců pro náročné úkoly, které spadají do obsahu vojenské služby.¹¹⁵

Tento těžký úkol připadl na Františka Udržala, který byl pověřen, aby vytvořil základní kameny pro budoucí organizaci československé branné moci.¹¹⁶ Budování branné moci provázelo v počátku mnoho problémů, které tkvěly především v malém množství materiálu, dále v záporném vztahu lidí k vojenství a největším problémem se stala nepřítomnost schopných vojáků. Ti se v této době nacházeli stále ještě za hranicemi státu. Náhradními zdroji se proto stali prozatím dobrovolníci, členové Sokola a invalidé, kteří vytvořili první jednotky.¹¹⁷ Největší zásluhy měla Česká obec sokolská, která rozhodla ustanovit Ústřední sokolské strážce pod vedením náčelníka Jindřicha Vaníčka. Ještě téhož dne byli svoláni zástupci Sokola a Dělnických tělovýchovných jednot, a také za účasti studentů a úředníků pražského policejního zastupitelství, se rozhodlo o urychleném vytvoření Národní strážce. V jejím čele stanul Jindřich Vaníček.¹¹⁸ Tyto Národní strážce byly tvořeny především členy Sokola, ale vstup do této organizace byl zcela dobrovolný a mohl se sem přihlásit každý občan. Pouze příslušníci organizace Orel měli dveře zavřené, neboť jim byla vyčítána spolupráce s habsburskou monarchií.

Hlavním posláním Národních strážcí byla ochrana nejen nově vzniklé moci, ale i zajiš-

¹¹⁵ *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě*, str. 208.

¹¹⁶ *10 let Československé armády, I. svazek*, str. 119.

¹¹⁷ *Tamtéž*, str. 120.

¹¹⁸ *WAIC, M. aj. Sokol v české společnosti (1862 – 1938)*, str. 104.

řování skladů s potravinami a různými surovinami, střežení zbrojnic, průmyslových objektů, železnic a jiných komunikací. Podíleli se na odzbrojování cizích vojenských jednotek, které se ještě nacházeli na našem území. Svou práci odváděli i v oblasti kultury, kdy hlídali kláštery, zámky, knihovny a archívy, aby nebylo rozkradeno cenné kulturní dědictví.¹¹⁹ Národní stráž představovaly pouze náhradní řešení, a proto působily v zemi jen velmi krátkou dobu (do prosince 1918), kdy byly postupně nahrazovány vojenskými a policejními jednotkami. Činnost Národních stráží provázelo několik nedostatků. Mezi hlavní patřil problém s vyzbrojováním a vyzbrojováním dobrovolných členů stráží, nevyřešené vztahy mezi zaměstnavateli a členy stráží a vracející se vojáci, kteří odmítali respektovat rozkazy civilistů. Na druhou stranu měla jejich odvedená práce nezastupitelný význam, neboť v počátcích budování nového státu zachránily velké materiální a kulturní bohatství.

Obr. 21 Sokolská stráž (28. 10. 1918)¹²⁰

Česká obec sokolská dále pracovala na vytvoření nových dobrovolnických sborů, jejichž úkolem bylo upevňování státní moci. Ty vznikly v listopadu 1918, působily delší dobu než Národní stráž a byly početně menší. Tvořili je členové Sokola, členové Svazu Dělnických tělovýchovných jednot a členové Svazu studentstva. Také požádali o vstup do Pluků stráží svobody, jejichž hlavním úkolem bylo zajišťování veřejného pořádku a obrana zájmů československého lidu.¹²¹ Jednalo se o vojenské strážní oddíly, které měli zákonné pravomoci.

Podmínky pro vytvoření branné moci se zlepšily až příchodem italské a francouzské

¹¹⁹ WAIC, M. aj. *Sokol v české společnosti (1862 – 1938)*, str. 105.

¹²⁰ *Památník X. Vsesokolského sletu v Praze 1938*, str. 24.

¹²¹ WAIC, M. cit. dílo, str. 107.

legie koncem roku 1918 a začátkem roku 1919. Tato událost přispěla i ke vzniku vojenských inspektorátů, do jejichž čela byl postaven Josef Scheiner.¹²² Situace se sice zlepšila, ale problémy tu byly stále, a to především v podobě nejednotného a nekvalitního materiálu, munice bylo málo, ubytovací prostory byly ve špatném stavu a vojenské objekty na tom nebyly o nic lépe. Na pomoc tedy přišla mise francouzského vojska, jejímž velitelem byl Maurice Pellé, který byl u nás jmenován náčelníkem štábu československých vojsk (únor 1919 – prosinec 1920). Jeho zásluhou byl vytvořen první model pro organizaci československé armády i pro její další budoucí vývoj.¹²³

Veškeré dosavadní činnosti přispěly velkou měrou ke schválení branného zákona (1920), který s sebou přinesl i velké změny. Ve školách, ve spolcích, ale i v různých střediscích branné výchovy bylo umožněno provádění tělesné výchovy mládeži, což vedlo ke zvýšení všeobecné tělesné zdatnosti obyvatel. Její hlavní úkol však ozbrojené složky spatřovaly v dokonalé přípravě na vojenskou službu, a proto se začaly zpracovávat podrobné osnovy, do kterých byly vloženy požadavky národní obrany a současně se pořádali i závody branné zdatnosti,¹²⁴ které měly podnítit mladé sedmnáctileté chlapce ve snaze docílit co nejlepších výsledků a motivovat je tak k vojenské kariéře.

Vojenská tělesná výchova byla svěřena do rukou Jindřicha Vaníčka, který na základě Tyršovy tělovýchovné soustavy vytvořil první strukturu vojenského tělocviku a zároveň se podílel na vypracování předpisu obsahující tyto cviky. Co se týče vojenského výcviku služeb a zbraní, neexistoval ani jeden český předpis, který by se touto problematikou zabýval, neboť výcvik byl plný rozporů, a to nejen v naší armádě. Tehdy se naše vojsko vytvářelo ze čtyř rozdílných složek, a to z pluků rakousko-uherské armády, z pluků legií ruských, francouzských a italských.¹²⁵ Nebylo tedy jednoduché vybrat ten nejvýhodnější cvičební řád. Nejenže cviky byly plné odlišností, ale také byly dost zastaralé a pro tuto dobu nepoužitelné. Základem pro náš vlastní řád cviků se staly příklady ruské legie společně s Tyršovou tělocvičnou soustavou a vzniklo tak několik předpisů s českými povely. Musely být ovšem nahrazeny novým předpisem pro nové vojsko, neboť nezahrnovaly poznatky z předešlé války. Postupným zdokonalováním pak byly vytvořeny jednotlivé směrnice pro různé zbraně vojsk (letectvo, dělostřelectvo aj.), které měly za úkol sjednotit

¹²² *10 let Československé armády, I. svazek, str. 121.*

¹²³ *Tamtéž, str. 122.*

¹²⁴ *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě, str. 209.*

¹²⁵ *10 let Československé armády, I. svazek, str. 137.*

cvičení v celé české armádě.¹²⁶

Do roku 1926 probíhala výstavba celé armády pod patronací francouzské mise. Od tohoto roku bylo vedení československé armády předáno našim důstojníkům, kdy prvním českým náčelníkem generálního štábu se stal generál Jan Syrový,¹²⁷ a francouzská mise přešla pouze do role poradní.

Systém armádní tělovýchovy

Účelem vojenského tělocviku bylo dosažení optimální úrovně tělesné zdatnosti u každého vojáka. Hlavním rozvojovým prostředkem se stalo ranní cvičení a odpolední intenzivní všestranný výcvik celého těla. Tyto formy tělesných aktivit měli na starosti vy-cvičení vedoucí (učitelé), kteří museli perfektně ovládat Tyršovu tělocvičnou soustavu v praxi a museli být i vzorným příkladem pro svoji skupinu cvičenců. Do programu vojenské tělesné výchovy byla zařazena i veřejná vystoupení, která byla povinná pro každého vojáka a konala se ve formě šestiboje nebo všestranného závodu družstev a jednotlivců.¹²⁸

Vojenský tělocvik se dělil na dvě skupiny, a to na tělocvik, který probíhal ve služební době, a na tělocvik, kterému se vojáci věnovali po zaměstnání. Tělocvik v době služební se dále dělil na základní, ranní a polní.¹²⁹ Vzájemné vztahy zachycuje následující schéma.

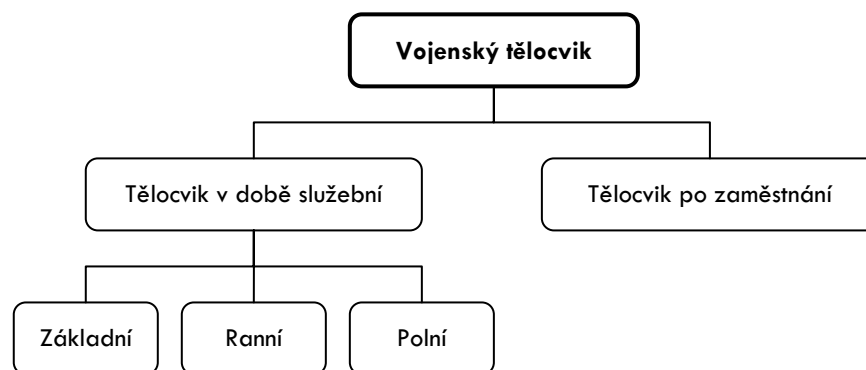

Schéma 1 Vojenský tělocvik v období 1. republiky

¹²⁶ 10 let Československé armády, I. svazek, str. 137.

¹²⁷ Tamtéž, str. 125.

¹²⁸ Vo-1a, Tělesná výchova vojska československého, str. 10.

¹²⁹ Š-I-1, Vojenský tělocvik, str. 15.

Základní tělocvik probíhal většinou odpoledne v délce jedné hodiny a zaměřoval se na všestranný výcvik, a to především na trénink síly, vytrvalosti, obratnosti a pohotovosti. Jeho úkolem bylo usnadnit přechod „nováčků“ z běžného života do života vojenského. Tzn., že základní tělocvik lze považovat za první fázi přípravy vojáků. Výcvik byl organizován cvičením na náradí, cvičením úpolovým a dalšími různými činnostmi.

Ranní tělocvik, v trvání 30 minut, připravoval vojáka na celodenní zaměstnání, neboť byl první činností prováděnou každé ráno. Volba cviků musela odpovídat nejen zdravotnímu stavu, ale musela brát v úvahu i klimatické podmínky. Tělo při této činnosti mělo být dostatečně aktivováno a mělo osvěžovat ducha. Také musely být dodrženy metodické postupy, od jednoduchého ke složitějšímu, od známého k neznámému apod. Zásobník cviků obsahoval pochody, poklus, prostná, cvičení s puškou, běh, cviky uklidňovací, skoky, vrhy, úpoly, šplh a slézání, hry, pořadová cvičení a zpěv.

Ze základního tělocviku se postupně oddělilo nové odvětví zabývající se výcvikem vojáka v poli a překonáváním různých složitých překážek, které bylo hromadně označováno jako **tělocvik polní**. Jeho hlavní náplní byla cvičení prostná (běh, plížení), cvičení nářad'ová (hod granátem, skoky, rovnováha, šplh a slézání), úpoly (sebeobrana) a cvičení zvláštní (plavání, zachraňování tonoucích, umělé dýchání a různé hry). Jeho provádění se pravidelně střídalo s tělocvikem základním a později dokonce polní tělocvik ve výcviku převládal.

Tělocvik po zaměstnání byl pěstován za účelem rozvoje mravní výchovy, k upevnování zdraví a také proto, že vyplňoval volný čas vojáků. Řadila se sem nejen tělovýchova v podobě různých sportovních kroužků spojená s výstavbou nových sportovišť, ale i kultura (divadla, koncerty, kina) a vzdělávání (knihovny, čítárny).

V průběhu první republiky probíhalo i testování tělesné zdatnosti vojáků, a to formou různých závodů, které měly spíše jen propagační charakter. Probíhaly čtyřikrát do roka a obsahovaly atletiku, gymnastiku, řecko-římský zápas a vojenský pochod na 10 km.

Hlavním účelem všech tělovýchovných forem bylo připravit vojáka na bojové situace a především vychovat takového profesionála, který obstojí v každé válce. Druhořadým účelem byla snaha udržet zájem o tělesnou výchovu těch vojáků, kteří ji pěstovali před nastoupením do vojenské služby, a vypěstovat pozitivní vztah u ostatních vojáků tak, aby se tělesné výchově věnovali i po ukončení služby. K dosažení tohoto cíle se využívalo všech dostupných prostředků, které přímo i nepřímo mohly ovlivnit rozvoj těchto vlastností

potřebných v boji. Celý výcvik obsahoval pouze takové cviky, které vedly rychle k cíli, a nebylo žádoucí poskytovat k nim zbytečně dlouhé slovní výklady.

Vytvoření samostatného československého státu přispělo k rozvoji sportovního hnutí, což mělo, díky silným pozicím členů Sokola, vliv i na sport v armádě. Armáda se reprezentovala např. na všesokolských sletech nebo na různých soutěžích a závodech, pořádaných u nás, ale i v cizině. K nejvíce rozšířeným sportům v armádě patřil fotbal, atletika, jezdectví, lyžování, střelectví a veslování. Také bylo rozhodnuto o účasti příslušníků branné moci na olympijských hrách. Nelze však hovořit o vrcholovém sportu, tak jak ho známe ze současnosti, neboť tento trend byl teprve v počátcích svého vývoje.

Vzdělávání odborných pracovníků

Vojenská tělesná výchova byla na počátku svého vzniku provázena nedostatkem schopných osob schopných kvalitně vést tuto činnost. Proto se začaly pořádat tříměsíční kurzy (šermířské, plavecké, lyžařské, horolezecké) pro cvičitele vojenské tělesné výchovy, které později vyústily ke vzniku vojenské tělocvičné školy.¹³⁰ Škola se stala velmi oblíbenou a také vyhledávanou zahraničními odborníky, neboť neustále zlepšovala svůj tělovýchovný program a doplňovalo ho i řadou pomůcek a instruktážních filmů. Současně pořádala i veřejná vystoupení školy a jezdila do zahraničí na různé soutěže, kde se dokázala prosadit a získat výborné ohodnocení.

Roku 1932 byl dobudován vojenský stadion na Strahově. Do té doby byla škola nucena využívat pronajatých prostor různých tělocvičen, letních cvičišť, plováren apod. O rok později byla činnost školy ukončena, stala se však hlavním zdrojem pro tělocvik prováděný u vojenských útvarů, neboť během jejího působení byly zpracovány vzorné příklady ranního vojenského tělocviku, tělocviku základního a polního a byly vydány předpisy o vojenském tělocviku, lyžování a o boji z blízka.

I přes veškeré nedostatky, se kterými se vojenský tělocvik na začátku svého působení potýkal, sehrál významnou úlohu v přípravě vojska a svými činnostmi položil základy pro jeho další budování v poválečném období.

¹³⁰ *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě*, str. 209.

Armádní tělesná příprava po druhé světové válce

Po úplném zhroucení německých ozbrojených sil a po osvobození naší vlasti zahraničními armádami, došlo k celkovému ukončení druhé světové války (9. května 1945). Tou dobou vznikl u nás zároveň nový spor, týkající se budoucího rozvoje naší armády, a to nejen z hlediska bojové přípravy, ale i z hlediska začlenění tělovýchovy do vojsk. Vzorem pro tento úkol se stal tzv. Košický vládní program, přinesený novou československou vládou (jejími příslušníky byli zejména komunisté), jenž obsahoval rozsáhlé společenské změny, které vedly k vytvoření nového systému – lidové demokracie.¹³¹ To se odrazilo i v počátečním stádiu budování nové armády, která se začala utvářet v armádu lidovou, a to na základě zkušeností prvního československého samostatného armádního sboru a zejména na základě bohatých zkušeností československých letců v Anglii.¹³² Naplnění obsahu Košického vládního programu neprobíhalo hladce, neboť spousta změn byla zavrhována. Tento negativní postoj se projevil i ve výstavbě nové lidové armády. Přesto však začínala myšlenka vytvořit ucelený systém tělesné přípravy a sportu v armádě získávat stále více a více obhájců z vojenských řad, kteří si uvědomili důležitost tělesné přípravy pro armádní bojovou složku.

V červnu 1945 byl vykonán důležitý organizační krok k tomuto cíli. Rozhodnutím vojenské rady při předsednictvu vlády bylo řízení vojenské tělovýchovy svěřeno Hlavní správě výchovy a osvěty (HSVO).¹³³ Vznikl tak oficiální odborný orgán, jehož pracovníci zajišťovali vojenský tělocvik, sport, soutěže, zápasy, turnaje, závodění a instruktory. Zároveň byl tak učiněn významný krok k jednotnému vedení tělesné výchovy, nejen v rámci vojenského výcviku, ale i v mimoslužební době. Touto událostí byl dán i počáteční impuls k vybudování uceleného systému tělesné přípravy vojsk, což souviselo s nutností vytvořit jednotný obsah a metodiku služební tělesné výchovy i sportovní činnosti.

Z důvodu ujasnění si úkolů spojených s tělesnou výchovou zorganizovala HSVO koncem září 1945 Informační kurz v Praze. Na schůzce bylo rozhodnuto o povinnosti provádět zkoušky tělesné zdatnosti u vojáků z povolání a jejich výsledky zapisovat do jejich osobních spisů. Také zde bylo rozhodnuto o zpracování směrnic, podle nichž se měla provádět tělesná výchova v armádě. Tyto směrnice vyšly v polovině října 1945 a z jejich

¹³¹ ČORNEJ, P., POKORNÝ, J. *Dějiny českých zemí do roku 2004 ve zkratce*, str. 64.

¹³² PŘÍVĚTIVÝ, L. *Vojenská tělovýchova*, str. 29.

¹³³ Tamtéž, str. 29.

obsahu vyplývá, že vojenská tělovýchova měla čtyři organizační formy: ranní půlhodinku, základní výchovu, polní tělocvik a závody. Protože bylo vydáno několik různých směrnic, lišící se obsahem i metodikou, HSVO vydala v polovině října 1945 *Zatímní osnovy tělesné výchovy*, které se staly prvním oficiálním dokumentem pro celou armádu s jednotně usměrněnou tělovýchovnou činností. Jejich platnost trvala až do roku 1950, kdy byly nahrazeny *Předpisem pro tělesnou přípravu československé branné moci*, který nesl označení Těl-I-1.

Systém armádní tělovýchovy

Od roku 1950 byla tělesná příprava poprvé zařazena mezi základní složky bojové přípravy vojsk. Jejimi hlavními úkoly bylo každodenní zdokonalování tělesných a volných vlastností (vytrvalosti, síly, obratnosti, rychlosti, odvahy a houževnatosti), osvojování si základních způsobů boje zblízka, překonávání překážek, přesunů na lyžích, způsobů plavání a upevňování zdraví. Obsahem tělesné přípravy byla různá, namáhavá a rozmanitá sportovní odvětví, která současně poutala pozornost k bojové přípravě. Strukturu tělesné přípravy zachycuje následující schéma.

Schéma 2 Struktura tělesné přípravy vojska (1950)

Ranní cvičení probíhalo každé ráno po dobu 20 minut (5 – 10 minut po budíčku). Obsahovalo chůzi a běh, základní gymnastiku, cviky s puškou, cvičení na tělocvičném nářadí, cvičení ve dvojicích nebo ve skupinách a štafety. Jejich úkolem bylo upevňovat

zdraví, otužovat organismus, rozvíjet svalstvo, zvyšovat funkční schopnosti organismu a připravit tělo na celodenní zaměstnání.

Základní tělesná příprava zahrnující boj zblízka, překonávání překážek, lyžování, plavání, lehkou atletiku, veslování a sportovní hry měla stanovenou různou dobu trvání pro jednotlivá sportovní odvětví; lyžařský výcvik (2 – 3 hodiny), lehká atletika (1 – 2 hodiny), ostatní odvětví (1 hodina). Základní tělesná příprava obsahovala povinná cvičení, jako byla chůze a běh, základní gymnastika, cviky s puškou, úpoly, cvičení ve visu a podporu, přeskoky, cvičení rovnováhy, šplh, cviky s břemenem, akrobatické cvičení, cvičení ve skupinách, různé hry a štafety. Tyto cviky měly poskytnout každému jedinci radost ze života, aktivitu a také měly podporovat rozvoj houževnatosti, smělosti a rozhodnosti k činu, ukázněnost, ale i vůli k boji a k vítězství nad soupeřem. Pro rozvoj bojové činnosti byl k tomuto výcviku připojen šerm bodákem a házení ručních granátů.

Obsahem lyžařského výcviku byly pohyby na lyžích za pomoci holí, výstupy do svahu, oboustranné a jednostranné odvraty a sjíždění ze svahů s následným brzděním a obraty.

Plavecký výcvik se specializoval pouze na jeden plavecký způsob, a to na prsa. Výcvik dále obsahoval skoky do vody (z věže nebo z můstku), záchranu tonoucího, překonávání menšího vodního toku bez oděvu, ale i s oděvem a se zbraní.

V roce 1955 vyšel nový předpis pod stejným označením Těl-I-1 *Předpis pro tělesnou přípravu československé lidové armády*, který nahradil dosavadní předpis z roku 1950. Vydání tohoto předpisu příliš mnoho změn do oblasti tělesné výchovy nepřineslo. Tělesná příprava zahrnovala každodenní ranní tělesná cvičení, cvičební hodiny tělesné přípravy, tělesný trénink při bojové přípravě, tělesná cvičení za omezené pohyblivosti a masovou sportovní činnost. Jejich vzájemné vztahy zachycuje následující schéma.

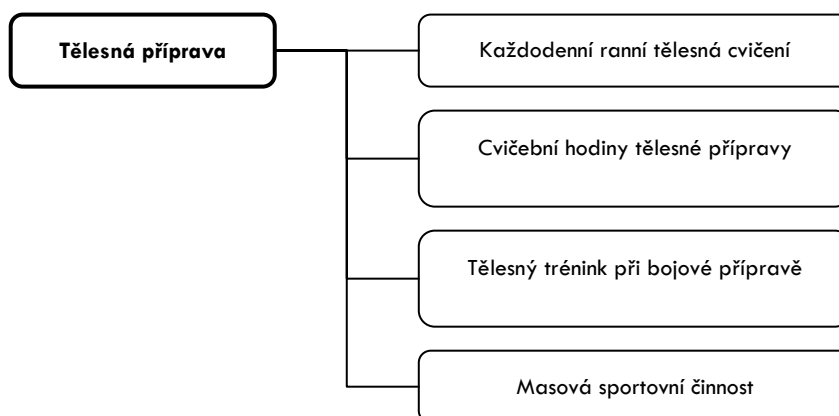

Schéma 3 Struktura tělesné přípravy vojska (1955)

Největší změny zaznamenalo ranní cvičení, kde byla doba trvání prodloužena z 20 minut na 30 minut a cvičilo se i ve dnech volna. Došlo i k dalšímu omezení cvičební doby, jedna časová jednotka byla zkrácena z 60 minut na 50 minut, to mělo za následek i změnu v různých sportovních odvětvích; jedna hodina cvičebního času se věnovala házení granátu, boji zblízka, překonávání překážek a zrychleným přesunům, dvě hodiny byly vyčleněny pro plavání, lyžování a atletiku. Cvičební hodiny tělesné přípravy byly zařazovány do zaměstnání na každý týden, a to po celý rok. Rozsah tělesné přípravy se průběžně měnil, ale v podstatě se ustálil na 4 hodinách týdně pro vojáky z povolání a na 6 hodinách týdně pro příslušníky letectva.

Do obsahu tělesné přípravy bylo zahrnuto několik odvětví tvořených z jednotlivých sportovních disciplin a z vojensko-praktických dovedností. Velmi kvalitně byl veden výcvik obsahující činnosti překonávání překážek, házení granátem, boj zblízka, šerm bodákem a různé způsoby boje s nožem nebo lopatkou. Velký důraz byl kladen i na plavání, kde se důkladněji rozebíraly i ostatní plavecké způsoby především technika kraulu.

Tělesná příprava se neustále vyvíjela a zdokonalovala, proto musel být dosavadní dokument nahrazen novým předpisem, a ten vyšel v roce 1961 pod názvem Těl-1-1, *Tělesná příprava v československé lidové armádě*. Od tohoto roku byla v armádě zavedena tělesná příprava se speciálními úkoly pro jednotlivé druhy vojsk (tankové, střelecké, dělostřelecké, výsadekové, spojovací a letecké jednotky). Organizace tělesné výchovy byla rozčleněna do několika forem, a to na učební zaměstnání (cvičební hodiny, instrukčně metodická zaměstnání, ukázková cvičení), ranní cvičení, tělesná cvičení za omezené pohyblivosti, tělesný trénink a sportovní činnost.

Ranní cvičení se opět vrátilo k dřívějšímu 20 minutovému programu, ale pouze v zimních měsících, v letních zůstávala délka stejná 30 minut. Nově se zavedl i hudební doprovod, který měl za úkol pozitivně motivovat cvičence. Po obsahové stránce se ranní cvičení nezměnilo, spíš bylo neustále omezováno na běh, prostná a cvičení sestav. Novou podobu ovšem získal výcvik v překonávání překážek, neboť překážková dráha byla obohacena o nové, složité a náročné překážky. Boj zblízka obsahoval kromě dříve prováděných cvičení i základy pádové techniky a základy juda, formulované do jednoduchých metodických řad. Ostatní sportovní odvětví zaznamenaly jen nepatrné změny a některé zůstaly stejné jako doposud.

V roce 1969 byl dosavadní předpis opět nahrazen novým, dokonalejším dokumentem Těl-1-1, *Tělesná příprava v československé armádě*. Od tohoto roku byl každý výcvik

obohacen o tělesná cvičení pro rozvoj síly, rychlosti, vytrvalosti a obratnosti. Zaměstnání tělesné přípravy bylo rozčleněno do jednotlivých organizačních forem, jejichž vzájemné vztahy zachycuje následující schéma.

Schéma 4 Struktura tělesné přípravy vojska (1969)

Toto rozdělení tělesné přípravy vydrželo až do roku 1989, kdy vyšel v platnost nový předpis Těl-1-1, *Tělesná příprava v československé lidové armádě*, který je stále ještě platný.

Kromě všech výše uvedených forem tělovýchovných aktivit bylo povinností každého vojáka podrobovat se od roku 1950 kontrole tělesného stavu.¹³⁴ Tato kontrola probíhala jedenkrát ročně a vojáci při ní byli testováni z běhu na 100 metrů, z hodů granátem do dálky, ze skoku dalekého s rozběhem, ze shybů na hrazdě a z běhu na 1000 metrů. Hodnocení byli podle čtyřstupňové škály: výtečně – dobře – vyhovující – nevyhovující. Od roku 1952 se pro přezkoušení zavedli i věkové kategorie. S neustálým vývojem armádní tělovýchovy se všechny výkonnostní normy postupně upravovaly, a to na základě získaných zkušeností s testováním a také podle požadavků doby. Rozšířily se věkové skupiny a do testů byly zařazeny nová cvičení, jako šplh na laně, skokansko-akrobatické cvičení a plavání. Se začleňováním žen do ozbrojených složek armády se zavedly normované testy i pro ně.

¹³⁴ Tato kontrola se prováděla formou: periodické zkoušky tělesné zdatnosti a zdravotní prohlídky tělesného stavu vojáků, periodické проверки kvality nácivku programového učiva a plnění norem ve všech složkách tělesné přípravy, inspekční prohlídky tělesné přípravy, проверки tělesné vytrvalosti příslušníků útvarů na taktických cvičeních a na manévrech. Srov. Těl-1-1, *Předpis pro tělesnou přípravu československé branné moci*, str. 19.

Dalším úkolem HSVO bylo vytvořit organizaci, která by soustředila všechny špičkové armádní sportovce reprezentující armádu, ale i celou republikou na různých závodech, do jedné jednotky tak, aby byli vždy k dispozici. Proto byli významnější sportovci od poloviny roku 1946 soustředěni u posádkového velitelství Velká Praha, kde tvořili jednu vojenskou jednotku. Postupně vznikly i další podobné sportovní jednotky v Táboře, Brně a Bratislavě.

Na základě dosažených výsledků armádních sportovců v zahraničí, kde se umísťovali na předních místech, došlo ke zvýšení zájmu armády o vytvoření uceleného systému organizace vrcholového sportu v československé lidové armádě. Toho bylo docíleno v roce 1948, kdy se armádní tělovýchova, a tedy i vrcholový sport, stal součástí československého tělovýchovného hnutí v Sokole. Došlo k vytvoření prvního Armádního tělovýchovného svazu, který byl však záhy nahrazen Armádním sokolským výborem, jenž řídil sportovní činnost až do roku 1951. Jeho úkolem bylo zajišťovat přípravu armádních vrcholových sportovců v Armádním tělocvičném klubu. Ten vznikl v roce 1948 a představoval výkonnou a řídicí složku v oblasti vojenského zájmového a závodního tělocviku. V roce 1951 se sloučil s učilištěm vojenské tělovýchovy a tím vznikl nový samostatný celek Útvar armádní tělesné přípravy. V roce 1953 vznikl Oddíl reprezentantů při Ústředním domu armády, který byl v té době jediným zařízením vytvářejícím podmínky pro všechna sportovní odvětví bez výjimky. Působil jen do roku 1956, kdy byl rozpuštěn, což dalo impuls ke vzniku Vojenské tělovýchovné školy Miroslava Tyrše.

Na základě nově vydaných Směrnic pro masovou o sportovní činnost z roku 1956 bylo rozhodnuto založit ve všech složkách armády vojenské tělovýchovné jednoty pod společným označením Dukla s uvedením názvu posádky. Od této doby byli vrcholoví armádní sportovci organizováni v Armádních sportovních družstvech. Roku 1959 byla založena vojenská tělovýchovná jednotka Dukla Praha, jejímž úkolem bylo pomáhat rozvíjet jednotlivá sportovní družstva. Následující léta (do roku 1963) byla provázena vynikajícími výsledky armádních sportovců v rámci státní reprezentace. V roce 1963 byla škola M. Tyrše zrušena a místo ní byl vytvořen nový vojenský útvar Armádní středisko Dukla Praha. Postupně se Armádní střediska vytvořila i v Banské Bystrici, Trenčíně a Liberci.

V dubnu 1974 byla usnesením vlády schválena nová koncepce vrcholového sportu v armádě a 1. října byla zřízena Správa vrcholového a výkonnostního sportu jako centrální řídicí orgán. Tím také dosavadní Armádní střediska Dukla získala statut armádních středisek vrcholového sportu a bylo k nim přiřazeno Armádní středisko Olomouc. Tato

dlouhá etapa vývoje armádního sportu zakončená zásadními změnami v roce 1989, byla obdobím velkých úspěchů na vrcholných soutěžích.

Vzdělávání odborných pracovníků

Zpočátku byla organizace tělovýchovné činnosti v armádě doprovázena celou řadou překážek. Příslušníci tělovýchovné skupiny HSVO neměli materiální vybavení a ani kvalifikované tělovýchovné osoby, které by mohli rozvíjet tělovýchovnou činnost v armádě. Proto byl připravován další významný krok v budování systému tělesné přípravy, a to školení příslušných osob formou kurzů pořádaných Učilištěm vojenské tělovýchovy, které bylo k tomuto účelu zřízeno v roce 1945.

Učiliště pořádalo roční a pětiměsíční kurzy se zaměřením na úpolová cvičení (šerm bodákem, sportovní zbraně, box), zdolávání překážek v terénu a plavání v přírodních podmínkách. Ve výcviku nebyla opomenuta ani střelba z pěchotních zbraní, házení ostrých ručních granátů a seskakování z jedoucích vozidel. Samozřejmostí byly zrychlené přesuny a běhy v terénu, noční pochody a pochody se zátěží. Účastníci kurzů byli seznámeni i s prací tělovýchovných pracovníků a s podmínkami zařizování sportovišť a tělocvičen. V roce 1956 byla škola přetvořena na vojenskou tělovýchovnou školu Miroslava Tyrše, jejímž úkolem bylo dále formou desetiměsíčních kurzů připravovat tělovýchovné náčelníky. Škola byla zrušena roku 1963, ale kurzy pokračovaly dále, jen se přemístily pod vedení armádního sportu Dukly Praha, kde jako nevyššíškolská forma přípravy působily až do roku 1972.

V roce 1954 byla započata etapa vyššíškolské formy přípravy tělovýchovných odborníků, a to založením Vojenského oboru při Institutu tělesné výchovy a sportu v Praze. Od roku 1956 byl veden jako Vojenský obor při Fakultě tělesné výchovy a sportu. Během svého působení prošel vojenský obor mnohými organizačními změnami. Délka studia se neustále měnila ze tříletého programu na čtyřletý, ze čtyřletého na pětiletý a naopak, až se nakonec ustálila na čtyřletém učebním programu. Změny se týkaly i toho, kdo mohl být na vojenský obor přijat. Z počátku to byli jen důstojníci, pak se studium rozšířilo i pro absolventy vojenských gymnasií a nakonec i pro civilní školy. Studenti získávali během studia vysokou vojenskou a tělovýchovnou odbornost, absolvovali i několik týdenních zaměstnání se zaměřením na vojensko-praktický výcvik a tím se připravovali na funkci tělovýchovných náčelníků.

Období od roku 1951 až do roku 1989 bych celkově zhodnotila jako zdařilou etapu ve vytváření tělovýchovného systému pro ozbrojené síly, a to i přes počáteční potíže uvedené v předchozích odstavcích této kapitoly. Při tvorbě systému byly neustále prováděny změny, a to v důsledku neustálého vývoje a na základě nových vědeckých poznatků. Všechny výše popsané formy tělovýchovných aktivit vedly jednoznačně k rozvoji tělesné zdatnosti jedince, a tím byl splněn jeden z hlavních úkolů pěstování tělesné výchovy v podmínkách armády. Přísun nových a nových mladých sil, zaručil úspěšné pokračování tělesné přípravy a sportu v dalších letech.

Hlava IV. Quo Vadis...?

Historická zkušenost ukazuje, že armády se vždy připravovaly podle taktiky poslední války. Je tedy samozřejmé, že operační prostředí, ve kterém naše armáda působí, se v posledních několika letech dramaticky měnila, mění se a měnit se bude i v budoucnosti. Zásahu na tom mají nejen válečné konflikty, ale i významné změny spojené s řadou různých opatření (vstup ČR do NATO a do EU, rozdělení Československa na dva samostatné státy).

V současném světě převládá terorismus jako forma války nebo specifického násilí. Představa přirovnávající terorismus ke zvláštnímu druhu válečného konfliktu vychází jednak z toho, jak se vnímají a hodnotí sami novodobí teroristé, a jednak z jejich bojového úsilí, které vedou vůči svým nepřátelům. Teroristé byli v minulých letech vnímáni pouze jako kriminálníci, a ne jako vojáci. V dnešní době však útočí překvapivě a zasahují společnost v těch nejzranitelnějších místech. Dokážou vyřadit i bezpečnostní systémy a výsledky jejich úderů výrazně převyšují síly běžných armád. Při velmi nízkých početních stavech a nízkých nákladech dosahují velkých ničivých účinků se silnými a rozsáhlými psychologickými následky, které postihují i všechny nezúčastněné osoby. Kromě toho nemají teroristické skupiny žádnou stabilní základnu, ale jejich organizační struktura je na velmi vyspělé úrovni, a proto mohou realizovat své operace kdekoli na světě. Ztrácejí sice jednu ze základních funkcí každého státu a tou je funkce bezpečnostní, ale to neznamená, že na svém území nemají žádné vojenské jednotky, které slouží k obraně státu. Teroristé svými útoky porušují také základní lidská práva (právo člověka na život), neboť stále častěji útočí na nevinné a bezbranné civilisty.

Názorným příkladem je teroristický útok 11. září 2001 na Spojené státy americké. Na jedné straně stát disponující obrovskou armádou s mohutnými zbraněmi a na straně druhé skupina několika teroristů v podstatě s „primitivními“ zbraněmi, ale s cílem zasáhnout jedno z významných center společnosti. Dále se do protikladu staví na jedné straně obyvatelé, kteří se stále nemohou smířit se smrtí svých blízkých, a na straně druhé muži i ženy připraveni k sebevraždě pro rozkvět svého náboženství. Jejich dokonalá znalost zranitelných míst a jejich organizační možnosti vzbuzují vážné obavy. K tomu přispívá i skutečnost, že Amerika a ani jiná země světa není dostatečně chráněna před tvrdými údery, které jim může zasadit terorismus ve všech svých formách.

V důsledku zmíněných společenských změn a s ohledem na světový terorismus

přistoupila i AČR k výstavbě profesionální armády. Profesionalizace je dlouhodobým procesem a dotýká se všech oblastí života ozbrojených sil, tělesné přípravě nevyjímaje. Prvním důležitým krokem bylo zrušení konskripčního systému doplňování ozbrojených sil, neboť armáda složená z vojáků základní služby se v žádném případě nemůže srovnávat s armádou vojenských profesionálů. Jednou z příčin zrušení byl i negativní vztah mladé generace k vojenské službě. Nároky na profesionálního vojáka jsou daleko vyšší, než byly na vojáka v základní službě. To je i důvod, proč je příprava takového profesionála absolutní prioritou reformy AČR. Pojem příprava v tomto pojetí vyjadřuje jednotnost vzdělání, výchovy a výcviku každého vojáka. Ten musí být schopen podílet se na obraně ČR proti vnějšímu napadení a musí být rovněž schopen působit v mírových, záchranných a dalších typech operací, jejichž nabídka se pro české vojáky neustále rozšiřuje. Je zřejmé, že podstata tělesné přípravy, její organizace, cíle a funkce vypovídají mnoho o celé armádě, neboť tělesná příprava proniká do mnohých struktur jednotlivých vojsk a je jejich odrazem. Jde o způsob života, v němž je tělesná příprava integrována do každodenního režimu s tím, že zahrnuje rozmanité aktivity všech druhů a stupňů, které odpovídají aktuálním potřebám AČR.

Ve světle nových zkušeností za několik posledních let, kdy došlo k rozšíření a nárůstu úloh armády a nároků na jednotlivého vojáka, bylo logicky nutné v rámci transformace a profesionalizace přijmout novou podobu systému tělesné výchovy a sportu, ve kterém bude zdůrazněna úloha a důležitost tělesné přípravy vojáků z povolání.

Armádní tělesná příprava na přelomu tisíciletí

Systém tělesné výchovy a sportu AČR je tvořen ze dvou základních složek. První složkou systému je služební tělesná výchova, která má v oblasti tělesné přípravy vojáků nezastupitelný význam a provádí se povinně v rozsahu 4 hodin týdně pro vojáky z povolání a 6 hodin týdně pro příslušníky leteckého personálu. Druhá složka systému zahrnuje vrcholový a reprezentační sport, který se zaměřuje především na reprezentaci AČR a ČR při různých sportovních akcích a na tělesnou přípravu vojáků nemá žádný přímý vliv.

Služební tělovýchova v sobě ukrývá rozmanitou pohybovou činnost, jejímž výsledkem je kvalitní výchova jednotlivce jako vojáka, ale i skupiny jako vojenské jednotky v oblasti tělesné připravenosti. Vzhledem k náplni práce vojáka z povolání a k výčtu jeho

povinností k vlasti je tělesná výchova jako taková jedna ze základních složek vojenské přípravy budoucího profesionála. Prostřednictvím různých tělesných cvičení slouží k jeho všestrannému zdokonalení, k rozvoji osobnosti a ke kladnému ovlivňování jeho psychických vlastností. Na základě těchto popsaných skutečností vzniká potřeba neustále rozvíjet tělesnou i psychickou stránku vojáků. Jednou z nich je příprava na plnění úkolů ochrany zdraví člověka a obrany společnosti proti všem druhům jejich ohrožení. Mezi ně se řadí situace, které mají dlouhodobý charakter a probíhají v odlišných klimatických podmínkách, v různě členitém terénu nebo v oblastech s náboženskými odlišnostmi, ale také situace, které jsou několikadenní záležitostí a způsobují rozsáhlé škody na majetku i lidských životech, jako jsou např. sněhové kalamity, povodně a jiné ekologické katastrofy nezaviněné lidskou činností. Proto se stavím kladně k názoru, že: „Jedině všestranně, odborně, psychicky a tělesně připravený voják je schopen plnit svoje úkoly přesně, s požadovanou kvalitou, rychlostí, bez zbytečných emocí a s minimálními ztrátami na životech.“¹³⁵ Z toho vyplývá, že chceme-li mít armádu profesionální, je nezbytně nutné přistupovat k tělovýchově jako k prostředku, který významným způsobem ovlivňuje tělesnou připravenost každého vojáka, jenž by měla být mnohonásobně vyšší než je průměr běžné populace.

Tělesná připravenost tvoří jednu z nenahraditelných součástí profesionální připravenosti vojáka, které se navzájem ovlivňují a prolínají, a při snížené kvalitě kterékoliv z nich dochází k negativním projevům v celé profesionální připravenosti vojáka. Vzájemné vztahy ukazuje následující schéma.

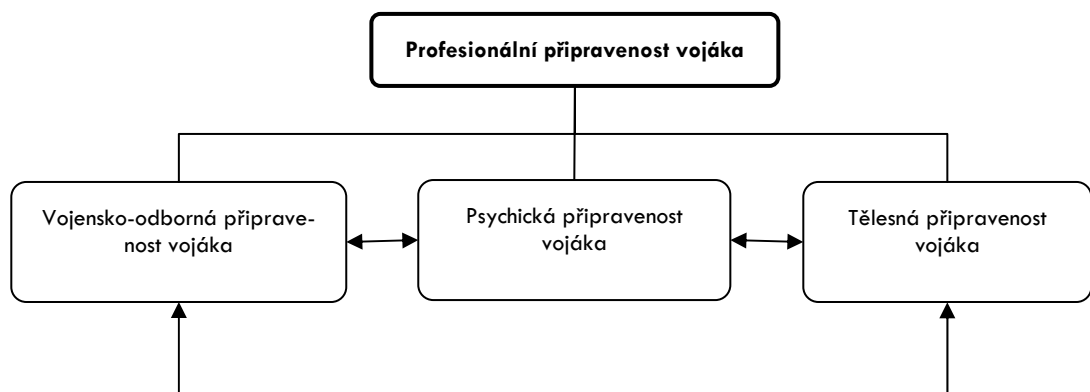

Schéma 5 Struktura profesionální připravenosti vojáka

¹³⁵ PETRÁŠ, M. *Systém služební tělesné výchovy v AČR a jeho realizace v podmínkách procesu přípravy vojsk*, str. 4.

Tělesnou připravenost vojáka lze chápat jako soubor pohybových a tělesných dispozic, které jsou předpokladem pro plnění služební a bojové činnosti. V podstatě se jedná o ovlivňování pohybových schopností (síla, rychlost, vytrvalost, obratnost), které nepochybně patří k významným faktorům veškeré fyzické činnosti a ve svém celku tvoří také podstatný význam jako kondiční základ pohybové činnosti vůbec. Dále sem spadají všeobecné pohybové dovednosti a dovednosti takové, které vyplývají z činnosti vojáka na bojišti a odvíjejí se od jeho vojenské odbornosti. Tělesnou připravenost definujeme tedy jako dosaženou míru adaptace na zvýšené tělovýchovné podněty v rámci vojenské činnosti.

Zmíněnou pohybovou činnost služební tělesné výchovy můžeme rozdělit do dvou základních odvětví. První skupinu tvoří tělesná příprava, která je povinná pro všechny druhy vojsk bez výjimky a rozděluje se na základní tělesnou přípravu (ZTP) a na speciální tělesnou přípravu (STP). Druhá skupina zahrnuje výběrovou tělesnou výchovu, která je založená na dobrovolnosti a obsahuje formy nesoutěžní a soutěžní. Jejich strukturu zachycuje následující schéma.

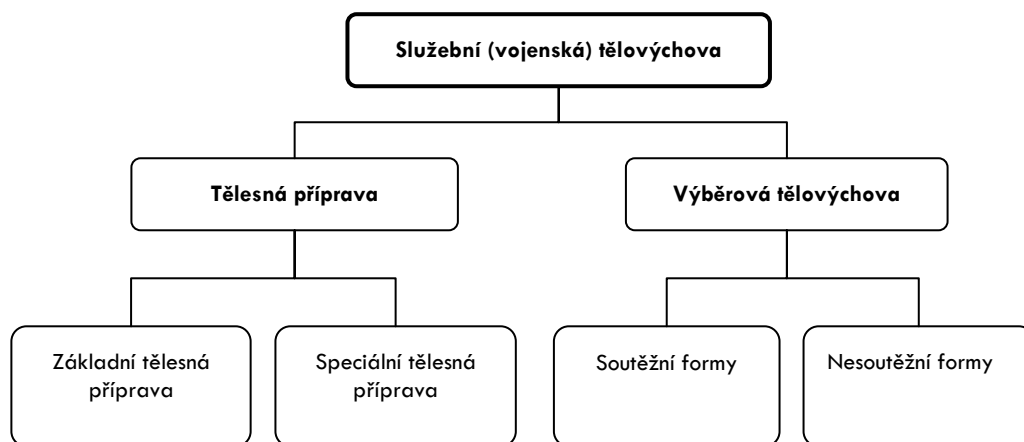

Schéma 6 Struktura služební (vojenské) tělovýchovy

Tělesná příprava je podstatnou součástí ve vojenském výcviku a ve výchově všech příslušníků ozbrojených sil, u kterých rozvíjí tělesnou připravenost tak, aby byli schopni splnit profesní úkoly a zvládnout psychický nápor spojený se zátěží při služební činnosti v míru i za bojové situace. Jedním z úkolů tělesné přípravy je všeobecný rozvoj základních pohybových schopností, a to především vytrvalosti, obratnosti, rychlosti a síly, a základních pohybových dovedností. Dále má za úkol dosáhnout požadované tělesné zdatnosti ve stejné míře pro všechny příslušníky vojenských složek bez rozdílu specializace

jednotek, což přispívá k rozvoji již získaných pohybových schopností a nově se utvářejících pohybových dovedností. Také by měla zahrnovat celkové zatížení organismu v souladu s nároky na psychickou stránku člověka a vyvarovat se tak jednostranné zátěži. U každého cvičence by měla podnítit snahu o pravidelné provádění těchto pohybových činností obecného základu, a to především z oblasti gymnastiky, atletiky, plavání, kolektivních sportů a jiných pohybových aktivit. Zvládnutí těchto požadavků vede ke splnění základních požadovaných výkonnostních norem při každoročním přezkoušení tělesné výkonnosti.¹³⁶ Obsahem přezkoušení jsou silové a vytrvalostní disciplíny odlišné pro muže a ženy, kteří podle věku spadají i do určité věkové kategorie. Hodnocení jsou podle čtyřstupeňové škály: výtečně – dobře – vyhovující – nevyhovující. Každý voják je povinen podrobit se tomuto přezkoušení a prokázat tak úroveň své tělesné výkonnosti. Z vlastní zkušenosti však vím, že ne každý voják je schopen požadované normy splnit. Jako příklad uvádím procentuální vyjádření výsledků 5000 testovaných osob z roku 2001, kdy 32,8% bylo hodnoceno výtečně, 32,3% bylo hodnoceno dobře, 30,4% bylo vyhovujících a 4,7% bylo nevyhovujících.¹³⁷

V předchozím odstavci jsou uvedeny prvky ZTP, které tvoří prvotní podklady pro rozvoj nových pohybových dovedností potřebných pro náročnou práci v AČR a jsou výchozím bodem pro STP. V podstatě se jedná o její pokračování se specializací na profesionální připravenost. Do výcviku vojsk je STP zařazována od roku 1994.¹³⁸ Jejím úkolem je rozvíjet a neustále zdokonalovat pohybové schopnosti a speciální pohybové dovednosti, které jsou tvořeny velkou škálou pohybových programů odpovídajících jednotlivým odbornostem, jako jsou např. jednotky rychlého nasazení, průzkumné, výsadkářské nebo chemické vojsko apod. Dále má za úkol modelovat bojové situace, při kterých lze formovat tělesnou odolnost vojáků tak, aby byli schopni snášet extrémní klimatické podmínky, ale také faktory vyplývající z bojových situací (chlad, teplo, nedostatek potravin, vlhko, hluk, nedostatek spánku apod.). Rovněž by je měla seznámit s okolnostmi, při kterých dochází ke značně vysoké psychické zátěži a vypěstovat tak u vojáků správnou reakci na vzniklé náročné situace. STP tedy umožňuje vojákům plnit takové úkoly nutné pro jejich specializaci, které jsou charakteristické vysokou náročností na jejich zvládnutí. Obsahem

¹³⁶ Výroční přezkoušení tělesné výkonnosti je jednou z organizačních forem základní tělesné přípravy. Dalšími jsou výcvikové hodiny, ranní cvičení, trénink a kondiční cvičení, metodická a ukázková zaměstnání, výcvikové kurzy a prověrky. Srov. NNGŠ č. 5/1993, příloha 1, *Směrnice pro organizaci a řízení služební tělesné výchovy v Armádě České republiky*.

¹³⁷ PŘÍVĚTIVÝ, L. *Výroční přezkoušení tělesné výkonnosti v AČR*.

¹³⁸ OBERMAN, Č. *Legislativní základy a podpora tělesné výchovy v Armádě České republiky*, str. 10.

STP je výčet několika vojensko-praktických odvětví, o kterých se zmíním později.

Výběrová tělovýchova je nepovinnou součástí služební tělesné výchovy. Jedná se o dobrovolnou účast na tělovýchovných aktivitách, která je provozována na základě vlastního rozhodnutí a výběru z poskytnuté nabídky akcí. Tyto pohybové aktivity rozšiřují tělesnou výchovu všech příslušníků AČR a zároveň vhodně doplňují řízenou tělesnou přípravu. Jedním z důvodů, proč jsou do služební tělovýchovy zařazeny výběrové zájmové aktivity, je kladné působení na psychické stránky člověka, neboť navozují pocity uspokojení, uvolnění a příjemné prožitky z výkonu. Výběrová tělesná výchova se uskutečňuje ve formě soutěžních a nesoutěžních aktivit.¹³⁹ Významný rozdíl těchto dvou forem spočívá v tom, že během soutěže (závodu, turnaje) si může každý jedinec zúročit svůj výkonový potenciál, improvizovat a inovovat své činnosti, emočně se podílet na utkání a kontrolovat své emoční stavy a také získávat jedinečné zkušenosti. Soutěžní formy umožňují srovnávání výkonnosti jednotlivců a celé skupiny, které se uskutečňují v rámci přesně stanovených pravidel a v nepsaném duchu „fair-play“. V průběhu jakékoliv soutěže dochází k tzv. symbolickému boji, který je uskutečňován promyšleným jednáním prostřednictvím specializovaných dovedností. Naopak nesoutěžní formy výběrové tělesné výchovy představují prostředek pro aktivní odpočinek, který zlepšuje a upevňuje zdraví, psychickou pohodu a optimální tělesnou zdatnost, ale v žádném případě není jejich cílem dosáhnout určitého stupně výkonu.

Přechod na profesionální armádu ovlivnil i vývoj **vrcholového a reprezentačního sportu**. V roce 1994 bylo vytvořeno Armádní sportovní centrum (ASC) Dukla v Praze, kterému byla podřízena všechna sportovní odvětví v armádě ČR. V současné době se tato oblast zaměřuje převážně na olympijská sportovní odvětví včetně finančně málo náročných sportovních her. ASC Dukla Praha je tvořena armádními sportovními oddíly a řídí armádní sportovní střediska v Liberci a Plzni a armádní sportovní oddíly v posádkách Brandýs nad Labem, Brno, Hradec Králové a Prostějov.

¹³⁹ K organizačním formám výběrové tělesné výchovy patří soutěže Armádních sportovních her, sportovní dny, plnění podmínek vojenských tělovýchovných odznaků, činnost sportovních kroužků, dlouhodobé, krátkodobé a jednorázové soutěže a ostatní tělovýchovné aktivity s organizačním zabezpečením nařízeným písemným rozkazem příslušného velitele. Srov. NNGŠ č. 5/1993, příloha 1, *Směrnice pro organizaci a řízení služební tělesné výchovy v Armádě České republiky*.

Vývoj legislativního zabezpečení služební tělesné výchovy s důrazem na STP

Na základě již uvedených změn souvisejících s neustálým vývojem společnosti (vstup do NATO a do EU, vznik samostatné České republiky apod.) a s přechodem od vojáků základní služby k profesionálům dochází ke změnám nejen v celém systému AČR a v tělovýchově, ale i ke změnám legislativy v celé její šíři. Tzn., že i v oblasti tělesné výchovy se upravují, doplňují nebo přepracovávají veškeré dokumenty, které řeší provádění tělesné výchovy v podmínkách armády.

Nejvíce byl zasažen základní a hlavní dokument, předpis Těl-1-1, *Tělesná příprava v Československé lidové armádě*, vydaný Federálním ministerstvem národní obrany v roce 1989, který vymezuje obsah, prostředky, metody a organizační zabezpečení tělesné výchovy v AČR. Jeho celková podoba ale neodpovídá současným požadavkům, a proto je již připravena jeho novelizace, která stále čeká na schválení. Příčinou, která pozastavila proces schválení, byl odbor legislativní a právní, který řešil spoustu jiných věcí a nový návrh Těl-1-1 u nich „ležel“ tři čtvrtě roku bez povšimnutí. Do doby schválení je však starý předpis stále platný, a to i s jeho následnými nařízeními a rozkazem.

Koncem roku 1993 a začátkem roku 1994 byla vydána *Koncepce speciální tělesné přípravy* (Kubálek, 1993 – 94), která dost výstižně pokrývá svým obsahem oblast tělesné výchovy v podmínkách AČR. Je to první písemná forma zachycující systém, jeho funkce a obsah STP vystihující její nejdůležitější problémy a je považována za základ celé struktury systému, který prochází neustálým vývojem. Koncepce podává i přehled možných jednotlivých souborů tělesných cvičení, jenž je identický s pohybovými projevy vojáků při bojové činnosti. Ne všechny, ale většina z nich tvoří v současné době náplň různých vojenských výcviků a pro mnohé profesionály se stala i zájmovou činností v jejich volném čase.

Na základě této koncepce vyšlo v roce 1995 Nařízení náčelníka Generálního štábu (NNGŠ) AČR č. 60 s názvem *Výcvik vojáků Armády České republiky ve speciální tělesné přípravě*. Byl to vlastně první dokument rozšiřující již zmíněný předpis Těl-1-1 (1989) o problematiku STP. Podrobněji se věnuje jednotlivým odvětvím STP a popisuje jejich cíl, prostředky, obsah výcviku, kontrolní cvičení a bezpečnostní opatření během výcviku.

O dva roky později (1997) bylo vydáno NNGŠ AČR č. 37 jako doplněk k NNGŠ č. 60/1995, který upravuje některé jeho články a nahrazuje je novými instrukcemi. Toto nařízení vzniklo v důsledku zjištěných nedostatků během výcviku, a proto muselo být dosavadní nařízení zaktualizováno tak, aby byly ošetřeny všechny možné situace, jež dosud

nebyly zmíněny.

S postupným začleňováním STP do celé armády, tím pádem i do vojenského školství, vyvstal požadavek na odborně školené pracovníky (instruktory), kteří by byli oprávněni vést speciální výcvik vojáků. Aby byl výcvik vojáků i žáků vojenských škol a v podstatě i instruktorů právně ošetřen, byl v roce 1999 vydán Rozkaz ministra obrany (RMO) ČR č. 14 s názvem *Výcvik vojáků a žáků vojenských škol ve speciální tělesné přípravě*. Tímto krokem se zrušila platnost NNGŠ č. 60/1995 a č. 37/1997. RMO obsahuje strukturu STP poměrně stejnou jako předchozí nařízení, jen s nepatrnými změnami, které vyplývají ze zkušeností vedení výcviku. Hlavním přínosem tohoto rozkazu je část D věnující se přípravě osob oprávněných vést riziková cvičení ve STP v rámci AČR. Také vymezuje podmínky k vydávání osvědčení, které opravňují instruktora k vedení zaměstnání a jejich omezenou lhůtu platnosti.

Výcvik STP byl postupně doplněn a stále je doplňován o metodické materiály s celoarmádní platností pro jednotlivá odvětví STP. Jsou to tzv. služební pomůcky s označením Těl-51-x. V současné době jsou využívány Těl-51-1 *Vojensko-praktické lezení* z roku 1998, Těl-51-2 *Překonávání překážek a házení* z roku 1999, Těl-51-3 *Boj zblízka* z roku 2001 a Těl-51-4 *Speciální tělesná příprava létajícího personálu* z roku 1966. Dále se připravuje materiál pro vojenské plavání a pro základy přežití.

Obsah speciální tělesné přípravy

Jednotlivá odvětví STP můžeme v podstatě rozdělit na dvě skupiny. V první skupině jsou taková riziková cvičení, pro která se udělují instruktorská oprávnění (boj zblízka, vojenské plavání, vojenské lezení a přežití v tísni), druhou skupinu tvoří ostatní soubory tělesných cvičení, jako je překonávání překážek,¹⁴⁰ házení,¹⁴¹ přesuny¹⁴² aj. Ve vojenském výcviku se všechny tyto činnosti navzájem prolínají a doplňují se o důležité prvky potřebné k plnění stanovených úkolů. Následující odstavce jsou věnovány problematice instruktorských oblastí.

¹⁴⁰ Obsahem výcviku v překonávání překážek jsou cvičení ve skocích, v přelézání, v prolézání a v podlézání, v pohybu po úzké opoře, ve šplhání a v jiných speciálních cvičeních. Srov. Těl-51-2 *Překonávání překážek a házení*, str. 5.

¹⁴¹ Obsahem výcviku v házení jsou cvičení v házení lehkého náčiní a těžších břemen. Srov. Tamtéž, str. 5.

¹⁴² Obsahem výcviku v přesunech jsou přesuny pěší, na lyžích, na plavidlech a na jízdním kole. Srov. KUBÁLEK, L. *Koncepce speciální tělesné přípravy II. článek*, str. 18.

První takovou oblastí je **boj zblízka** (sebeobrana). Každý voják se může dostat při plnění různých vojenských úkolů do takové situace, kterou nelze řešit jinak než osobním kontaktem s nepřítelem. Z tohoto důvodu by měl každý profesionální voják ovládat základní praktické dovednosti pro odražení nebo zneškodnění protivníka. Výcvik boje zblízka připravuje vojáky k osobní obraně při přímém napadení a učí je potřebné dovednosti k sebeobraně. Získané dovednosti jsou dále upevňovány prostřednictvím obtížných a překvapivých situací, čímž dochází i k rozvoji psychické stránky vojáků. Obsahem výcviku boje zblízka jsou pády, postoje, kryty, kopy, údery, rozšiřující průpravná cvičení (páky, porazy, přehozy), obranné techniky¹⁴³ a cvičný úderový boj.

Vzhledem k tomu, že vojenské operace probíhají v různě členitých terénech, může se každý voják i skupina setkat s problémem, který má podobu vodní překážky (vodní tok, řeka nebo jiné vodní plochy). Je proto důležité do výcviku zařazovat oblast **vojenského plavání**, neboť pomáhá zvládnout pohyby ve vodě při vojenských činnostech. Připravuje vojáky k úspěšnému překonání vodních překážek plaváním nebo broděním včetně přepravy osobního materiálu. Obsahem výcviku je vytrvalostní plavání, skryté plavání, plavání pomocí improvizovaných prostředků, dopomoc unavenému (zraněnému) plavci, záchrana tonoucího, skoky a pády do vody, ponořování a potápění.

Další oblastí je **vojenské lezení**, které připravuje vojáky za pomoci dostupných technických prostředků k bezpečnému pohybu v kopcovitém, skalnatém či horském terénu. Tento obtížný terén představuje další možnou překážkou, se kterou se může samotný voják nebo skupina setkat při plnění svých povinností během vojenské operace. Výcvik zpočátku probíhá na cvičných stěnách a teprve po zvládnutí všech základních dovedností¹⁴⁴ a osvojení si bezpečnostních pravidel se přesouvá do přírodního terénu, kde se zaměřuje na zdokonalování již získaných dovedností.

Poslední instruktorskou oblastí je **přežití v tísni**. V průběhu plnění vojenských úkolů se může voják dostat také do situace, kdy se ocitne sám v neznámém terénu a bez jakéhokoliv vybavení. S ohledem na tento stav musí být každý voják vybaven potřebnými vědomostmi a dovednostmi, které mu umožní přežít po určitou dobu. Během výcviku by se

¹⁴³ Obranné techniky proti napadení zepředu a zezadu, proti úderům a kopům, proti napadení tyčí a nožem. Srov. RMO č. 14/1999, *Výcvik vojáků a žáků vojenských škol ve speciální tělesné přípravě*.

¹⁴⁴ Za základní dovednosti se považuje zvládnutí odborného názvosloví, správné používání lezeckého materiálu, osvojení si bezpečnostních signálů a povelů, práce s lanem a lezeckým materiálem, uzlování, základní techniky lezení, základy jištění a zajišťování, slaňování, spouštění a vyprošťování. Srov. Těl-51-1 *Vojensko-praktické lezení*, str. 5.

měl každý jednotlivec osvojit zásady pohybu v terénu (orientace apod.), způsoby ukrytí v zimě i v létě (přístřešky, záhraby), rozdělování ohně a s tím spojené zhotovování ohniště, výrobu potřebných materiálů a zabezpečení základních lidských potřeb.

Analýza současného stavu

Podíváme-li se o několik let zpátky do minulosti, zjistíme, že proces transformace AČR má za sebou již dlouhou cestu přeměn, ale v podstatě je teprve na svém začátku a v budoucnosti ho čeká ještě spousta práce, než se dosavadní armáda přetvoří na armádu zcela profesionální. Výstavba profesionální armády je dlouhodobou záležitostí a nelze ji provést administrativně, ani ji nelze uměle urychlit.

V armádě jsou skupiny zkušených a pracovitých lidí, kteří se neustále učí a zdokonaľují. Dosavadní zkušenosti však ukazují, že bez zapojení vojenských škol, velitelů i štábů bude tato přeměna trvat daleko delší dobu, než je potřebné. Proto se hledají cesty, jak sbírat, soustřeďovat a analyzovat poznatky a zkušenosti z misí a z výcviku vojsk, aby se mohlo správně a včas reagovat na potřeby praxe. Také o tom je výstavba profesionální armády.

Největším problémem, se kterým se armádní tělovýchova neustále setkává, je nevyhovující legislativa. Nový systém tělesné výchovy je zaveden v armádě teprve krátkou dobu a ta je prozatím nepostačující pro vytvoření nových dokumentů. Zároveň jsou u některých útvarů ještě takový tělovýchovní pracovníci, kteří prošli „starou“ školou, a buď nechtějí respektovat nová nařízení, nebo nemají dostatečné informace, a to z výše popísaného důvodu, že legislativa neodpovídá současným požadavkům. Velkým problémem jsou i geografické polohy vojenských zařízení. Ne každý útvar má možnost využívat skalnatý terén nebo vodní plochu. Proto je logické a také samozřejmé, že každý útvar preferuje takovou oblast tělesné výchovy, pro kterou má vyhovující podmínky a na kterou je dostatečně materiálně a personálně vybaven.

Tyto nedostatky jsou odstraňovány pomocí kurzů, které pořádá Výcviková základna ve Vyškově. Všichni „rekrutanti“ zde musí absolvovat tříměsíční základní přípravu. Potom následuje etapa odborné a speciální přípravy v trvání 2 až 6 měsíců, která rovněž probíhá ve Vyškově. Po úspěšném zvládnutí a ukončení těchto částí přípravy nastupuje vojenský profesionál ke svému útvaru na konkrétní funkci. Zde pak dochází k výraznému zlomu v další přípravě profesionála.

S postupným začleňováním STP do výcviku vojsk se největšího rozmachu dočkala oblast boje zblízka. Hlavním důvodem byla nenáročnost na výcvikové prostory, neboť travnaté louky, neobdělávané pole či jiné lesní plochy a tělocvičná zařízení má k dispozici každý vojenský útvar. Kdežto s ostatními složkami STP nebyl proces začlenění zrovna jednoduchý. Materiální vybavení pro výcvik lezení je náročný po finanční stránce, nehledě na to, že výcvikové trenažéry¹⁴⁵ jsou v ČR jen u některých útvarů. Co se týče vojenského plavání, jednou z možností neuspokojivého stavu může být klesající trend vodních aktivit na základních a středních školách a podceňování významu tělesné výchovy. Na základě dosažených výsledků a mé účasti na výročním přezkoušení se domnívám, že spousta vojáků z povolání má negativní postoj k vodě. Příkladem mohou být i „rekrutanti“, kteří při přezkoušení vykazují nevyhovující výsledky. Poslední oblastí je přežití v tísni, kde největší problém spočívá v nedostatku oprávněných osob vést toto zaměstnání. Prozatím nejsou ani přesně stanovené pokyny pro provádění cvičení a nejsou stanoveny ani oficiální požadavky na instruktorské licence.

Další oblastí, kde tělovýchova „pokulhává“, je provádění výročních přezkoušení. Sice se zde neobjevuje problém s nejednotností cviků,¹⁴⁶ ale jsou známy případy, kdy se cvičí „na papíře“. Tzn., že přezkoušení sice proběhne, ale konečné výsledky jsou upraveny tak, aby byly všichni zúčastnění ohodnoceni jako prospívající. Stejný problém je i ve výcviku. Pokud jsou v pořádku rozvrhy zaměstnání, záznamy o účasti a písemné přípravy, tak je jednotka vycvičena, zejména pokud počet hodin odpovídá programům. Z toho vyplývá, že práce tělovýchovných pracovníků neodpovídá dostatečné kvalitě. Podíváme-li se na tělocvikáře jako na vzorný příklad v oblasti tělesné výchovy a sportu, zjistíme, že tomu tak v mnoha případech není.

Nejvyšším vzdělávacím institutem v oblasti tělovýchovy je v současné době vojenský obor při Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy. Z řad jeho účastníků vycházejí budoucí odborníci, kteří své znalosti a zkušenosti převádějí do praxe na útvarech a vojenských školách. V průběhu studia získávají bohaté informace nejen o klasických sportech a způsobech jejich správného provádění, ale jsou dostatečně informováni o nejnovějších poznatcích z oblasti STP a jsou připravováni na vedení a odborné řízení

¹⁴⁵ Výcvikové trenažéry JAKUB jsou nosné konstrukce s výcvikovými moduly, s lanovými prvky a se slaňovací věží. Výcvikové moduly obsahují horostěny, šikmé stěny, průčelí budov (balkony, okna, únikový žebřík, okap), svislé a vodorovné tyče, lanové žebříky, sloupy, sítě.

¹⁴⁶ Tato problematika je dostatečně ošetřena formou NNGŠ č. 5/1993, příloha 2, *Standardizace testů tělesné výkonnosti*.

služební tělesné výchovy v podmínkách AČR. Vojenský obor školí nejen svoje studenty, ale pořádá i různé kurzy se zaměřením na STP pro ostatní příslušníky ozbrojených složek. Tím armáda získává mnoho nových vojenských profesionálů se zaměřením na tělesnou výchovu, kteří budou vzorně reprezentovat nejen vojenský obor, ale i AČR, a svou prací přispějí ke zlepšení kvality života všech vojáků.

Závěr

Mnohaletý vývoj armádní tělesné přípravy v historických obdobích, který jsem sledovala na předcházejících stránkách, je nerozlučně spjat s bouřlivými změnami typickými pro jednotlivá společenství. Každá vládnoucí třída považovala vždy armádu, jako mocenský nástroj státu, za důležitou instituci, ve které je třeba mít rozhodující pozice a vliv. Armáda, byť měla vždy zvlášť vymezené postavení ve státě, se v historických obdobích nevyvíjela v izolaci či vzduchoprázdnu. Dotýkaly se jí všechny společenské, politické, hospodářské i mezinárodní události, ve kterých se společnost právě ocitala, a na ně musela armáda reagovat.

Každá doba přináší pozitivní výsledky, které posunují vývoj vpřed, přičemž na straně druhé je vývoj odmítán některými záporami, jež působí jako deformující síly. Teprve s dostatečným časovým odstupem je možno objektivněji posoudit jednotlivé jevy ve společnosti, tudíž i v armádní tělovýchově a zhodnotit, do jaké míry byly pozitivní a užitečné, nebo záporné.

Na počátku lidského vývoje žili lidé v kolektivu, od čehož se odvíjel i charakter tělesné přípravy. Každý člen skupiny procházel stejnou vývojovou etapou, měl stejné životní a sociální podmínky a také měl k dispozici všechny dostupné přírodní zdroje. Ke své činnosti nejvíce využíval kámen a dřevo a postupným opracováváním tohoto materiálu vyrobil první primitivní zbraně, které sloužily jako důležitý prostředek v boji o přežití. Osvojení si způsobů použití zbraní vyžadovalo velkou tělesnou sílu, obratnost a vytrvalost. Rozvojem těchto dovedností byla započata významná vývojová linie lidské bojové motoriky, která provází člověka až do současnosti.

V období nejstarších civilizací je možno vyzorovat několik převratových bodů společnosti. Jedním z nich je objevení kovu, jako nového materiálu k výrobě lepších a účinnějších zbraní, který lidem přinesl nové možnosti pracovního uplatnění a zároveň posunul vývoj lidstva o krok kupředu. Z tohoto období jsou známy také prvotní zmínky o vytváření prvních pravidelných vojsk. Tyto armády jsou charakteristické vysokou úrovní tělesné přípravy, neboť jejich základem byla výchova vojáka. Významnou událostí se stala výroba válečných vozů. Vynález bojového vozu znamenal přelomový bod v taktice vedení boje, neboť se objevila nová hybná síla, která několikrát převyšovala rychlost pěších vojenských jednotek.

Bojový vůz byl překonán až nástupem válečného koně, což mělo za následek účinnější taktiku v boji a zároveň se zlepšovaly manipulační podmínky při bojových situacích.

Antické období je označováno za kolébkou tělesné vyspělosti. K jejímu bohatému dědictví se neustále vracíme i v dnešní době, a to především v podobě olympijských her. Společnost antického Řecka vyzdvihovala ideál všestranné a harmonické výchovy a byla charakteristická svými propracovanými výchovnými systémy (Atény, Sparta). V obou systémech byla již od dětství věnována značná pozornost výchově a vojenskému výcviku, jehož základem se stala tělesná cvičení ve formě běhů, skoků, pochodů, zápasení apod. V řeckém období hledalo inspiraci pro svou práci již několik významných osobností. Jednou z nich byl i Miroslav Tyrš. Z antického dědictví ho nejvíce zaujala kalokagathie, kterou později vyzdvihoval při své práci v Sokole a propagoval ji v podobě pětiboje starořeckých atletů.

Nejsilnější armádou téhle doby bylo římské vojsko, které perfektně ovládalo všechny své zbraně a bylo schopno několikadenních pochodů v různém terénu. Nejlepším organizovaným vojskem ale byla Spartakova armáda, která se stala postrachem i pro římské legionáře a zároveň se stala vzorem pro budoucí boje za svobodu.

V období středověku, zejména s rozvojem rytířstva, upadal význam pěších jednotek, neboť nový druh vojska, jezdeckvo, se stalo rozhodujícím aktem během vojenských bitev. S tím také souvisela změna tělesné přípravy, která se začala zabývat fyzickou přípravou probíhající již od sedmi let, a to s důrazem na sedm rytířských ctností.

Tělesná příprava zaznamenala největší změnu ve 14. století, právě v době, kdy se objevil střelný prach a s tím i výroba a použití prvních palných zbraní. Výsledkem byl návrat významu pěchoty, která společně s dělostřeleckými jednotkami ovládla opět bitevní pole.

S rozvojem palných zbraní se změnil i charakter ozbrojených konfliktů, což vedlo k tvoření velkých armád. S tím souvisel i rozvoj tělesné přípravy, a to nejen vojáků, ale i ostatních obyvatel, které představovaly vojenské zálohy. První takovou zemí, která vytvořila obrovskou národní armádu, byla Francie. Ta vnesla do vojenství i nový způsob doplňování ozbrojených sil. V roce 1793 byl zaveden zákon o všeobecné vojenské povinnosti, který nařizoval všem mladým a svobodným Francouzům povinně vstoupit do vojenských řad. Tento způsob doplňování vojsk se rychle rozšířil i do ostatních zemí a musela se řešit otázka všeobecného rozvoje tělesné přípravy. Začaly vznikat tělovýchovného systémy, ve kterých se hledaly nové formy hromadného výcviku. K nejvýznamnějším

patřil Německý turnerský systém, Lingův švédský systém a v českých zemích tělovýchovný spolek Sokol.

Základem turnerského cvičení se stala cvičení prostná, pořadová a nářad'ový tělocvik. Ve švédském systému byl kladen důraz na gymnastiku, která měla blahodárné účinky na celý organismus a na zdraví, čímž se zvyšovala fyzická zdatnost vojáků i mládeže.

Vznik Sokola znamenal pro český národ krok kupředu. Tato národní brannost sice nepředstavovala řady ozbrojených vojáků, ale sloužila ke sportovní zábavě a také jako důležitý prvek národní obrany. Během první světové války působili členové Sokola v zahraničních legiích, kde bojovali za svobodu českého národa, čímž velkou měrou přispěly ke vzniku samostatné Československé republiky. V počátcích jejího vzniku představovali členové Sokola dobrovolnické jednotky, které se snažily dočasně nahradit vojenské síly, jenž v té době byly stále ještě za hranicemi státu. Jejich odvedená práce měla nezastupitelný význam v počátcích budování našeho státu, neboť jejich zásluhou bylo zachráněno velké materiální i kulturní bohatství.

Vznik nové republiky s sebou přinesl otázku organizace československé státní branné moci. Proto se začala formovat ucelená armáda, jejíž výcvik se stavěl na tělesné výchově a sportu. Zásluhu na tom měl především vrchní správce československých vojsk, později první generální inspektor československé armády Josef Scheiner a předseda odboru MNO pro tělesnou výchovu Jindřich Vaníček, kterému byl tento úkol svěřen. Byly vydány i první hlavní dokumenty, podle nichž se měl řídit vojenský výcvik. Základem pro vojenský tělocvik se stala Tyršova tělocvičná soustava.

I přesto, že se vojenský tělocvik na začátku svého působení potýkal s mnohými organizačními, materiálními, finančními a dalšími problémy, sehrál významnou úlohu v přípravě československé armády a položil základy pro jeho budoucí vývoj.

Po skončení druhé světové války začalo nové období budování československé armády, které navazovalo na předcházející činnost v době první republiky. Na počátku padesátých let nebylo vůbec jednoduché začlenit pravidelnou tělesnou přípravu do výcviku vojsk, neboť spousta lidí stále nechápala potřebu tělesné přípravy v ozbrojených složkách. Tato překážka však byla postupně odbourána a to především kvalitnějšími podmínkami pro rozvoj tělesné zdatnosti. Toto poválečné období je považováno za etapu hledání nejúčinnějších forem a metod tělesné výchovy v armádě, kdy největší změny zaznamenala oblast služební tělovýchovy. Na konci tohoto období byla tělesná příprava pevně zakotvena v programech bojové přípravy a tělesná výchova probíhala pravidel-

ně u všech vojenských jednotek. Tím byla připravena pro následující rozvoj.

Vstup ČR do NATO a do EU a také rozdělení bývalého Československa na dva samostatné státy přineslo významné změny v oblasti přípravy vojsk. Jedním z důležitých kroků bylo přijetí koncepce speciální tělesné přípravy, která významně ovlivnila celkový výcvik vojáků. Dalším, a to prozatím nejvýznamnějším krokem, byl přechod na plně profesionální armádu. Tato změna ovlivnila a stále ještě ovlivňuje všechny oblasti AČR, vojenskou tělovýchovu nevyjímaje.

Vývoj armád tedy dokázal, že žádná branná moc nemůže existovat bez tělesné přípravy, jedné ze svých důležitých výcvikových a výchovných složek. Zde je třeba též hledat vedoucí motivy i pro závažná opatření v armádní tělovýchově. I když zde konstatujeme fakta, týkající se především všeobecné úrovně nebo stavu, nemíním opomenout, že celé tělovýchovné hnutí, tudíž i armádní tělesná výchova bylo protkáno mnoha problémy a nejedna jeho složka se s nimi musela po delší období vypořádat.

Závěrem bych chtěla zmínit, že speciální tělesná příprava, která je v současné době považována za jednu z nejdůležitějších složek výcviku, existovala již v počátcích lidské civilizace. Měla však jinou podobu, a ta se měnila podle potřeb společnosti. V určitých obdobích (starověk, středověk) byla určena jen pro privilegované vrstvy, ale se zavedením všeobecné vojenské brannosti (1793) získala svou specifickou hodnotu. V současné profesionální armádě je na STP kladen velký důraz. Souvisí to zejména se specializací jednotlivých vojáků, ale i vojenských jednotek, které plní služební úkoly v nejrozmanitějších klimatických podmínkách a v různě členitých terénech. Také je důležité rozvíjet tělesnou zdatnost u nově přijímaných rekrutů, neboť během jejich působení na základních, středních a jiných školách, či v zaměstnání, není dostatečně ošetřena problematika tělesné výchovy. Důsledkem toho je nevyhovující úroveň fyzické připravenosti obyvatelstva.

Vzhledem k tomu, že rozvoj STP vyžaduje kvalifikované odborníky, je potřeba zachovat současnou formu vysokoškolského vzdělání (VO FTVS UK), které poskytuje jednotné vědomosti a znalosti všem tělovýchovným pracovníkům. Z toho vyplývá, že pod jejich odborným vedením a prostřednictvím pestré, přitažlivé nabídky tělovýchovných a vojensko-praktických aktivit, bude pronikat tělesná příprava k různým vojenským útvarům ve stejné podobě, a tím se zajistí progresivní vývoj armádní tělovýchovy.

Výběr použité literatury

Metodologická literatury

1. ČMEJRKOVÁ, S., DANEŠ, F., SVĚTLÁ, J. *Jak napsat odborný text*. Dotisk I. vydání. Praha: Leda, 2002. 256 s. ISBN: 80-85927-69-1.
2. FILKA, J. *Metodika tvorby diplomové práce: Praktická pomůcka pro studenty vysokých škol*. 1. vyd. Brno: Knihař, 2002. 224 s. ISBN: 80-86292-05-3.
3. HENDL, J. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999. 278 s. ISBN: 80-246-0030-7.
4. HROCH, M., et al. *Úvod do studia dějepisu*. I. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 304 s.
5. IGGERS, G. G. *Dějepisectví ve 20. století: Od vědecké objektivity k postmoderní výzvě*. 16. sv. knižnice Dějin a současnosti. Přel. P. Kolář. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 177 s. Přel. z anglického orig. *Historiography in the Twentieth Century: From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*. ISBN: 80-7106-504-8.
6. MAREK, J. *O historismu a dějepisectví*. I. vydání. Praha: Academia, 1992. 256 s. ISBN: 80-200-0284-7.
7. NELSON, J. K., THOMAS J. R. *Research methods in physical activity*. Champaign: Human Kinetics, 2001. 449 p. 4th edition. ISBN: 0-7360-3692-X. Chapter 11, Historical Research in Physical Activity, p. 203-218.
8. STANČÍK, V. Několik poznámek k metodologii historické práce. *Česká Kinantropologie*, 2003, roč. VII., č. 2, s. 101-107.

Literatura

9. *Deset let Československé republiky, I. svazek*. Praha: [s. n.], 1928. 554 s.
10. *Dvacet let československé armády v osvobozeném státě*. Praha: Orbis, 1938. 234 s.
11. BEČVÁŘ, R. *Preventivní rehabilitace s tělovýchovným programem*. Praha: 2004. 30 s. Závěrečná práce kombinovaného kvalifikačního kurzu na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy.
12. BĚLINA, P., et al. *Dějiny evropské civilizace II. díl*. Praha: Paseka, 1995. 316 s. ISBN: 80-7185-011-X.
13. BOUZEK, J., ONDŘEJOVÁ, I. *Periklovo Řecko*. I. vydání. Praha: Mladá fronta, 1989. 265 s.

14. BURIAN, J. Římské impérium: Vrchol a proměny antické civilizace. Praha: Svoboda – Libertas, 1994. 236 s.
15. ČELIKOVSKÝ, S., et al. Antropomotorika pro studující tělesnou výchovu. I. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. 260 s.
16. ČIRIKOVÁ, V. Vojensko-praktické plavání – součást vojenské přípravy AČR. Praha: 2000. 51 s. Diplomová práce na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy. Vedoucí diplomové práce PaedDr. Lubomír Přívětivý, CSc.
17. ČORNEJ, P. Dějiny evropské civilizace I. díl. I. vydání. Praha: Paseka, 1995. 372 s. ISBN: 80-7185-010-1.
18. ČORNEJ, P., POKORNÝ, J. Dějiny českých zemí do roku 2004 ve zkratce. I. vydání. Praha: Práh, 2003. 96 s. ISBN: 80-7252-026-1.
19. DEMETROVIČ, E., et al. Encyklopedie tělesné kultury, a – o. I. vydání. Praha: Olympia, 1988. 462 s.
20. DEMETROVIČ, E., et al. Encyklopedie tělesné kultury, p – ž. I. vydání. Praha: Olympia, 1988. 382 s.
21. DŘÍMAL, J. Speciální tělesná příprava útvarů a jednotek pozemního sil AČR. Praha: 2001. 30 s. Závěrečná práce kombinovaného praporního štábního kurzu na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy.
22. *Dukla: Armádní vrcholový sport 1948 – 1998*. Ministerstvo obrany České republiky. Pardubice: Agentura vojenských informací a služeb, 1998. ISBN: 80-86049-61-2.
23. DVOŘÁKOVÁ, Z. *Miroslav Tyrš: Prohry a vítězství*. I. vydání. Praha: Olympia, 1989. 223 s.
24. EKER, J. *Význam vytrvalosti a kondiční přípravy ve speciální tělesné přípravě*. Praha: 2000. 58 s. Diplomová práce na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy. Vedoucí práce PaedDr. Lubomír Přívětivý, CSc.
25. FAIRBANK, J. F. *Dějiny Číny*. Přel. M. Hála, J. Hollanová, O. Lomová. Praha: Lidové noviny, 1998. 656 s. Přel. z anglického orig. *China, A New History*. ISBN: 80-7106-249-9.
26. FIKAR, A. *Stručné dějiny sokolstva 1912 – 1941*. I. vydání. Praha: Nakladatelství Československé obce sokolské, 1948. 133 s.
27. FLACELIÈRE, R. *Život v době Periklově*. Přel. Z. Schauta, K. Rubešová. I. vydání. Praha: Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění, 1981. 358 s. Přel. z francouzského orig. *La vie quotidienne en Grèce au siècle de Periclès*.
28. FRANCEVA, J. P., et al. *Dějiny světa, svazek I*. Přel. J. Olivová, M. Puklová. I. vydání. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1962. 790 s. Přel. z ruského orig. *Всемирная история - том 1*.

29. GLASSNER, J. J. *Mezopotámie*. Přel. J. Prosecký. I. vydání. Praha: Lidové noviny, 2002. 309 s. Přel. z francouzského orig. *La Mésopotamie*.
30. GOULD, J. S. *Dějiny planety Země*. Přel. A. Kotyk. I. vydání. Praha: Knižní klub a Kolumbus, 1998. 256 s. Přel. z anglického orig. *The Book of Life*. ISBN: 80-7176-722-0, 80-85928-88-4.
31. GRANT, M. *Klasické Řecko*. Přel. G. Císař. I. vydání. Brno: BB art, 1999. 376 s. Přel. z anglického orig. *The Classical Greeks*. ISBN: 80-7257-079-X.
32. HARENBERG, B., et al. *Kronika lidstva*. Přel. P. Bělina, et al. IV. vydání. Praha: Fortuna Print, 1995. 1280 s. Přel. z německého vydání *Chronik der Menschheit*. ISBN: 80-85873-42-7.
33. HEIDINGSFELD, M. *Problematika začleňování vojenského plavání do struktur armády České republiky a jeho význam pro společnost*. Praha: 2002. 56 s. Závěrečná práce kombinovaného kvalifikačního kurzu na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy.
34. HOLEČEK, J. *Antika: Brannost – legie: Několik studií a poznámek*. Praha: Svaz národního osvobození, 1937. 126 s.
35. HORA-HOŘEJŠ, P. *Toulky českou minulostí 8. díl: Slavné příběhy a osobnosti druhé poloviny 19. století*. I. vydání. Praha: Via Facti, 2000. 222 s. ISBN: 80-238-5709-2.
36. HRADEČNÝ, P., et al. *Dějiny Řecka*. Praha: Lidové noviny, 1998. 765 s. ISBN: 80-7106-192-1.
37. HRADIL, Z. *Vliv speciální tělesné přípravy na silové schopnosti vojáků AČR*. Praha: 2001. 82 s. Diplomová práce na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy. Vedoucí práce mjr. Mgr. Miloslav Fanta.
38. JANDÁSEK, L., PELIKÁN, J. *Stručné dějiny sokolstva 1862 – 1912*. Praha: Nakladatelství Československé obce sokolské, 1946. 68 s.
39. KAMENAROVÍČ, I. P. *Klasická Čína*. Přel. A. Hánová. Praha: Lidové noviny, 2001. 281 s. Přel. z francouzského orig. *La Chine Classique*.
40. KEEGAN, J. *Historie válečnictví*. Přel. L. Křížek. I. vydání. Praha: Pavel Dobrovský – BETA a Jiří Ševčík, 2004. 364 s. Přel. z anglického orig. *A History of Warfare*. ISBN: 80-7306-116-3, 80-7291-098-1.
41. KONEČNÝ, J. *Tělesná výchova a tělovýchovné organizace při budování a upevňování československé buržoasní armády v letech 1918 – 1923*. Brno: 1965. 317 s. Kandidátská disertační práce na Vojenské akademii Antonína Zápotockého.
42. KONRÁD, A. *Vojenská tělovýchova a právní souvislosti: Učební texty pro studenty FTVS UK*. I. vydání. Praha: Karolinum, 2003. 78 s. ISBN: 80-246-0662-3.
43. KÖSSL, J., KRÁTKÝ, F., MAREK, J. *Dějiny tělesné výchovy II. : Od roku 1848 do současnosti*. I. vydání. Praha: Olympia, 1986. 263 s.

44. KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., WAIC, M. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, 2000. 159 s. ISBN: 80-7184-608-2.
45. KRÁTKÝ, F. *Dějiny tělesné výchovy I.: Od nejstarších dob do roku 1848*. I. vydání. Praha: Olympia, 1974. 258 s.
46. KUBÁLEK, L. *Koncepce speciální tělesné přípravy. Vojenský profesionál*, 1993, č. 12, s. 18 – 19; 1994, č. 1, s. 16 – 18; 1994, č. 2, s. 23 – 24. ISSN: 1210-3179.
47. LÉVÊQUE, P. *Zrození Řecka: Od králů k městským státům*. Přel. H. Večerková, E. Procházková. Bratislava: Slovart, 1995. 176 s. ISBN: 80-85871-32-7.
48. LISZOK, V. *Koncepce budování tělovýchovných center v Armádě České republiky*. Brno: 1977. 37 s. Závěrečná práce na Fakultě velitelské a štábní při Vojenské akademii v Brně.
49. MOHORITA, I. *Vývoj vrcholového sportu v československé lidové armádě v letech 1945 – 1980. Teor. Praxe těl. Vých.*, 1981, roč. 29, č. 10., s. 579 – 584; 1981, roč. 29, č. 11, s. 645 – 650.
50. OBERMAN, Č. *Legislativní základy a podpora tělesné výchovy a Armádě České republiky*. Praha: 2001. 50 s. Závěrečná práce brigádního štábního kurzu na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy.
51. OLIVA, P. *Zrození evropské civilizace*. II. doplněné vydání. Praha: Arista, Epoque, 2003. 159 s. ISBN: 80-86410-37-4, 80, 86328-18-X.
52. OLIVOVÁ, V. *Lidé a hry: Historická geneze sportu*. I. vydání. Praha: Olympia, 1979. 604 s.
53. *Památník VII. sletu všesokolského v Praze 1920*. Praha: ČOS, 1923. 268 s.
54. *Památník X. Vsesokolského sletu v Praze 1938*. Uspořádal a zpracoval Rudolf Procházka. Praha: ČOS, 1939. 323 s. 13 sv.
55. PERÚTKA, J. *Dejiny vojenstva a brannej výchovy*. I. vydání. Bratislava: Univerzita Komenského, 1975. 188 s.
56. PETRÁŠ, M. *Systém služební tělesné výchovy v AČR a jeho realizace v podmínkách procesu přípravy vojsk*. Praha: 2001. 39 s. Závěrečná práce praporečnického štábního kurzu na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy.
57. PICHLÍK, K., KLÍMA, B., ZABLOUDILOVÁ, J. *Českoslovenští legionáři (1914 – 1920)*. Praha: Mladá fronta, 1996. 288 s. ISBN: 80-204-0580-1.
58. PLATÓN *Ústava*. Přel. F. Novotný. III. vydání. Praha: Oikoymenh, 2001. 359 s. Přel. z řeckého orig.
59. PLATÓN *Zákony*. Přel. F. Novotný. II. vydání. Praha: Oikoymenh, 1997. 383 s. Přel. z řeckého orig.

60. PRAŽÁK, V. *Vývoj organizace tělesné výchovy a sportu v ČSLA od roku 1951 do roku 1971*. Praha: 1977. 74 s. Diplomová práce na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy. Vedoucí diplomové práce PhDr. V. Hásek.
61. PŘÍVĚTIVÝ, L. *Vojenská tělovýchova*. I. vydání. Praha: Karolinum, 2004. 109 s. ISBN: 80-246-0805-7.
62. PŘÍVĚTIVÝ, L. Výroční přezkoušení tělesné výkonnosti v AČR. *Vojenské rozhledy*, 2002, č. 3, s. 171 – 177. ISSN: 1210-3292.
63. REITMAYER, L. *Přehled vývoje tělesné výchovy na území ČSSR*. I. vydání. Praha: [s. n.], 1978. 200 s.
64. REITMAYER, L. *Přehled vývoje tělesné výchovy ve světě*. 1. vyd. Praha: [s.n.], 1977. 199 s.
65. REITMAYER, L. *Vývoj branné výchovy na Českých školách*. 1. vyd. Praha: SPN, 1979. 82 s.
66. REITMAYER, L. *Vývoj České a Slovenské brannosti a branné výchovy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1977. 262 s.
67. ROBERT, J. N. *Řím*. Přel. J. Matějů. Praha: Lidové noviny, 2001. 270 s. Přel. z francouzského orig. Rome. ISBN: 80-7106-398-3.
68. SOMMER, J. *Dějiny sportu: Sporty našich předků*. [s. l.]: Fontána, 2003. 273 s.
69. STANČÍK, V. *Historie armádní tělovýchovy od vzniku čs. státu do roku 1939*. Praha, 1999. 126 s. Diplomová práce na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Marek Waic, CSc.
70. STEININGER, M. *Speciální tělesná příprava vojáků z povolání pozemního vojska*. Praha: 1999. 21 s. Závěrečná práce na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy.
71. STROUHAL, E. *Život starých Egypťanů*. I. vydání. Praha: Panorama, 1989. 328 s.
72. STRNAD, J. aj. *Dějiny Indie*. I. vydání. Praha: Lidové noviny, 2003. 1185 s. ISBN: 80-7106-493-9.
73. STRNAD, M. *Zhodnocení výcviku vojenského plavání u jednotek a útvarů AČR*. Praha: 2005. 73 s. Diplomová práce na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy. Vedoucí práce kpt. Mgr. Karel Sýkora.
74. SÝKORA, K. *Překonávání vodních překážek, brodění a plavání za ztížených podmínek ve výcviku vojenského plavání*. Praha: 2003. 50 s. Závěrečná práce kombinovaného kvalifikačního kurzu na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy.

75. SÝKORA, K. *Současný stav vojensko.praktického lezení a jeho odlišnosti od sportovního lezení*. Praha: 1998. 63 s. Diplomová práce na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy. Vedoucí diplomové práce Mgr. Miroslav Jebavý.
76. TVRDÍK, J. *Vývoj organizace tělesné výchovy a sportu v ČSLA v letech 1951 – 75 v oblasti služební*. Praha: 1980. 52 s. Diplomová práce na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy. Vedoucí diplomové práce pplk. PhDr. Ivan Soulek.
77. URBAN, O. *České a slovenské dějiny do roku 1918*. I. vydání. Praha: Svoboda, 1991. 264 s. ISBN: 80-205-0193-2.
78. VANĚČEK, F. *Výcvik vojenského lezení u záchranných útvarů AČR*. Praha: 2003. 59 s. Závěrečná práce kombinovaného kvalifikačního kurzu na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy na katedře vojenské tělovýchovy.
79. VOLNÝ, Z., et al. *Toulky minulostí světa 1. díl: Od počátků dějin člověka po rozvrat velkých říší v Mezopotámii a Egyptě*. I. vydání. Praha: Baronet a Via Facti, 1999. 222 s. ISBN: 80-7214-237-2.
80. VOLNÝ, Z., et al. *Toulky minulostí světa 2. díl: Zlatá éra dějin: Starověké Řecko*. I. vydání. Praha: Baronet a Via Facti, 2000. 222 s. ISBN: 80-238-5708-8.
81. WAIC, M., et al. *Sokol v české společnosti 1862 – 1938*. I. vydání. Praha: FTVS UK, 1996. 209 s.
82. ZLATKOVSKÁ, T. D., et al. *Starověké Řecko: Čítanka k dějinám starověku*. Přel. M. Pravdová. II. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1957. 272 s. Přel. z ruského orig. Drevňaja Grecija.

Služební předpisy, rozkazy, nařízení

83. Nařízení náčelníka Generálního štábu Armády České republiky č. 5, *Směrnice pro organizaci a řízení služební tělesné výchovy v Armádě České republiky*. Praha: 1993.
84. Nařízení náčelníka Generálního štábu Armády České republiky č. 60, *Výcvik vojáků Armády České republiky ve speciální tělesné přípravě*. Praha: 1995.
85. Nařízení náčelníka Generálního štábu Armády České republiky č. 37. Praha: 1997.
86. Nařízení náčelníka Generálního štábu Armády České republiky č. 10. Praha: 2000.
87. Rozkaz MO ČR č. 14, *Výcvik vojáků a žáků vojenských škol ve speciální tělesné přípravě*. Praha: 1999.
88. Rozkaz MO ČSFR č. 50, *Opatření ke zkvalitnění řízení a zlepšení současného stavu tělesné výchovy a sportu v Čs. armádě*. Praha: 1990.

89. Š-I-1, 2. sešit, *Tělesná výchova vojska: Tělocvik ranní*. Praha: MNO, 1931, 120 s.
90. Š-I-1, *Vojenský tělocvik: 1. sešit*. Praha: MNO, 1935, 18 s.
91. Š-I-1, *Základní tělocvik: 2. sešit*. Praha: MNO, 1935, 105 s.
92. Š-I-1, *Ranní tělocvik: 3. sešit*. Praha: MNO, 1935, 31 s.
93. Š-I-1, *Polní tělocvik: 4. sešit*. Praha: MNO, 1935, 33 s.
94. *Těl-I-1, Předpis pro tělesnou přípravu československé branné moci*. Praha: MNO, 1950. 355 s.
95. *Těl-I-1, Předpis pro tělesnou přípravu československé lidové armády*. Praha: MNO, 1955. 516 s.
96. *Těl-I-1, Tělesná příprava v československé lidové armádě*. Praha: MNO, 1961. 500 s.
97. *Těl-I-1, Tělesná příprava v československé lidové armádě*. Praha: MNO, 1969. 505 s.
98. *Těl-I-1, Tělesná příprava v československé lidové armádě*. Praha: Federální MNO, 1989. 154 s.
99. *Těl-51-1, Vojensko-praktické lezení*. Praha: MO, 1998. 80 s.
100. *Těl-51-2, Překonávání překážek a házení*. Praha: MO, 1999. 47 s.
101. *Těl-51-3, Boj zblízka*. Praha: MO, 2001. 61 s.
102. *Vo-1a, Tělesná výchova vojska československého*. Praha: MNO, 1920. 28 s.

Elektronické zdroje

103. BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 A ČSN ISO 690 – 2 (010197): Část 1 – Citace: metodika a obecná pravidla*. Verze 3. 2. [online]. © 1999 – 2002, poslední aktualizace 3. 9. 2002. Dostupný z WWW: <<http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>>.
104. BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 A ČSN ISO 690 – 2 (010197): Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů*. Verze 2. 5. (2002) [online]. © 1999 – 2002, poslední aktualizace 3. 9. 2002. Dostupný z WWW: <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>>.
105. HENDL, J. *Metodologie závěrečné práce*. [online]. ©2004, poslední aktualizace – neuvedeno. Dostupný z WWW: <<http://intra.ftvs.cuni.cz/hendl/>>.
106. Kolektiv autorů. *Antika* [online]. ©2004, [cit. 2005-05-05]. Dostupný z WWW: <<http://antika.avonet.cz/>>.

107. LANG Master. *Dějepis I. (12 – 16 let)*, [CD-ROM] LANG Master.
108. Ministerstvo obrany. *Internetové stránky Ministerstva obrany AČR* [online]. ©2004, [cit. 2006-04-02].
Dostupný z WWW: <<http://www.army.cz>>.
109. NĚMEC, V.. *Dějepis.com* [online]. ©1997 – 2006, [cit. 2006-04-07].
Dostupný z WWW: <<http://www.dejepis.com>>.
110. *Wikipedie : Otevřená encyklopedie* [online]. ©2000 – 2002, 24. 12. 2005 [cit. 2005-10-08].
Dostupný z WWW: <<http://cs.wikipedia.org>>.

Seznam použitých zkratek

AČR	Armáda České republiky
ASC	Armádní sportovní centrum
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
HSVO	Hlavní správa výchovy a osvěty
n. l.	našeho letopočtu
MNO	Ministerstvo národní obrany
MO	Ministerstvo obrany
NATO	Severoatlantická aliance
NNGŠ	Nařízení náčelníka Generálního štábu
př. n. l.	před naším letopočtem
RMO	Rozkaz ministra obrany
STP	Speciální tělesná příprava
ZTP	Základní tělesná příprava

Seznam obrázků a schémat

Seznam obrázků:

<i>Pazourkové nástroje prvobytné společnosti</i>	12
<i>Mapa Sumeru</i>	15
<i>Asyrský vůz a jezdec</i>	16
<i>Královský lov na lvy</i>	17
<i>Zápas a předvojenská výchova</i>	18
<i>Dvoukolový bojový vůz tažený párem koní</i>	20
<i>Ukázky cviků z čínské soustavy Kung-fu</i>	21
<i>Vojenské obrněné vozy pro čelný a boční útok</i>	22
<i>Sparťanka předávající státu syna k výchově</i>	24
<i>Sošky spartských bojovníků</i>	25
<i>Cvičení v palaistře</i>	26
<i>Zápasníci Řecka</i>	27
<i>Římsí vojáci při stavbě opevněného tábora</i>	28
<i>Zápas římských gladiátorů se zvířaty</i>	29
<i>Rytířský turnaj</i>	34
<i>Napoleon Bonaparte (obraz od Jacquese-Louise Davida)</i>	40
<i>F. L. Jahn zahajuje slavnostně cvičení na Hasenheide (1811)</i>	42
<i>Miroslav Tyrš (vlevo) a Jindřich Fügner (vpravo)</i>	44
<i>Nejstarší fotografie cvičitelského sboru Sokola z r. 1864, inscenovaná jako barokní obraz (cvičitelé pázami i rekvizitami symbolizují disciplíny olympijského pětiboje)</i>	45
<i>Členové Sokola Paříž (1914) – všichni byli dobrovolníky české roty „Nazdar!“ ve Francii</i>	49
<i>Sokolská stráž (28. 10. 1918)</i>	52

Seznam schémat:

<i>Schéma 1 Vojenský tělocvik v období 1. republiky</i>	54
<i>Schéma 2 Struktura tělesné přípravy vojska (1950)</i>	58
<i>Schéma 3 Struktura tělesné přípravy vojska (1955)</i>	59
<i>Schéma 4 Struktura tělesné přípravy vojska (1969)</i>	61
<i>Schéma 5 Struktura profesionální připravenosti vojáka</i>	67
<i>Schéma 6 Struktura služební (vojenské) tělovýchovy</i>	68

Jmenný rejstřík

B

Bonaparte, Napoleon.....40

F

Ferdinand d'Este, František.....47

Fichte, Johann Goolieb.....41

Friesen, Karl Friedrich.....41

Fügner, Jindřich.....44

Ch

Chuang-ti.....20

J

Jahn, Friedrich Ludwig.....41

K

Kožíšek, František.....46

L

Ling, Pér Henrich..... 42, 79

M

Mercurialis, Hieronymus.....36

P

Pellé, Maurice.....53

S

Scheiner, Josef..... 53, 79

Spartakus.....29

Syrový, Jan.....54

T

Tyrš, Miroslav.....44, 45, 46, 47, 53, 62, 63, 78, 82

U

Udržal, František.....51

V

Vaniček, Jindřich. 51, 53, 79